

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS KATEDRA**

IV Kurso studento
Algimanto Šindeikio

MAGISTRO DARBAS

**VISUOMENĖS INTERESŲ APSAUGA IR ŽODŽIO LAISVĖ DEMOKRATINĖJE
VISUOMENĖJE**

**Vadovas Doc. dr. Liudvika Meškauskaitė
Recenzentas Prof. dr. Egidijus Šileikis**

**VILNIUS
2008**

TURINYS

IVADAS	3
I. KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ BALANSAVIMAS IR SVĖRIMAS.....	6
II. VIEŠOJO INTERESO IR ŽODŽIO LAISVĖS KOLIZIJŲ SPRENDIMAI LR KT JURISPRUDENCIJOJE IR ORDINARINIUOSE ĮSTATYMUOSE.....	14
II.1. Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto (1995.04.20)	
II.2. Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos (1996.12.19)	
II.3. Dėl alkoholio ir tabako reklamos (1997.02.13)	
II.4. Dėl savivaldybių teisės nustatyti nuolatinės susirinkimų veitas (2000.01.07)	
II.5. Dėl viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ir žurnalisto teisės neatskleisti informacijos šaltinio (2002.10.23)	
II.6. Dėl alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių (2004.01.26)	
II.7. Dėl Lietuvos menininkų rūmų (2005.07.08)	
II.8. Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos (2005.09.19)	
II.9. Dėl vaistų reklamos (2005.09.29)	
II.10. Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių (2006.13.31)	
III. VIEŠOJO INTERESO IR SAVIRAIŠKOS LAISVĖS KOLIZIJA EŽTT PRAKTIKOJE	39
IV. ŽODŽIO LAISVĖ IR VIEŠIEJI INTERESAI LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	51
IV.1. Nuomonės ir fakto bei viešųjų asmenų teisinė problema	
IV.2. Civilinės ir administracinės bylos	
IV.3. Baudžiamosios bylos	
IŠVADOS.....	69
DARBO SANTRAUKA	
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	74

IVADAS

Lietuvos valstybė šiandien gyvena pagal pirmąją Lietuvos Respublikos Konstituciją atitinkančią Vakarų demokratijų standartus, priimtą visuotiniame referendume. Tiek Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės statutai, tiek Abiejų Tautų Respublikos Konstitucija 1793 m., tiek ir antrosios Lietuvos Respublikos gyvenimo tarpukario laikotarpiu Konstitucijos tebuvo valdančiojo sluoksnio bendru sutarimu priimti dokumentai, kurių dvasia negalėjo palytėti piliečių laisvės troškimo, jų prigimtinių teisių realizavimo. Savaime suprantama, kad 15 metų laikotarpis po Konstitucijos priėmimo negali sukurti pilnavertės saviraiškos laisvės ir visuomenės interesų harmonijos. Tokios harmonijos kūrybai trūksta tiek bendro teisinio ir politinio išprusimo, tiek rimtų šių konkuruojančių Konstitucinių vertybių susidūrimo tiek bendroje viešojoje, tiek teisinėje erdvėje. Šios teisinės kolizijos ir jų sprendimo būdai, kurie vienu ar kitu kampu pasireiškė per Konstitucijos gyvavimo laikotarpį, yra šio magistro darbo tema.

„Sveikai demokratijai reikia abiejų dalykų - tiek teisės viešpatavimo pripažinimo, tiek klestinčios ir atsakingos ketvirtosios valdžios. Teisininkų ir žurnalistų nuomonės gali ne visada sutapti, bet bent jau būtina stengtis palaikyti abipusį atvirą, nuolat vykstantį ir draugišką dialogą.“¹ Ši Cardiff'o universiteto prof. Duncan Bloy mintis įkvepia ieškoti galimos teisinės harmonijos tarp visuomenės narių, suvokiančių savo teises ir norinčių jomis rimtai naudotis, ir ketvirtosios valdžios ar pavienių asmenų, intensyviai besinaudojančių savo Konstitucine žodžio laisve.

Po Konstitucinio Teismo nutarimo dėl teismų precedentų² teisės kūnu ir siela reikėtų pripažinti ne vien teisinį pozityvizmą, kurio per ketverius studijų metus Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studento galvoje yra milžiniškas kiekis, bet pirmiausia LR KT jurisprudenciją, bendrųjų ir administracinių teismų bylas, kuriose konkuruoja visuomenės interesai ir žodžio laisvė. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau Konvencija) bei Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau EŽTT) sprendimai, kurie yra Lietuvos teisinės sistemos dalis, yra teisinis šaltinis analizuojant, kaip žodžio laisvės ir viešųjų interesų konfliktas sprendžiamas šimtus metų

¹ Hadwin S., Bloy Duncan. Law and the media. London, Sweet&Maxwell, 2007 p. 25

² LR KT 2007-10-24 nutarimas 2007.10.24. Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo. // *Valstybės žinios*, 2007-10-27, Nr. 111-4549

demokratinio vystymosi keliu žengiančiose Europos valstybėse. EŽTT praktika savo teisine dvasia pasiekė ir LR KT jurisprudenciją, dalį Lietuvos bendrųjų bei administracinių teismų sistemos sprendimų. Sparčiai modernėjanti Lietuvos visuomenė menkai pasitiki Lietuvos bendrųjų teismų sistema (Pasitikėjimas bendraisiais teismais siekia tik keliolika procentų, 2007 m. „Vilmorus“ tyrimai, pasitikėjimo reitingai)³. Šiandien teisingumą suvokiame ne tik kaip teisinio pozityvizmo egzistenciją (Lietuvoje turime jau daugiau nei 10 tūkst. įstatymų ir kitų teisės aktų), bet ir kaip labai svarbių visų grandžių ir rūšių teismų sprendimų įtaką esminėms visuomenės gyvenimo taisyklėms. Dėl šios priežasties ir šiame magistro daugiausia tiriamos ne pozityvistinės normos, bet tas normas aiškinančių, taikančių, naikinančių, analizuojančių ir įgyvendinančių teismų sprendimai. Retorinį klausimą savo straipsnyje „Penkiolika Konstitucijos metų“ užduoda ir VU TF prof., Konstitucinio Teismo teisėjas prof.E.Šileikis: „Ar neverta perorientuoti viso teisinio mokymo nuo teisinio pozityvizmo prie teismų precedentų analizavimo?“⁴ Bent jau visuomenės interesų ir žodžio laisvės konflikto prasme šis klausimas turi aiškų atsakymą. Tiek LR KT jurisprudencijoje, tiek EŽTT praktikoje gausu bylų, kurios tinkamai ir aiškiai atsako, kaip demokratinėje visuomenėje turi būti sprendžiamas žodžio laisvės ir visuomenės interesų konfliktas. Šių teismų sprendimai ir nutarimai, jei pasiektų piliečių ausis ir akis, būtų geras kelrodis tolesniam Lietuvos piliečių teisinės harmonijos jausmo formavimuisi.

Šiame magistro darbe tiriamos EŽTT bylos, kuriose analizuojama, kaip paparasti piliečiai, politikai, žurnalistai ir kiti visuomenės informavimo priemonių atstovai naudojami Konvencijos 10 straipsnyje numatytais teisėmis ir kiek tos teisės pažeidė 8 str. numatytas žmogaus teises į privatumą ir 6 str. numatytas teises į teisingą teismą. Kaip liūdnas teisinis faktas (tai bus pagrįsta šiame magistro darbe) turi būti traktuojam tai, kad egzistuoja tarptautinė teismų praktika, kai žurnalistai, demokratinėse visuomenėse pasinaudoję savo saviraiškos laisve, atsiduria kalėjime. Lietuva turi tokią bylą, kurioje labai kritikuotinos kokybės laikraščio „Europa“ redaktorius ir leidėjas J.Banevičius už savo straipsnių seriją nubaustas realia laisvės atėmimo bausme. Net ir XXI a., 2007 m., „News of the World“ redaktoriaus Clive'o Goodman'o areštas, buvo griežtas priminimas

³ Vilmorus. Visuomenės apklausos rezultatai. Prieiga per internetą <http://www.vilmorus.lt>

⁴ E.Šileikis. Penkiolika Konstitucinio teismo metų. Justitia. 2007.

žurnalistams, kas atsitinka, kai pažeidžiami baudžiamieji įstatymai. Lietuvos kaimynystėje esančioje Baltarusijoje, praėjusiais metais laikraščio „Zgoda“ redaktorius Aleksandras Sdvižkovas, perspausdinęs iš Danijos dienraščio „Jyllands-Posten“ pranašo Mahometo karikatūras, buvo baudžiamas pagal Baltarusijos baudžiamojo kodekso straipsnį ir gavo realią laisvės atėmimo bausmę, o jo redaguojams laikraštis buvo uždarytas⁵. Toks Baltarusijos Aukščiausiojo Teismo verdiktas tik patvirtina tai, kad Baltarusija greitai negalės tapti Europos Tarybos nare ir prisijungti prie Konvencijos. Tokios bausmės pagal EŽTT praktiką yra aiškiai neproporcingos. Žurnalistas pripažintas kaltu dėl Baltarusijos baudžiamojo kodekso 130 str. 2 dalies (kurstymas rasinės, nacionalinės arba religinės neapykantos, kai nusikaltimas padarytas pareigūno ar naudojantis savo profesinėmis pareigomis). Šiuo atveju tenka rimtai svarstyti, ar šios bausmės buvo proporcingos siekiamam tikslui – žodžio laisvės ribojimui vardan visuomenės interesų, susijusių su viešąja tvarka.

Ir Lietuvoje viena teisinės minties gyvavimo realybė yra susijusi su teisiniu pozityvizmu, maudymusi kodeksuose, *lex specialis* ir kitose teisės normose, visiškai nekreipiant dėmesio į socialinę aplinką, bylininkų realaus gyvenimo aplinkybes ir jų teisinę sąmonę veikiančius realybės ir intelektualinio diskurso kokybės nulemtus argumentus, o kita - su EŽTT bylomis, kurios daugeliu atveju yra precedentinės sprendžiant šiuolaikinės visuomenės socialinio ir intelektualinio gyvenimo konfliktus įvairiais teisiniais instrumentais. Analogiškos metodikos pavyksta aptikti ir LR KT jurisprudencijoje. Bet žymiai mažesnę dozę, o dažnuose sprendimuose - tik visiškai nereikšmingas nuotrupas Lietuvos bendrųjų ir administracinių teismų praktikoje. Lietuvos teisėjai tiek dėl teisinio patogumo (kas išdrįs diskutuoti dėl vieno ar kito fakto kirtimosi arba atitikimo su egzistuojančia pozityvistine norma ar plačiais teisėjo dispozicijos rėmais), tiek dėl nenoro įsijungti į socialinių ir intelektualinių konfliktų analizavimą remiantis teisės principais ir tam naudojant EŽTT argumentaciją. Susidaro įspūdis, kad Lietuvos teisėjas bijo būti diskvalifikuotas, jei savo sprendimuose remtusi ne teisiniu pozityvizmu ordinarinio įstatymo lygyje, bet ir socialine, moraline ar net kultūrine ir istorine argumentacija, kurios gausu EŽTT praktikoje.

⁵ Prieiga per internetą. http://naviny.by/rubrics/society/2008/01/18/ic-news-116_284068

Svarbiausias šio magistro darbo tikslas - atskleisti kaip sunkiai Lietuvos visuomenės teisinėje sąmonėje išsitenkančių vertybių - Konstitucinės žodžio laisvės ir visuomenės interesų susidūrimai sprendžiami įvairiose teisminėse institucijose. Darbo metodika remiasi palyginimais ir analize LR KT jurisprudencijos, EŽTT praktikos, LAT baudžiamųjų ir civilinių bylų, Vyriausiojo Administracinio Teismo ir žemesnės grandies teismų nagrinėtose bylose priimtų sprendimų, pateikiamos argumentacijos, teismo pateiktų motyvų.

I. KONKURUOJANČIŲ KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ BALANSAVIMAS IR SVĖRIMAS

Sprendžiant žodžio laisvės ir visuomenės interesų konfliktus *volens nolens* tenka balansuoti ir sverti skirtingas Konstitucines vertybes. Vienoms ar kitoms vertybėms suteikiant didesnę svorį būtina tai argumentuoti. Priešingu atveju būtų pažeistas Konstitucijos, kaip vieningo akto, principas: „Konstitucija yra vieningas ir tiesiogiai taikomas aktas.“⁶ Balansavimas ir svėrimas reikalauja didelio kruopštumo bei plataus teisinio ir socialinio konteksto suvokimo. Procedūrą komplikuoja ir tai, kad socialinė realybė nuolat kinta. Visuomenė susiduria su vis naujais informaciniais iššūkiais, formuojasi ir nauji visuomenės interesai. Sprendžiant šią problemą tenka pasitelkti tokius šiuolaikinės teisės autoritetus, kaip buvęs Izraelio Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Aharonas Barakas. „Iš savo kaip teisėjo praktikos, aš išmokau, kad „balansavimas“ ir „svėrimas“ yra labai svarbūs įrankiai atliekant teisėjo vaidmenį. Tačiau pagrindinė „balansavimo“ ir „svėrimo“ reikšmė yra ne tik gimęs teisėjo sprendimas, bet ir teisinis mąstymas, kuris įjungiamas naudojant šiuos instrumentus. Naudojant šiuos įrankius, pirmiausia būtina įvertinti principus ir vertybes, kurias duoda teisinis audinys, ir būtiną kontekstą „balansavimui“ ir „svėrimui“.“⁷ Ši reikšminga aktyvistinė teisėjo asmenybė, kito garsaus teisės mokslininko H.Poznerio pavadinta „apsišvietusiu despotu“, labai tiksliai formuluoja ir socialinio konteksto poveikį teisėjo sprendimui, kurį pagimdo aukščiau paminėti įrankiai. Balansavimas ir svėrimas yra negalimas jei teisėjas neįsigilina

⁶ LR Konstitucija. Valstybės žinios. 1992 Nr. 33-1014

⁷ Aharon Barak. *The Judge in a Democracy*. Princeton University press. Princeton and Oxford. 2006.

į konkretaus laikmečio ekonominį, socialinį, kultūrinį, istorinį kontekstą, jo nesuvokia ar net ignoruoja. Ieškant išėities tiesiog teisiniame pozityvizme, kurią apibrėžia ordinariniai įstatymai, Konstitucija ar žmogaus teises saugantys tarptautiniai dokumentai tokiu atveju lieka už tokio „teisėjo“ mąstymo ribų.

Šiame magistro darbe po LR KT jurisprudencijos aptarimo ir EŽTT naujausių ir senesnių reikšmingų šio darbo temai bylų analizės yra pateikta visa eilė Lietuvos teismų bylų, kurios analizuojamos būtent šio Konstitucinio ir Konvencinio „balansavimo“ ir „svėrimo“ aspektais. Magistro darbe yra bandoma atsakyti, kiek Lietuvos teismas „balansuoja“ ir „sveria“, ieško viešojo intereso ir žodžio laisvės plataus visuomeninio turinio, *ad hoc* svorio šios dienos Lietuvos politiniame, ekonominiame ar socialiniame gyvenime. Kaip yra nurodyta šio darbo išvadose, yra nemažai atvejų, kai teismas lieka tik teisinio pozityvizmo rėmuose ir savo sprendime nepateikia jokie išsamesnio „svėrimo“ ar „balansavimo“. To nedarydamas teismas tikrąjį teisingumą palieka už savo sprendimo ribų ir daro jo turinį sunkiai suvokiamą ar net apskritai nesuvokiamą ne tik visuomenei, bet ir kitų grandžių teismams, kurie po 2006 m. KT nutarimo dėl teismų precedentų turėtų ieškoti precedentų pirmiausia LAT bylose.

Precedentai taip pat galėtų atsakyti į svarbų klausimą, kokie teismų sprendimai viešojo intereso ir žodžio ar saviraiškos laisvės konflikto kontekste yra precedentiniai ir reikšmingi, o kurie tiesiog sukurti bylininkų ir jų atstovų aktyvizmo dėka ir patekę į LAT kaip pilietinės teisinės sąmonės ugdymo pramankšta. Kokie teismų sprendimai pasiekia bylininkus, konkrečius adresatus, bet visiškai negali pasiekti visuomenės, nes neturi vertybinio, konstitucinio ar tarptautinės teisės turinio, o turi tik teisinio pozityvizmo „glosas“. Toks teisingumas net ir komentuojamas kvalifikuotų žurnalistų, teismų „spykerių“ sunkiai gali būti tinkamai perteikiamas visuomenei. Turėdama aiškiai suformuluotus precedentus „balansavimo“ ir „svėrimo“ metodika teisėjų bendruomenė galėtų aiškiai pranešti visuomenei, kokie saviraiškos (žodžio) laisvės pasireiškimai yra skatintini ir sudaro didelę tiek teisinę, tiek visuomeninio gyvenimo progreso vertybę. Visuomenei svarbu, kuris viešasis interesas šiuo atveju yra nusveriamas ir kada viešieji interesai gali ar negali nusverti į žodžio laisvę.

Šiuo atveju analizuojama problema sudėtinga ir tuo, kad žodžio laisvės teksto turinys turi būti analizuojamas ne tik „fakto“, bet ir „nuomonės“, informacijos pateikimo

kultūros, žurnalistinio proporcingumo ir perspektyvo jausmo turėjimu kuriant modernesnę ir pažangesnę Lietuvos visuomenę, aspektu. Net ir hiperbolizavimas (Handyside v. JK, EŽTT byla Nr. 5493/72) žodžio laisvės tekstuose šiuo atveju tampa ne tik literatūros kritikos, bet ir teisinį turinį turinčiu terminu. A.Barako nuomone, negali būti jokio teismo sprendimo saviraiškos laisvės ir viešųjų intereso gynybos srityje, jei motyvuose ir argumentuose nėra šių skirtingų vertybių balansavimo ir svėrimo.

Johnas Stuartas Millis savo traktate „Apie laisvę“ (On liberty) įdaigavo: „Daugiausia šansų rasti tiesą – ne tik moksle, bet ir tiesą apie geriausias sąlygas žmogui klestėti – visuomenė turi tik tuomet, kai toleruoja laisvą idėjų rinką.“⁸ Taigi, jei sutinkame su šia mintimi, tuomet žodžio laisvė tampa didžiausia Konstitucine vertybe, kurią galime tiesiogiai kildinti iš Konstitucijos teksto (LR K 25 str. „Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti.“⁹ Už šio trumpo teksto slepiasi didelis turinys, didelė dvasia. Dažnai ir žurnalistui, bet kuriam rašančiam žmogui, žvelgiančiam į save kritiškai ir galvojančiam apie savo saviraiškos laisvės adresatą yra sunku, ar net visai neįmanoma, rasti tokią žodžių formą, dėl kurios galėtu būti tikras, kad tai nėra nevertingas šlamštas, o vertinga kūryba, turinti visuomeninę reikšmę. Dar sunkiau tuomet, kai žinai, jog tie žodžiai bus administruojami prokurorų ir teisėjų, turinčių savo išankstinių neigiamų nuostatų. Bet kuriuo atveju rašytojai ir leidėjai, trokštantys išvengti rizikos ir problemų, iš perdėto atsargumo praktikuos savicenzūrą ir patys sugriežtins suvaržymus. Apie vertybių balansavimo ir svėrimo būtinybę pasisako ir kitas garsus teisės mokslininkas R.Dvorkinas: „Todėl jeigu pripažįstame bendrą laisvos saviraiškos vertę, turėtume pripažinti prezumpciją, saugančią nuo cenzūros, arba draudimo bet kokios veiklos, kai ta veikla, net ir tik diskutuotinai, išreiškia įsitikinimą apie tai, kaip žmonės turėtų gyventi ar jaustis, arba oponuoja išgalėjusioms ar populiarioms pažiūroms. Ši prezumpcija neturi būti absoliuti. Ją būtų galima atmesti, pavyzdžiui, Konstitucinių vertybių balansavimu ir svėrimu parodžius, jog žala, kuria gresia dėl tos veiklos, yra rimta, tikėtina ir neginčijamo pobūdžio. Tačiau tai vis dėlto turi būti griežta prezumpcija, siekiant apginti ilgalaikės

⁸ Dvorkin R. Principo reikalas. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vilnius, 2006. p. 469

⁹ LR Konstitucija. // Valstybės žinios. 1992, Nr. 31-953.

perspektyvos tikslą užtikrinti, nepaisant mūsų nežinojimo, geriausias sąlygas, kokias galime, žmogaus vystymuisi.“¹⁰

Kai kyla ginčas tarp dviejų fundamentalių žmogaus teisių, kurios abi yra saugomos Konstitucijos, šiuo magistro darbo turinio atveju tarp žodžio laisvės, publikavimo teisės ir viešojo intereso, susijusio su valstybės saugumu, asmenų privatumu, garbės ir orumo jausmais, žmonių sveikata, konstitucine santvarka, apsaugos nutinka taip, kad suformuojama EŽTT praktika, priimami LR KT nutarimai ar įstatymai, įpareigojantys žurnalistus atskleisti savo šaltinius. Bet taip kartu yra sumažinamas ir žurnalistų pajėgumas rinkti informaciją. Savaiame suprantama, kad principiniu požiūriu žurnalistai neturi kokios nors didesnės teisės į laisvą žodį nei kas nors kitas. Bet nuo žurnalisto žinojimo priklauso visos visuomenės žinojimas, arba nežinojimas. Tokiu požiūriu žodžio laisvė ir yra svarbus visuomenės interesas. Sunku rasti svarių argumentų prieš R.Dvorkino mintį: „Ypatinga spaudos pozicija yra pateisinama ne dėl to, kad žurnalistai turi ypatingas teises, bet dėl to, kad yra manoma, jog bendruomenė kaip visuma turės naudą iš jų ypatingo traktavimo, lygiai kaip kviečius auginantiems ūkininkams galėtų būti suteikta subsidija ne dėl to, kad jie turi teisę į ją, bet dėl to, kad bendruomenė iš to turės naudą.“¹¹ Būtų absoliučiai nepriimtina, jei kiekvienas nusikaltimu kaltinamas atsakovas galėtų per teisėją išsireikalauti visų bet kokio laikraščio, kuris ką nors pranešė apie jo bylą, užrašų ir dokumentų, puoselėdamas menką viltį, kad paaiškės kas nors nelaukta. JAV teisininkai tai vadina „žvejybos iškyla“, ir teismai niekuomet netenkino atsakovų reikalavimų suteikti galimybę pažvejoti svetimuose archyvuose.

Taigi, *volens nolens* tenka pripažinti, kad teisinis tekstas dar nėra teisė ir jo skaitymas, kaip dažnai atsitinka, žurnalistui ar politikui nesuteikia galimybės gauti vienareikšmį atsakymą, ką jis gali ir ko negali rašyti ar sakyti. Pats teisinis tekstas yra negyvas ir norint persikelti į tikrąjį teisingumo turinį tenka aprėpti galimus skirtingų vertybių, straipsnių ar jų dalių konfliktus. Taigi, fundamentalūs Konstituciniai principai konfliktuoja tarpusavyje ir šio konflikto negalime išspręsti nenubrėžę aiškių ribų tarp tų principų saugomų vertybių. Tinkamas konflikto sprendimas nėra žemesnės Konstitucinės vertybės eliminavimas. Būtina nubrėžti tinkamą ribą tarp konfliktuojančių vertybių.

¹⁰ Dvorkin R. Principo reikalas. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vilnius, 2006. p. 470

¹¹ Ten pat. P. 470

Žinoma, Konstituciniai principai turi savo svorį ir juos įmanoma suskirstyti pagal savo socialinį svorį. Pats „svėrimo“ terminas ir veiksmas yra susijęs su tinkamos vietos tam tikram principui suradimu.

Gilinantį į balansavimo ir svėrimo technikos turinį tenka vėl kliautis A.Barako argumentais: „Natūralu, kad balansavimo ir svėrimo aktas nėra mokslinis savo prigimtimi. Jis jokia būdu nepaneigia ir teisėjo diskrecijos. Bet ta diskrecija yra uždaroma tam tikrų vertybių ir principų socialiniame statuse. Aš turiu pasakyti, kad „balansavimo“ doktrina teisėje kol kas nėra gerai išplėtotą“¹². Balansuojant ir sveriant pralaiminti teisinė vertybė nėra pašalinama iš teisės. Sprendimas priimamas priskiriant tam tikrą svorį konkuruojančioms vertybėms ir pasirenkant „sunkesnę“ vertybę. Ne tik A.Barakas, bet ir kiti teisės teoretikai (H.Kelzenas, F.Pozneris) pripažįsta „balansavimo“ ir „svėrimo“ teismo sprendime metodologiją. Sąvokos „balansavimas“ ir „svėrimas“ yra tik metaforos. Šių metaforų paskirtis yra pripažinti tai, kad ne visi teisės principai ar vertybės turi vienodą svorį. Juo labiau ne visi teisės principai visuomenės akyse yra vienodai svarbūs. „Teisėjui tenka sudėtinga misija nustatyti skirtingų teisės principų socialinį svorį konkrečioms bylos aplinkybėms. „Lygiai taip pat, kaip nėra asmens be šešėlio, taip nėra ir principo be jo svorio“¹³. Vargiai šis balansavimas gali turėti kažkokią mokslinę metodiką ar būti labai tikslus, įvertinamas procentas, koeficientais ar dar kažkokiais matematinę išraišką turinčiais vienetais. Tas balansavimas ir svėrimas priklauso net ir nuo konkrečių aplinkybių. Vienomis aplinkybėmis gali nusverti viena teisinė vertybė, kitomis sąlygomis kita vertybė. A.Barakas siūlo teisėjui žvelgti į teisinę sistemą kaip visumą. Ir, žinoma, pirmiausia tenka kliautis Konstitucinėmis vertybėmis. Tai *prima facie* dalykai, tik juos įvertinus galima žengti į ordinarinius įstatymus. Bet tai negali priklausyti tik nuo Konstitucijos raidės ar nuo ordinarinių įstatymų normų. Balansavimas ir svėrimas reikšmingai priklauso nuo visuomenės, kurioje nagrinėjama konkreti byla.

Apie konstitucinių vertybių balansavimą yra pasisakęs ir LR Konstitucinis Teismas: „Tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų - iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų

¹² Ten pat. P 165

¹³ Aharon Barak. *The Judge in a Democracy*. Princeton University press. Princeton and Oxford. 2006. p. 167

pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas.”¹⁴ Galimi atvejai, kai atitinkamo ribojimo prasmingumas slypi konkrečios teisės (ar laisvės) prigimtyje arba kai atitinkamais apribojimais siekiama išvengti kolizijos su kitomis pagrindinėmis teisėmis. Minėtais atvejais pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumas turėtų būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais. Svarbu ir tai, kad dažnai konfliktas kyla iš esmės tarp lygiaverčių konstitucinių teisinių vertybių, todėl tokiais atvejais atitinkamais apribojimais neturėtų būti smarkiai pažeidžiama buvusi jų pusiausvyra.

„Grund normos“ tesinės sąvokos autoriaus H.Kelseno nuomone, interesų svėrimo technika nėra visiškai tobula išėitis. Jo nuomone, interesų, vertybių balansavimas ir svėrimas „yra tik problemos formulavimas, ne jos išsprendimas. Jis neteikia objektyvaus mato arba standarto konkuruojantiems interesams tarpusavyje palyginti ir tuo remiantis šiai konkurencijai panaikinti. Tokio mato ar standarto neįmanoma dedukuoti iš aiškinamos normos arba iš įstatymo, kuriame ši norma yra išdėstyta, nei iš visos teisinės tvarkos, kaip teigia vadinamoji „interesų pasvėrimo“ teorija. Juk aiškinimo poreikis atsiranda būtent dėl to, kad taikytina norma arba normų sistema atviras palieka kelias galimybes, vadinasi, joje nėra sprendimo, kurie iš tų interesų yra vertesni už kitus, o tai spręsti paliekama būsimam normų kūrimo aktui, pavyzdžiui, teismo sprendimo priėmimui.“¹⁵ Taigi H.Kelzenas kritikuoja patį interesų svėrimo principą. Tokia kritika savaime užkerta kelią ir bylų, kuriose konfliktuoja viešasis interesas su žodžio laisve, precedentams. Kadangi situacijos skirtingas, balansavimas ir svėrimas būtinas kiekvienu atveju. Tai reikšmingai apsunkina teismų praktikos suvokimą visuomenei ir verčia analizuoti, kaip konkretus teismas konkrečiu atveju išsprendžia balansavimo ir svėrimo problemą.

A.Barakas visgi nemano, kad balansuoti ir sverti yra didelė teisėjo diskrecija, juolab kad teisėjų subjektyvumas gali nulemti teismo sprendimą. Taigi tiek A.Barakas, tiek H.Kelsenas balansavimą ir svėrimą laiko tinkama teisine technika, teisinio mąstymo būdu, kartais tam būtina teisėjo diskrecija, kartais galima apsieiti ir be jos.

¹⁴ LR KT 1997-02-13 nutarimas. Dėl alkoholio ir tabako reklamos. // Valstybės žinios 1997, Nr.15-314

¹⁵ Hans Kelsen. Grynoji teisės teorija. Eugrimas. Vilnius, 2002 p. 280

Balansavimo ir svėrimo metodikos kontekste A.Barakas pasisakė ir apie saviraiškos laisvę: „Socialinis principas (toks kaip saviraiškos laisvė) neturi „absoliutaus“ svorio. Socialinio principo svoris visuomet yra reliatyvus. Fundamentalus principo statusas visuomet reliatyvus kitiems principams, su kuriais jis gali konfliktuoti. Saviraiškos laisvės principo reliatyvumas priešpastatant jį judėjimų laisvei yra visiškai kitoks, nei jo reliatyviam priešpastatymui teisinio vientisumo principui, abu šiuo atveju skiriasi nuo žodžio laisvės priešpastatymo reputacijai ir privatumui, ir visi ankščiau paminėti svėrimai reliatyvai gali skirtis nuo žodžio laisvės priešpastatymo viešiesiems interesams valstybės saugumui.“¹⁶

Dėl būtinybės balansuoti interesus („balancing-of-interests“) yra pasisakiusi ir dr. Danutė Jočienė (dabar Lietuvos EŽTT teisėja): „ Interesų balansavimas turi būti taikomas esant konfliktinei situacijai tarp Konvencijos 8 ir 10 straipsnių. Ten, kur susiduria viena Konvencijos vertybė su kita, būtina rasti „teisingą balansą“ ir nuspręsti, kuri teisė turi būti prioritetinga šioje situacijoje. EŽTT nenurodo visiems atvejams tinkančių šių dviejų vertybių ribų. Proporcingumo ir būtinumo principai demokratinėje visuomenėje turi būti nustatomi konkrečiose konfliktinėse situacijose.“¹⁷ Tas svoris daugeliu atveju priklauso ir nuo konkrečios situacijos. Galima išskirti balansavimo ir svėrimo bendruosius principus ir *ad hoc* sprendimą. Visgi teismai turėtų rinktis bendruosius balansavimo principus. Tokio pasirinkimo geras pavyzdys yra A.Barako knygoje „The judge in Democracy“ apie Izraelio teismų praktika, kurioje balansuojant žodžio laisvę gali būti apribota tik tuo atveju, jei yra aiški grėsmė, kad nekontroliuojamas kalbėjimas ar rašymas smarkiai pažeistų visuomenės ir valstybės saugumą.

A.Barakas nurodo tris priežastis, kodėl balansavimas ir svėrimas yra labai svarbus teismų instrumentas. Pirma, jis atspindi žmogaus asmenybės ir žmonių tarpusavio santykių kompleksškumą. Teisė nėra viskas ir nėra niekas. Teisė yra kompleksinė vertybių sistema ir konkrečiais atvejais reikia nustatyto to kompleksškumo harmoniją ir priimti vieną sprendimą. Balansavimas vyksta atsžvelgiant į socialinę realybę. Antra, balansavimas ir svėrimas kaip procesas gerai atitinka teismo paskirtį. Sieti gyvenimą bei teisę ir apsaugoti Konstituciją geriausiai įmanoma balansuojant ir sveriant jos vertybes.

¹⁶ Barak A. The Judge in a Democracy. Princeton University press. Princeton and Oxford. 2006. p. 170

¹⁷ Jočienė D. Freedom of expression and the right to privacy // Mokslo darbai. Teisė. 2001. Nr.8

Balansavimas gali gerai užtikrinti tinkamą ryšį tarp senos teisės ir naujos realybės. Trečia, balansavimas ir svėrimas įneša tvarkos į teisinę sistemą. Jis reikalauja teisėjo identifikuoti ir įvertinti konkuruojančias konkrečioje byloje susidūrusias konstitucines vertybes, gilintis į šios dienos socialinę realybę. Jis reikalauja visuomenei pateikti savo mąstymo, teisėjų mąstymo būdą. Tai leidžia vystyti visuomenės kritiškumui ir, be abejo, skatina tai, ko Lietuvoje labiausiai trūksta kalbant apie teisingumą, t.y. skatina išorinę teisinės bendruomenės, teismų ir teisininkų akademinio sluoksnio kritiką. Nepalieka tikrųjų argumentų ir motyvų už visuomenės suvokimo ribų, neleidžia teismų sprendimų palikti tiesiog teisingumo *pro forma*. Tai kas ypač svarbu jaunai Lietuvos demokratijai stokojant racionalios ir profesionalios visuomeninio gyvenimo (taip pat ir teisinio) kritikos.

Šio magistro darbo problematika susijusi su tuo, kad skirtingi teismai (EŽTT, LR Konstitucinis Teismas, LAT) dažnai skirtingai „subalansuoja“ tokias pat konkuruojančias vertybes. Tai leidžia abejoti tuo, kad balansavimo metodika gali būti sėkmingai taikoma visiems principiniams atvejams, susijusiems su tų pačių Konstitucinių vertybių balansavimu, ir ragina šią metodiką taikyti kaip sėkmingą *ad hoc* atvejais. Balansavimo metodikos absoliučia stipriąja puse išlieka tai, kad balansuodamas teisėjas atskleidžia visas *ad hoc* svarbias vertybes. Be to, parodo teisėjo vertybinius prioritetus. Balansavimo metodika gali būti taikoma tiek balansuojant demokratines vertybes (skirtingus viešuosius interesus), tiek prieš žmogaus teises, taip pat balasuojama gali būti ir skirtingos žmogaus teisės. Svarbu tai, kad taikant balansavimo metodiką tose bylose, kuriose tai įmanoma, kuriose susikerta Konstitucinės vertybės, atsiranda rimtas pagrindas išvengti teisinio pozityvizmo rėmų ir drąsiai teigti, kad teisė yra pagrįsta vertybėmis. Tos vertybės ne visada sudaro harmoniją, jos dažnai konfliktuoja. Balansavimui būtina aprėpti visą konkrečios teisinės sistemos infrastruktūrą.

Taigi šio magistro darbo problematika susijusi su tuo, kad balansavimo metodika gali būti naudojama kaip geras ir patikimas įrankis balansuojant tarpdisciplinius (Konstitucinius, administracinius, civilinius ir baudžiamuosius) konfliktus. Tiek įvertinant visą teisinę infrastruktūrą, tiek ir balansavimą pakeliant į Konstitucinį lygmenį. Galima sakyti, kad Konstitucinė, administracinė, civilinė ir baudžiamoji teisė yra šio konflikto produktas. Nes viešųjų interesų ir žodžio laisvės konfliktas yra sprendžiamas *ad hoc*

naudojantis pirmiau nurodytomis teisės šakomis. Šiuo atveju civilinis deliktas pasinaudojus saviraiškos laisve konfliktuoja su kitų asmenų Konstitucinėmis teisėmis ar viešaisiais interesais. Taigi, turi du balansavimo ir svėrimo lygmenys. Vienas lygmuo yra įstatymo leidėjo, o kitas lygmuo – teisėjo skirtingų vertybių balansavimo ir svėrimo, proporcingumo principo taikymo pareiga.

II. VIEŠOJO INTERESO IR ŽODŽIO LAISVĖS KONFLIKTO SPRENDIMAI LR KT JURISPRUDENCIJOJE IR ORDINARINIUOSE ĮSTATYMUOSE

II.1. Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto (1995.04.20)

Šiuo LR KT nutarimu padėtas taškas sovietinio LRT egzistavimui. Tokio režiminio LRT, kuris galėjo monopolizuoti žodžio laisvės rinką ir reguliuoti kitus asmenis, žengusius į plačią pliuralizmo rinką. Šiame KT nutarime buvo pradėta formuluoti KT jurisprudencija, susijusi su Konstitucijos 25 str. („Saviraiškos laisvė“). Konstatuota, kad viena pagrindinių žmogaus teisių yra teisė turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Galimybė kiekvienam žmogui laisvai formuoti savo nuomonę bei pažiūras ir jas skleisti – būtina sąlyga demokratijai sukurti ir išsaugoti. Todėl demokratinės valstybės įstatymai įtvirtina ir gina ne tik subjektyvią žmogaus teisę turėti ir laisvai reikšti įsitikinimus – jais informacijos laisvė įtvirtinama kaip objektyvus visuomenės poreikis. Tai reiškia, kad turi būti ginama ne tik informacijos laisvė apskritai, bet ir visuomenės informavimo priemonių laisvė kaip informacijos laisvės išraiška jos objektyviaja forma. Bei nurodomos saviraiškos laisvės ribos: “Informacijos laisvė nėra absoliuti ar viską apimanti, nes naudojantis ja susiduriama su tokiais reikalavimais, kurie demokratinėje visuomenėje yra būtini, kad apsaugotų konstitucinę santvarką, žmogaus laisves ir teises. Todėl įstatymais gali būti nustatomi informacijos laisvės apribojimai, reglamentuojama masinės informacijos priemonių veikla”¹⁸.

Šiame skunde buvo tikrinami LRT statuto 7 ir 9.3 straipsnių atitikimas Konstitucijos 44 str., taip pat dėl Radijo ir televizijos programų transliavimo

¹⁸ LR KT 1995-04-20 nutarimas. Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto // Valstybės žinios. 1995. Nr. 34-847.

valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 punkto atitikimas Konstitucijai ir Konkurencijos įstatymo 6 straipsniui. LR Konstitucijos 44 str. Draudžia masinės informavimo priemonių monopolizavimą. Šiame nutarime KT konstatavo, kad svarbu užtikrinti, jog dėl informacijos laisvės apribojimų, masinės informacijos priemonių reglamentavimo nebūtų pažeistas demokratinės valstybės principas - pliuralizmas. Tai garantuojama masinės informacijos priemonių monopolizavimo ir informacijos cenzūros uždraudimu, kitomis ordinarinės teisės priemonėmis. "Žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus turi būti pagrįsta realia galimybe laisvai juos formuoti įvairios informacijos pagrindu, įskaitant teisę nevaržomai gauti informaciją. Teisė laisvai reikšti įsitikinimus yra viena iš vadinamųjų komunikacijų laisvių. Ji suprantama kaip kitiems asmenims skirtos informacijos skleidimas. Tik tokiaime procese atsiranda visuomeninis kontaktas, formuojasi viešoji nuomonė."¹⁹ Konstitucijos 25 straipsnio antroje dalyje yra nustatyta: "Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas." Šios normos paskirtis - garantuoti žmogaus subjektines teises ir laisves. Ji taip pat saugo ir visą komunikacijos procesą, taigi ir masinės informacijos priemonių teisę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Konstitucijos 44 straipsnio antroje dalyje yra nustatyta: "Valstybė, politinės partijos, politinės ir visuomeninės organizacijos, kitos institucijos ar asmenys negali monopolizuoti masinės informacijos priemonių." Taigi Konstitucijos 44 straipsnio antrosios dalies norma neleidžia valstybei, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms, kitoms institucijoms ar asmenims monopolizuoti radijo ir televizijos programų rengimo ir skleidimo, suponuoją atitinkamą teisinį antimonopolinį sureguliuojimą. Konstitucijoje įtvirtintas draudimas monopolizuoti masinės informacijos priemones visų pirma reiškia draudimą monopolizuoti radijo ir televizijos programų rengimą ir informacijos skleidimą. Todėl apie valstybės ar valstybės įstaigos monopolį šioje srityje sprendžiama iš to, ar privačios radijo ir televizijos redakcijos turi teisę rengti bei transliuoti radijo ir televizijos programas pagal įstatymuose nustatytus visiems programų skleidėjams bendrus reikalavimus. Šiame LR KT nutarime pateiktas ir cenzūros apibrėžimas. Cenzūra - tai

¹⁹ Ten pat.

spaudos, kino filmų, radijo ir televizijos laidų, teatro spektaklių ir kitų viešų renginių turinio kontrolė, kad nebūtų platinamos tam tikros žinios ir idėjos. Demokratijos požiūriu svarbu, kad viešoji nuomonė formuotųsi laisvai. Tai pirmiausia reiškia, kad masinės informacijos priemonės steigimas, jos veiklos galimybė neturi priklausyti nuo būsimų publikacijų ar laidų turinio. Tačiau cenzūros uždraudimas nereiškia įstatymų neribojamos masinės informacijos laisvės. Pagal Konstitucijos 25 straipsnio trečiąją dalį laisvė gauti ir skleisti informaciją gali būti įstatymo ribojama, kai yra būtina apsaugoti šioje Konstitucijos normoje minimas žmogaus teises ir laisves, ginti konstitucinę santvarką. Informacijos sklaidimas nesuderinamas su nusikalstamais veiksmais (Konstitucijos 25 straipsnio ketvirtoji dalis). Pirmą kartą nurodytas ir atsakomybės už žodžio laisvės ribų peržengimus adresatas. Leidėjas yra atsakingas už sklaidžiamą informaciją, todėl jo ar redaktoriaus reikalavimai bei nurodymai dėl informacijos turinio, sprendimai dėl galimybės ją skleisti ir pan. nėra cenzūra.

II.2. Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos (1996.12.19.)

Šiame LR KT nutarime toliau plėtojama KT jurisprudencija dėl saviraiškos laisvės. Pasisakoma, kad šiuolaikinėje visuomenėje informacija yra žmogaus poreikis, jo žinojimo matas. Ji šalina nežinojimą, daro žmogaus elgesį prasmingą. Žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su žmogaus galimybe gauti iš įvairių šaltinių informaciją ir ją naudotis. Tai vienas pliuralistinės demokratijos laimėjimų, užtikrinančių visuomenės raidą. Bet šiame nutarime jau analizuojama kaip teisė žinoti ir reikštis gali būti ribojama kita vertybe, būtinybe visuomenės ar individo interesų labai apsaugoti tam tikras žinias. Tai yra valstybės, komercinės, profesinės, technologijos paslaptys ar žinios apie žmogaus privatų gyvenimą. Valstybė ypač svarbias karines, ekonomines, politines ar kitokias žinias, kurių atskleidimas ar praradimas gali pakenkti nacionaliniams interesams, skelbia esant valstybės paslaptis. Siekiant užkirsti kelią tokių žinių pagarsinimui, įstatymu nustatoma jų apsauga, apribojamas naudojimasis jomis. Tačiau bendrų interesų apsauga demokratinėje valstybėje negali paneigti žmogaus teisės į informaciją apskritai: „Šios problemos sprendimą žmogaus teisių ir laisvių doktrina ir ja besiremianti tarptautinė ir nacionalinė teisė sieja su

teisinių vertybių racionalių santykiu, laiduojančiu, kad apribojimais nebus pažeista atitinkamos žmogaus teisės esmė.”²⁰ Šiame LR KT nutarime kalbama apie būtinybę balansuoti ir sverti skirtingas konstitucines vertybes. Duodama nuoroda į Konvencijos 10 straipsnį, laiduojantį žmogui teisę laisvai laikyti savo nuomonės, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, bei numatančią numatomo galimybę riboti šią teisę laikantis šių sąlygų: “1) jeigu tai būtina demokratinėje visuomenėje, 2) numatyta nacionaliniuose įstatymuose ir 3) apribojimais siekiama ginti tokias vertybes kaip, valstybės saugumas, teritorijos vientisumas, viešosios tvarkos interesai, kelio teisės pažeidimams ir nusikaltimams užkirtimas, žmogaus sveikatos ir moralės apsauga ir kt.”²¹ Šių standartų laikosi demokratiškomis save laikančiomis valstybės. Analogiška norma įtvirtinta ir LR Konstitucijoje.

Konstitucijos 25 straipsnio trečiojoje ir ketvirtojoje dalyse nustatyta: “Šiomis Konstitucijos nuostatomis apibrėžti žmogaus teisės į informaciją apribojimai yra pagrindinis kriterijus teisiškai reguliuojant žinių, sudarančių valstybės paslaptį, išslaptinimo, naudojimo, išslaptinimo bei apsaugos santykius. Įstatymų leidėjas, sprendžiantis, kaip apsaugoti valstybės paslaptį sudarančias žinias, yra įpareigojamas parinkti tokias teises priemones, kuriomis nebūtų galima nepagrįstai apriboti asmens teisės į informaciją.”²²

Šiuo atveju skunde buvo nurodyta, kad tam tikros valstybės paslaptys gali būti nustatomos Vyriausybės nutarimu. Šiuo atveju LR KT konstatavo, kad sprendžiant klausimą, ar Seimas gali įstatymu deleguoti Vyriausybei teisę spręsti valstybės paslapties apsaugos klausimus, susijusius su žmogaus teisės į informaciją apribojimų nustatymu, būtina atsižvelgti į Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių padalijimo principą. Konstitucijos 67 straipsnis įtvirtina išimtinę Seimo teisę leisti įstatymus. Įstatymų normomis reguliuojami svarbiausi visuomenės gyvenimo klausimai. Konstitucijos 94 straipsnio 2 punkte nustatyta, kad Vyriausybė vykdo įstatymus ir kitus Seimo nutarimus. Vyriausybės priimti poįstatyminiai aktai detalizuoja ir sukonkretina įstatymo normas. Taigi pagrindiniai teisės aktų hierarchijos klausimai yra įtvirtinti Konstitucijoje. Šiame skunde Konstitucinis Teismas sprendė klausimą,

²⁰ LRKT 1996-10-25 nutarimas. Dėl valstybės paslapčių. // Valstybės žinios. 1996. Nr. 34-847.

²¹ Pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencija. // Valstybės žinios. 1995. Nr. 40-987.

²² LRKT 1996-10-25 nutarimas. Dėl valstybės paslapčių. // Valstybės žinios. 1996. Nr. 34-847.

ar Seimas gali pavesti Vyriausybei reguliuoti santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ar laisvėmis, ir 1995 m. spalio 26 d. nutarime konstatavo: "Teisės leisti įstatymus delegavimas Vyriausybei turi būti legitiminis, tai yra pagrįstas valstybės Konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įstatymų leidybos delegavimas nenumatytas, todėl Vyriausybė gali priimti tik poįstatyminius teisės aktus."²³ Žmogaus teisės ir laisvės yra didžiausia teisinė vertybė, todėl įstatymų leidėjas paprastai nustato tokius valstybės paslapties apsaugos būdus ir priemones, kurie nesudarytų sąlygų nepagrįstai apriboti žmogaus teisę į informaciją. Įstatymo, kaip teisės šaltinio, forma ir jo priėmimo būdas geriausiai laiduoja, kad konstitucinės santvarkos sąlygojami bendri interesai apsaugoti valstybės paslaptį bus suderinti su žmogaus teisės ieškoti informacijos, gauti ir skleisti ją užtikrinimu. Tiek tokios žmogaus teisės ir laisvės, tiek jas ribojančio įstatymo tarpusavio sąveikos principo laikymasis yra reikšminga žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo garantija. Taigi demokratinėje visuomenėje žodžio laisvės ribojimai privalo būti nustatyti įstatymu.

II.3. Dėl alkoholio ir tabako reklamos (1997.02.13)

Šiame LR KT nutarime buvo analizuojama, ar reklama yra saviraiškos laisvė. Teismas konstatavo, kad reklama - ne visai informacija. Pateikti gausūs autoritetingi moksliniai įrodymai, jog alkoholis ir tabakas žalingi sveikatai. Todėl pagal Konstitucijos 25 str. 3 dalį tokia informacija gali būti ribojama. Šiame KT nutarime pasakyta ir tai, kad televizija, kaip visuomenės informavimo priemonė yra išskirtinė dėl didelio poveikio ir todėl egzistuoja objektyvi būtinybė labiau ją riboti. Televizija – masinis produktas, spauda vis labai rinkodaros prasme yra atskirų žmonių grupių vartojami produktai. Toks KT pasisakymas gali būti kritikuotinas dėl to, kad šiuolaikinė bulvarinė spauda turi didelius tiražus, ir dažnai ne mažesnes auditorijas nei televizijos kanalai. Ar gali būti tos auditorijos sulyginamos ir čia taip pat ribojama saviraiškos laisvė dėl Konstitucijoje numatytų vertybių gynimo. Naujai plačiau konstatuojama ir saviraiškos laisvė: “Kiekvienas žmogus turi savo pažiūras ir įsitikinimus, o nevaržoma galimybė juos reikšti yra elementari prielaida jam bendrauti su kitais žmonėmis. Tik laisvai keičiantis

²³ LR KT nutarimas dėl valstybės paslapties ir jų apsaugos. // Valstybės žinios, 1995-04-26, Nr. 34-847

informacija atsiveria galimybė individui plėsti savo žinias, ugdyti pasaulėžiūrą, tobulėti kaip asmenybei. Laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratinių procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei visos tautos valios formavimą. Būtent dėl to informacijos laisvė yra pamatinis pliuralistinės demokratijos elementas.”²⁴ Informacijos laisvė čia traktuojama plačiąja prasme ir apima žodžio laisvę, įsitikinimų turėjimo ir reiškimo laisvę, teisę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, spaudos ir kitų informacijos priemonių laisvę. Informacijos laisvė reiškia ne tik teisę informuoti (t. y. skleisti informaciją), bet ir teisę gauti informaciją. Neteisinga informacija, t. y. dezinformacija, valstybių įstatymais paprastai yra draudžiama. Taigi informacijai (taip pat ir reklamai) taikytinas tiesos reikalavimas. Tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų - iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros. Vienas interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtinais reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui. Taigi reklamai būdingi bent du požymiai: 1) specialus jos tikslas - skatinti vartoti reklamuojamą dalyką arba vykdyti kitus reklamuotojo užsakymus, 2) atlygintinumas (už reklamą užsakovas koku nors būdu atsilygina). Todėl darytina išvada, kad reklama dažniausiai būna susijusi su materialine nauda: ja siekiama arba tiesiogiai didinti pelną, arba tai užsitikrinti ateityje; be to, užsakovas atsilygina ir už reklamos perdavimą. Sugretinus pateiktas formuluotes pagal svarbiausius teisinius elementus, galima daryti išvadą, kad sąvokos "alkoholio reklama" bei "tabako gaminių reklama" viena kitos atžvilgiu ir sąvokos "netiesioginė alkoholio reklama" bei "netiesioginė tabako gaminių reklama" viena kitos atžvilgiu iš esmės yra

²⁴ LR KT nutarimas dėl alkoholio ir tabako reklamos. // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314

identiškos. Daugeliu atvejų tabako gaminių reklamos turinys būna vienpusis ar tendencingas. Tabakas, rūkymas dažnai siejami su jaunyste, sportu, vyriškumu, seksualumu, gamtos grožiu, moterų elegancija, romantiškumu, nepriklausomybe. Taip formuojama nuomonė, kad rūkymas yra socialiai priimtinas ir skatintinas dalykas. Tiesiogiai nesusietos reklamos varžymas jau per didelis saviraiškos laisvės suvaržymas. Neproporcingas siekiamam tikslui. Todėl būtų galima informaciją, neturinčią tiesioginio ryšio su alkoholio ar tabako gaminiiais bei jų vartojimu, paskelbti esant alkoholio ar tabako gaminių reklama, ir ją drausti. Tai reikštų nepagrįstą, todėl ir neteisėtą informacijos laisvės ribojimą.

Konstitucijoje įtvirtintą galimybę valdžios institucijoms vertinti ūkinės veiklos sritis pagal jų naudą visuomenei. Tokio vertinimo ir grupavimo pagrindu įmanoma realizuoti įtvirtintą teisę remti konkrečias ūkinės veiklos sritis ar konkrečias ūkines pastangas. Pagaliau minėtas ūkinės veiklos vertinimas sudaro reikiamas prielaidas Konstitucijos 46 straipsnio trečiosios dalies nuostatai įgyvendinti: "Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei." Taigi vienas svarbiausių šios nuostatos akcentų - galimas diferencijuotas ūkinės veiklos teisinis reguliavimas. Pagrindinis jo kriterijus - bendra tautos gerovė. Arba plačiau – viešasis interesas, jo apsauga.

II.4. Dėl savivaldybių teisės nustatyti nuolatinės susirinkimų vietas (2000.01.07)

Ar galima žmonėms drausti rinktis į susibūrimus ir tokiu būdu naudotis savo saviraiškos teise? Šiame KT nutarime pasakyta, kad saugant kitas Konstitucines vertybes, šiuo atveju viešąją tvarką, toks draudimas galimas. Be toks ribojimas galimas tik įstatymu. Konstitucijos 36 straipsnyje pasakyta: „Negalima drausti ar trukdyti piliečiams rinktis be ginklo į taikius susirinkimus. Ši teisė negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai reikia apsaugoti valstybės ar visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ar dorovę arba kitų asmenų teises ir laisves.“²⁵ Toks Konstitucinis susirinkimų laisvės įtvirtinimas reiškia, kad ji traktuojama kaip pamatinė žmogaus laisvių ir vertybių demokratinėje visuomenėje, neatskiriamas demokratinės santvarkos

²⁵ LR Konstitucija. // Valstybės žinios. 1992. Nr. Nr.33-1014

požymis. Susirinkimų laisvė - tai piliečių subjektinė teisė dalyvauti taikiame susibūrimė ir laisvai reikšti savo nuomonę bei pažiūras, užtikrinanti asmenybės pilietinio aktyvumo raišką visuomenėje ir valstybėje. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), todėl susirinkimų laisvė traktuotina ne tik kaip savaiminė demokratijos vertybė, bet ir kaip svarbi garantija, kad bus visavertiškai įgyvendinamos įvairios konstitucinės teisės ir laisvės: piliečių teisė dalyvauti valdant savo šalį (Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalis), jų teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą (Konstitucijos 33 straipsnio 2 dalis), žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti (Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalis), jo teisė ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas (Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalis), piliečių teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas (Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalis) ir kt.²⁶ Taigi susirinkimų organizavimas yra vienas iš pilietinio ir politinio veikimo būdų, saviraiškos forma. Derindama susirinkimo vietą atitinkama valstybės institucija turi įsitikinti, kad ji yra tinkama susirinkimo dalyvių apsaugai užtikrinti. Tokiu būdu ieškoma pusiausvyros tarp asmens teisės ir viešojo intereso. Reguluodamas Konstitucijos 36 straipsnyje įtvirtintą piliečių laisvės rinktis tik be ginklo ir tik į taikius susirinkimus įgyvendinimą, įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti šios laisvės įgyvendinimo tvarką, tačiau jokia būdu nepaneigdamas pačios susirinkimų laisvės esmės. Konstitucinis Teismas pažymi, kad valstybės kišimasis į naudojimąsi susirinkimų laisve, kaip ir kitomis žmogaus ir piliečio teisėmis bei laisvėmis, pripažįstamas teisėtu ir būtinu tik jei laikomasi apribojimo ir siekiamo teisėto tikslo proporcingumo principo. Visais atvejais būtina išlaikyti pusiausvyrą tarp asmens teisės ir viešojo intereso.

II.5. Dėl viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ir žurnalisto teisės neatskleisti informacijos šaltinio (2002.10.23)

Pirmą kartą KT jurisprudencijoje taip plačiai pripažįstama, kad informacijos laisvė lemia kitų laisvių įgyvendinimą. Taigi, tai lyg ir pripažįstama aukštesne Konstitucine

²⁶ LR KT 2000-01-07 nutarimas. Dėl savivaldos teisės nustatyti nuolatinės susirinkimų vietas. // Valstybės žinios. 2000. Nr. 3-78.

vertybe. Konstitucinė laisvė nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų. Ši laisvė - svarbi įvairių kitų Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida, kadangi asmuo gali visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių tik turėdamas laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją. Konstitucija garantuoja ir saugo visuomenės interesą būti informuotai. Įstatymu įtvirtindamas žurnalisto teisę išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio kaip vieną iš žiniasklaidos laisvės garantijų, įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijoje įtvirtinto atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvo, konstitucinio teisinės valstybės principo, nepažeisti Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių. Įstatymais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo įtvirtinant žurnalisto teisę išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio būtų sudaromos prielaidos pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas vertybes. Taigi Įstatymu nustatydamas žurnalisto teisę išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio, įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų sudarytos prielaidos neatskleisti informacijos šaltinio net ir tada, kai demokratinėje valstybėje informacijos šaltinį atskleisti yra būtina dėl gyvybiškai svarbių ar kitų ypač reikšmingų visuomenės interesų, taip pat siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmens konstitucinės teisės ir laisvės, kad būtų vykdomas teisingumas, nes informacijos šaltinio neatskleidimas galėtų sukelti daug sunkesnes pasekmes negu jo atskleidimas. Taip būtų pažeista Konstitucijos saugomų vertybių pusiausvyrą, konstitucinis atviros, darnios pilietinės visuomenės imperatyvas, konstitucinis teisinės valstybės principas. Konstitucinis teisinės gynybos principas yra universalus (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas). Taigi įstatymų leidėjas, nustatydamas žurnalisto teisę išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio, turi pareigą įstatymu nustatyti ir tai, kad kiekvienu atveju spręsti, ar žurnalistas turi atskleisti informacijos šaltinį, gali tik teismas. Nustatydamas tokius teismo įgaliojimus, įstatymų leidėjas yra saistomas žiniasklaidos laisvės sampratos, pagal kurią reikalauti, kad būtų atskleistas informacijos šaltinis, galima tik tada, kai

tai būtina užtikrinti gyvybiškai svarbiems ar kitiems ypač reikšmingiems visuomenės interesams, taip pat siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmenų konstitucinės teisės ir laisvės, kad būtų vykdomas teisingumas, t. y. tik tada, kai atskleisti informacijos šaltinį būtina dėl Konstitucijos saugomo svarbesnio intereso. Vadinasi, atskleisti informacijos šaltinį nėra būtina, jei teismas nusprendžia, kad interesas atskleisti informacijos šaltinį nėra svarbesnis už interesą neatskleisti informacijos šaltinio. Tokia KT nutairmo formuluotė atitinka ir EŽTT jurisprudenciją. Europos Žmogaus Teisių Teismas, pažymėdamas svarbų spaudos vaidmenį demokratinėje visuomenėje, taip pat atsižvelgdamas į demokratinės visuomenės interesą garantuoti ir ginti spaudos laisvę, yra konstatavęs, kad žurnalistų teisės neatskleisti informacijos šaltinio apribojimas yra pateisinamas, jeigu yra laikomasi Konvencijos 10 straipsnyje ir įstatymuose nustatytų reikalavimų: tokie apribojimai turi būti būtini demokratinės visuomenės interesams apsaugoti. Kliudymas naudotis spaudos laisve negali būti suderinamas su Konvencijos 10 straipsniu, jei jis nebus pateisinamas svarbesniu visuomenės interesu („Fressoz et Roire v. Prancūzija, EŽTT byla Nr. 1999-01-19). Byloje Goodwin prieš JK (EŽTT byla Nr. 1996-03-27) EŽTT konstatavo, kad nors ir esama bendrojo intereso, jog žurnalistas informaciją gautų laisvai, jis, žadėdamas išsaugoti konfidencialumą ir nesiremti informacijos šaltiniu, negali nesuprasti, kad jo duotas pažadas privalo nusileisti svarbesniam visuomenės interesui. Pažymėtina, kad EŽTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui (Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas). Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. kovo 8 d. rekomendacijoje valstybėms narėms dėl žurnalistų teisės neatskleisti jų informacijos šaltinio teigiama, kad žurnalistų informacijos šaltinių gynimas yra pagrindinė žurnalistų darbo ir laisvės, taip pat žiniasklaidos laisvės sąlyga.

Šiame KT nutarime pateikiama plati viešojo asmens doktrina. Viešieji asmenys gali būti kritikuojami plačiau. Nurodyta kaip KT išveda šio asmens sąvoką iš LR KT teksto. Tai išplaukia iš Konstitucijos teksto ir susiję su draudimu persekioti už kritiką. Vertinant, ar nurodyta Įstatymo 14 straipsnio 3 dalies nuostata neprieštarauja Konstitucijos 22 straipsniui, pažymėtina, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas

atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės imperatyvas, kad Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kad Konstitucijos 33 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus, kad draudžiama persekioti už kritiką. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad Konstitucija garantuoja ir saugo visuomenės interesą būti informuotai, taip pat kad iš Konstitucijos kyla žiniasklaidos laisvė. Sprendžiant, ar ginčijama Įstatymo 14 straipsnio 3 dalies nuostata, kad informacija apie viešojo asmens (valstybės politikų, valstybės tarnautojų, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų vadovų bei kitų visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančių asmenų) privatų gyvenimą gali būti skelbiama be jo sutikimo, jeigu ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes, neprieštarauja Konstitucijos 22 straipsniui, pažymėtina, kad visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančių asmenų asmeninės savybės, jų elgesys bei kai kurios privataus gyvenimo aplinkybės gali turėti reikšmės viešiesiems reikalams. Visuomenės interesas apie šiuos asmenis žinoti daugiau negu apie kitus yra konstituciškai pagrįstas. Minėtas interesas nebūtų užtikrintas, jeigu kiekvienu konkrečiu atveju skelbiant visuomeninę reikšmę turinčią informaciją apie visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančio asmens privatų gyvenimą būtų reikalingas šio asmens sutikimas. Vadinasi, žiniasklaida gali be asmens sutikimo informuoti visuomenę apie tokio asmens privatų gyvenimą tokiu mastu, kokiu to asmens asmeninės savybės, elgesys, kitos privataus gyvenimo aplinkybės gali turėti reikšmės viešiesiems reikalams ir dėl to skelbiama informacija turi visuomeninę reikšmę. Visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujantis asmuo negali nesitikėti didesnio visuomenės ir žiniasklaidos dėmesio. Viešiesiems asmenims pirmiausia priskirtini asmenys, kurie dėl einamų pareigų ar savo darbo pobūdžio dalyvauja viešajame gyvenime. Tai - politikai, valstybės ir savivaldybių pareigūnai, visuomeninių organizacijų vadovai. Viešaisiais asmenimis gali būti laikomi ir kiti asmenys, jeigu jų veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams. Konstitucijoje viešojo asmens sąvokos nėra. Įstatymuose įtvirtindamas viešojo asmens institutą įstatymų leidėjas turi apibrėžti kriterijus, pagal kuriuos tam tikrus asmenis galima priskirti

viešiesiems asmenims. Pažymėtina, kad asmens pareigos ar dalyvavimas visuomeninėje veikloje savaime nėra laikytini būtinais ar pakankamais kriterijais, pagal kuriuos asmuo gali būti priskiriamas viešiesiems asmenims. Įstatymų leidėjas, įstatymu nustatydamas kriterijus, pagal kuriuos asmuo gali būti priskiriamas viešiesiems asmenims, turi paisyti Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtintos žmogaus teisės į privatumą ir Konstitucijos garantuojamo bei saugomo visuomenės intereso būti informuotam apie visus veiksnius, galinčius daryti įtaką viešiesiems reikalams, pusiausvyros.

II.6. Dėl alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių (2004.01.26)

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją riboti žmogaus teisės ir laisvės, taigi ir teisę gauti bei skleisti informaciją, galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo. Minėta, kad pagal Alkoholio kontrolės įstatymo straipsnio 4 dalį (1997 m. liepos 2 d. redakcija) alkoholio reklama - tai bet kokia forma ir bet kokiomis perdavimo priemonėmis skelbiama informacija, kuria siekiama daryti poveikį reklamos vartotojų pasirinkimams, susijusiems su alkoholio produktų įsigijimu, vartojimu, įmonių komercine, ūkine bei finansine veikla.

Pažymėtina, kad pagal Įstatymą reklama yra ne bet kokia informacija, o tik tokia, kuria siekiama daryti poveikį vartotojų pasirinkimams, t. y. skatinti juos įsigyti ar vartoti tam tikrus alkoholio produktus. Būtent skatinimas įsigyti ar vartoti alkoholio produktus rodo komercinį tokios informacijos tikslą - ja siekiama daryti palankią įtaką įmonių komercinei, ūkinei ir finansinei veiklai. Todėl nei mokslo darbai, nei informaciniai ar kiti leidiniai, kuriuose pateikiami alkoholio produktų savybių, vartojimo, gamybos, paplitimo tyrimo ar statistiniai duomenys, nei meno kūriniai, kuriuose atsispindi alkoholio produktų gamyba ar vartojimas ir panašūs

dalykai, savaime nėra alkoholio reklama. Konstitucinis Teismas 1997 m. vasario 13 d. nutarime yra konstatavęs, kad reklama taip pat yra informacija, nes suteikia jos gavėjui tam tikrų žinių apie prekes, paslaugas ar kitus reklamuojamus objektus (subjektus). Reklama yra informacija, tačiau ne kiekviena informacija yra reklama: “Reklama laikytina savita informacijos rūšimi, kuri paprastai vadinama komercine informacija. Reklama yra neatsiejama nuo verslo, marketingo, nes iš tiesų jiems tarnauja, yra esminė konkurencijos priemonė. Esminis reklamos požymis yra siekimas daryti kitiems asmenims poveikį jiems renkantis ar įsigyjant tam tikrus produktus, skatinti juos elgtis tam tikru būdu.”²⁷ Pirmą kartą KT nutarimo konstatuojamoje dalyje tiesiogiai pasakoma, kad žmonių sveikata yra visuomenės interesas. Tad rūpinimasis žmonių sveikata traktuotinas kaip valstybės funkcija (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas). Iš Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalies nuostatos, jog valstybė rūpinasi žmonių sveikata, išplaukia, kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas (Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas). Minėta, jog Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti *inter alia* žmogaus sveikatai. Taigi įstatymų leidėjas, siekdamas apginti šią konstitucinę vertybę - žmonių sveikatą, turi teisę riboti alkoholio reklamą.

II.7. Dėl Lietuvos menininkų rūmų (2005.07.08)

Viena iš žodžio laisvės (saviraiškos laisvės) pasireiškimo formų yra kūrybinė veikla. Šiame KT nutarime konstatuojama, kad viešasis interesas kinta, kad kultūra ir kūryba taip pat saviraiškos forma. Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. Nutarime konstatavo: „Pagal Konstituciją kūrybinė veikla - tai veikla mokslo, technikos, kultūros ar meno srityse, kuria siekiama sukurti kūrinį, t. y. kokybiškai naują, originalią, niekada anksčiau neegzistavusią konkrečią materialinę ar dvasinę

²⁷ LR KT 2004-01-26 nutarimas. Dėl Alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių // Valstybės žinios, 2004-01-29, Nr. 15-465

mokslo, technikos, kultūros ar meno vertybę. Kūrybinė veikla gali būti ir nuolatinė, profesinė, ir vienkartinė (epizodinė)."²⁸ Materialinių bei dvasinių vertybių kūrimas neįmanomas be kūrybos laisvės. Kūrybos laisvės imperatyvas yra įtvirtintas ne tik Konstitucijos 42 straipsnyje, kituose Konstitucijos straipsniuose, įtvirtinančiuose žmogaus teises ir laisves, bet ir Konstitucijos preambulės nuostatoje, įtvirtinančioje prigimtinę žmogaus ir Tautos teisę laisvai kurti nepriklausomoje Lietuvos valstybėje. Materialinių bei dvasinių vertybių kūrimas - tai žmogaus kūrybinių galių, gebėjimų realizavimas. Tad kūrybos laisvė (apimanti kūrybos proceso laisvę ir kūrybos sklaidos laisvę) yra viena iš svarbiausių saviraiškos laisvės, kuri visuotiniu pripažinimu yra viena iš žmogaus prigimtinių laisvių ir kurią įtvirtina, gina bei saugo Konstitucija, pasireiškimų. Savaiame suprantama, kad saviraiškos laisvės turinys yra platesnis nei kūrybos laisvės ir ja neapsiriboja. Kūrybos laisvė (kaip ir saviraiškos laisvė apskritai) yra neatskiriamai susijusi ir su Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintomis žmogaus teise turėti savo įsitikinimus bei juos laisvai reikšti (įsitikinimų bei jų raiškos laisve) ir laisve ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas (informacijos laisve), kurios savo ruožtu taip pat yra viena su kita tiesiogiai susijusios. Aiškindamas Konstitucijoje įtvirtintos žmogaus įsitikinimų bei jų raiškos laisvės turinį Konstitucinis Teismas yra konstatavęs: „įsitikinimai - talpi, įvairialypė konstitucinė sąvoka, apimanti politinius, ekonominius įsitikinimus, religinius jausmus, kultūrinės nuostatas, etines bei estetines pažiūras ir kt. Laisvė turėti įsitikinimus reiškia, kad žmogus yra laisvas pats formuoti savo įsitikinimus, formuoti ir reikšti savo pažiūras, pasirinkti pasaulėžiūros vertybes. Jis yra ginamas nuo bet kokios prievartos, jo pažiūrų negalima kontroliuoti. Valstybės institucijos privalo užtikrinti ir ginti šią asmens laisvę. Įsitikinimų turinys - žmogaus privatus reikalas. Įsitikinimų bei jų raiškos laisvė įtvirtina ideologinį, kultūrinį ir politinį pliuralizmą. Jokios pažiūros ar ideologija negali būti paskelbtos privalomomis ir primestos individui. Valstybė turi būti neutrali įsitikinimų atžvilgiu, ji neturi teisės nustatyti kokios nors privalomos pažiūrų sistemos. Teisė laisvai reikšti įsitikinimus yra neatsiejama nuo laisvės juos turėti; įsitikinimų raiškos laisvė - tai galimybė

²⁸ LR KT 2004-07-01 nutarimas dėl Dėl Seimo narių kūrybinės veiklos // *Valstybės žinios*, 2004-07-06, Nr. 105-3894

savo mintis, pažiūras, įsitikinimus netrukdomai reikšti žodžiu, raštu, ženklais, kitokiais informacijos perdavimo būdais ir priemonėmis. Įsitikinimų raiškos laisvė apima ir laisvę neatskleisti savo įsitikinimų, taip pat nebūti verčiamam juos atskleisti.“²⁹ Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad laisvė turėti įsitikinimus apskritai negali būti ribojama. Dar kartą kitaip suformuluojama saviraiškos laisvės esmė ir jos Konstitucinis priritetas. Asmuo visavertiškai įgyvendinti daugelį savo konstitucinių teisių ir laisvių gali tik turėdamas laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją. Kūryba taip pat yra tiesiogiai susijusi su įsitikinimais ir saviraiška: “Minėtais atžvilgiais Konstitucijoje įtvirtinta kiekvieno žmogaus kūrybos laisvė turi labai daug bendra su konstitucinėmis žmogaus įsitikinimų ir jų raiškos bei informacijos laisvėmis.“ Konstitucinė kiekvieno žmogaus kūrybos laisvė, kaip jo prigimtinė laisvė, suponuoja kiekvieno žmogaus teisę nekliudomai realizuoti savo kūrybines galias, gebėjimus bet kurioje žmonių tikslingos veiklos srityje, kur ta veikla gali sukurti (tačiau nebūtinai sukurti) kokias nors Tautos ir (arba) atskirų bendruomenių požiūriu turėtinas bei puoselėtinas materialines ar dvasines vertybes. Šiuo atžvilgiu kūrybos laisvė yra pliuralizmo visuomenėje, visuomenės gyvenimo turiningumo ir įvairovės sąlyga. Kūrybos proceso laisvė žmogus naudojasi niekieno nevaržomas ir nekontroliuojamas, vien savo nuožiūra, vadovaudamasis vien savo įsitikinimais. Kėsinimasis į kūrybos proceso laisvę gali būti susijęs ir su jo teisės į privatumą bei įsitikinimų laisvės pažeidimais.”³⁰

Kūrybos sklaidos laisvė, kaip ir kita saviraiškos laisvė nėra absoliuti. Kaip konstitucinė informacijos ir įsitikinimų raiškos laisvių samprata neapima konstitucines vertybes iš esmės paneigiančios tariamos laisvės skleisti tokias mintis, pažiūras ir t. t., kuriomis yra kurstoma tautinė, rasinė ar socialinė neapykanta, prievarta bei diskriminacija, asmenys yra šmeižiami arba visuomenė ar atskiri jos nariai yra kitaip dezinformuojami, taip ir konstitucinė kūrybos sklaidos laisvės samprata neapima minėtas konstitucines vertybes iš esmės paneigiančios tariamos laisvės žodžiu, raštu, ženklais, kitokiais informacijos perdavimo būdais ir priemonėmis platinti ar kitaip skleisti tokias mintis, pažiūras ir t. t., kuriomis yra kurstoma tautinė, rasinė ar

²⁹ LR KT 2005-07-08 nutarimas. Dėl kultūros įstaigų. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274

³⁰ LR KT 2005-07-28 nutarimas. Dėl kultūros įstaigų. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274

socialinė neapykanta, prievarta bei diskriminacija, asmenys yra šmeižiami arba visuomenė ar atskiri jos nariai yra kitaip dezinformuojami, t. y. minėtos konstitucines vertybes paneigiančios tariamos laisvės atlikti Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalyje nurodytus nusikalstamus veiksmus. Konstitucija netoleruoja situacijų, kai kūrybos sklaidos laisve, kaip ir išraiškos laisve apskritai ar kuria nors kita žmogaus konstitucinė teise arba laisve, yra piktnaudžiaujama, kai ja naudojamos kaip tokių veiksmų, kuriais iš esmės yra paneigiamos kurios nors Konstitucijoje įtvirtintos ir jos ginamos bei saugomos vertybės, priedanga. Valstybė turi konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų galima užtikrinti, jog kūrybos sklaidos laisve nebus dangstomasi siekiant minėtų antikonstitucinių tikslų. Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją kūrybos sklaidos laisvė, kaip ir informacijos laisvė bei įsitikinimų raiškos laisvė, gali būti ribojama įstatymo nustatyta tvarka ir tada, kai yra būtina apsaugoti Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nurodytas vertybes - žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę, ginti konstitucinę santvarką. Tačiau bet kokie kūrybos sklaidos laisvės ribojimai turi būti grindžiami tais pačiais konstituciniais kriterijais, kaip ir kitų pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių ribojimai.

II.8. Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos (2005.09.19)

Šiuolaikiniame pasaulyje ypač paplitusi „greitoji“ žiniasklaida – internetas. Jos reguliavimas yra specifinis. Pagal Vyriausybės nutarimą „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ interneto tiekimą gali nutraukti tinklo paslaugų teikėjai, prieglobos paslaugų teikėjai. Informacijos prieglobos paslaugų teikėjai ir (arba) tinklo paslaugų teikėjai privalo nutraukti prieigą (apriboti žodžio laisvę) jeigu to reikalauja teismas, jeigu informacijos prieglobos paslaugų teikėjas arba tinklo paslaugų teikėjas sužino apie jo tarnybinėje stotyje saugomą neskelbtiną informaciją, o prieigą nutraukti techniškai yra įmanoma. KT konstatavo, kad „sudarydami su viešo naudojimo kompiuterių tinklais susijusių paslaugų teikimo sutartis, informacijos prieglobos paslaugų teikėjai privalo informuoti paslaugų gavėjus apie šios Tvarkos

reikalavimus.”³¹ Konstitucinis Teismas tyrė, ar Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimas neprieštarauja Konstitucijos 25 straipsnio 3 daliai ir Visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija). Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo įstatymais įtvirtinant informacijos laisvės įgyvendinimo garantijas būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes, jų pusiausvyrą. Laisvė ieškoti, gauti ir skleisti informaciją nėra absoliuti. Taigi konstitucinė informacijos laisvės samprata neapima konstitucines vertybes iš esmės paneigiančios tariamos laisvės atlikti Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalyje nurodytus nusikalstamus veiksmus - skleisti tokias mintis, pažiūras ir t. t., kuriomis yra kurstoma tautinė, rasinė, religinė ar socialinė neapykanta, prievarta bei diskriminacija, asmenys yra šmeižiami arba kitaip yra dezinformuojama visuomenė ar atskiri jos nariai (Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas). Konstitucinė informacijos laisvės samprata neapima ir karo propagandos, kurią draudžia Konstitucijos 135 straipsnio 2 dalis. Platesnė išaiškinta sąvoka „nusikalstami veiksmai“: „negalima aiškinti vien lingvistiškai“ Kartu pažymėtina, kad minėtos Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalies nuostatos, inter alia formuluotės "nusikalstami veiksmai", negalima aiškinti vien lingvistiškai, t. y. Kaip reiškiančios, esą konstitucinė laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama tik su tokiais veiksmais, už kuriuos įstatymuose yra nustatyta baudžiamoji atsakomybė. “Konstitucijoje išvardintas konstitucijų vertybių sąrašas nėra išsamus. Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalį laisvę gauti ir skleisti informaciją galima riboti tik įstatymu, tada, kai yra būtina apsaugoti šioje dalyje nurodytas konstitucines vertybes - žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę, konstitucinę santvarką. Pabrėžtina, kad Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje išvardytų saugomų konstitucinių vertybių sąrašas negali būti aiškinamas kaip išsamus, baigtinis, taigi kaip neleidžiantis laisvės gauti ir skleisti informaciją riboti tada, kai reikia apsaugoti kitas. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad “pagal Konstituciją riboti žmogaus teises ir laisves, taigi ir teisę reikšti savo įsitikinimus, ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų:

³¹ LR Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimo Nr. 290 "Dėl Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos Valstybės žinios. 2005. Nr.113-4131

tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo”³².

Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad viešoji valdžia (jos institucijos, pareigūnai) galės nedelsiant imtis veiksmų, kuriais būtų užkirstas kelias tokioms veikoms, kuriomis, dangstantis informacijos laisve, yra kėsiniama į Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes. Tačiau Konstitucija neužkerta kelio kai kurių su informacijos gavimu ir skleidimu susijusių santykių, įskaitant ir santykius, susijusius su įstatymų nustatytų draudimų skleisti informaciją ir (arba) informacijos skleidimo ribojimų laikymosi priežiūra ir kontrole, reguliuoti ir poįstatyminiais teisės aktais, inter alia Vyriausybės nutarimais. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pabrėžtina, kad Vyriausybė, nutarimais reguliuodama minėtus santykius, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris nebūtų grindžiamas Konstitucija ir įstatymais, taip pat tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su įstatymų nustatytoju. Kada paslaugų (interneto) teikėjas neatsakingas Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2000/31/EB nustatyta, “kad paslaugų teikėjas - tai bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, teikiantis informacinės visuomenės paslaugą (2 straipsnio b punktas); kad informacinės visuomenės paslaugų teikėjas už informaciją neatsako tik tada, kai jo veikla apsiriboja eksploatavimo techniniu procesu ir prieigos prie ryšių tinklo, kuriuo perduodama arba kuriame laikinai saugoma trečiųjų šalių suteikta informacija, suteikimu tik tam, kad perdavimas būtų efektyvesnis, - ši veikla yra techninio, automatinio ir pasyvaus pobūdžio”³³, o tai reiškia, kad informacinės visuomenės paslaugų teikėjas neturi žinių apie perduodamą arba saugomą informaciją ir negali jos kontroliuoti (preambulės 42 punktas). Visuomenės informavimo įstatyme yra detalai reglamentuojama, kada informacija gali būti ribojama: “20 straipsnio 1 dalyje (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) nustatyta, kad visuomenės

³² LR KT 2005-05-19 nutarimas. Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos. Vastybės žinios. // Valstybės žinios, 2005, Nr. 87-3274

³³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2000/31/EB 14 straipsnyje. Prieiga per internetą <http://www.eu.com>

informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje raginama prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką, skatinama kėsintis į Lietuvos Respublikos suverenumą, jos teritorijos vientisumą, kurstomas karas, taip pat tautinė, rasinė, religinė, socialinė bei lyčių neapykanta, platinama, propaguojama ar reklamuojama pornografija, taip pat propaguojamos ir reklamuojamos seksualinės paslaugos, seksualiniai iškrypimai, propaguojamos ir (arba) reklamuojamos narkotinės ar psichotropinės medžiagos³⁴. Minėto įstatymo 20 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad draudžiama platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą, 3 dalyje - kad neleidžiama skleisti informacijos, pažeidžiančios nekaltumo prezumpciją bei kliudančios teisminės valdžios nešališkumui. Ribojimai nustatyti ir valstybės paslapčių įstatymas: Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) 1 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad šis įstatymas reglamentuoja valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančios informacijos išlaptinimą, saugojimą, naudojimą, išslaptinimą, apsaugos koordinavimą bei kontrolę. Šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad išlaptinta informacija - tai paslapčių subjekto pripažinta valstybės ar tarnybos paslaptimi informacija apie dokumentų, darbų, gaminių ar kitų objektų buvimą, esmę ar turinį, taip pat tokia paslaptimi pripažinti patys dokumentai, darbai, gaminiai ar kiti objektai, jei šiuos objektus ar informaciją reikia apsaugoti nuo praradimo ar neteisėto atskleidimo. Kitas įstatymas, kuris nustatato tokius ribojimus yra Nepilnamečių apsaugos nuo informacijos įstatymas³⁵ Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo (2002 m. rugsėjo 10 d. redakcija) 1 straipsnyje įtvirtinta, kad šis įstatymas “nustato viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, kriterijus, jos skelbimo ir platinimo tvarką, taip pat šios informacijos rengėjų, platintojų ir jų savininkų, žurnalistų bei jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę. Tai, kokia viešoji informacija daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi³⁵, nustatyta Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4

³⁴ LR Visuomenės informavimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006. Nr. 82-3254

³⁵ LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr.: 91-3890

straipsnio 1 dalyje ir 5 straipsnyje. Draudimus skelbti tam tikro turinio informaciją, taip pat tam tikros informacijos viešo skelbimo ribojimus nustato ir kiti įstatymai - Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas.

Įstatymuose įtvirtinta ir atsakomybė už įstatymuose nustatytą draudimų skelbti tam tikro turinio informaciją ar tam tikros informacijos viešo skelbimo ribojimų nepaisymą. Antai pagal Baudžiamąjį kodeksą draudžiama platinti žinias, kuriomis raginama smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą - pakeisti jos konstitucinę santvarką, nuversti teisėtą valdžią, kėsintis į jos nepriklausomybę arba pažeisti teritorijos vientisumą (122 straipsnis), neteisėtai disponuoti informacija, kuri yra valstybės paslaptis (124 straipsnis), atskleisti valstybės paslaptį (125 straipsnis), kurstyti prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią grupę (170 straipsnis), skleisti žinias, skatinančias ar kurstančias terorizmą (250¹ straipsnis), disponuoti (pagaminti, įsigyti, laikyti, demonstruoti ir pan.) pornografinio turinio dalykais (309 straipsnis), skleisti apie žmogų tikrovės neatitinkančią informaciją (154 straipsnis), skleisti įstatymų saugomą kompiuterinę informaciją apie juridinį ar fizinį asmenį (198 straipsnis) ir kt.; Administracinių teisės pažeidimų kodekse yra įtvirtinti draudimai laikyti, platinti arba viešai demonstruoti informavimo produkciją, propaguojančią nacionalinę, rasinę arba religinę nesantaiką (214¹² straipsnis), pažeisti erotinio bei smurtinio pobūdžio spaudinių platinimo tvarką (214 straipsnis), skleisti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią viešąją informaciją, kurios skelbimas ir platinimas ribojamas (214¹⁹ straipsnis).

Įstatymai, *inter alia* LR policijos veiklos įstatymas, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, įtvirtina tam tikrą viešosios valdžios institucijų (pareigūnų) įgaliojimus imtis veiksmų, kuriais būtų užkirstas kelias tokioms veikoms, kuriomis yra nepaisoma įstatymų nustatytų reikalavimų, taigi ir įstatymų nustatytų draudimų skleisti tam tikrą informaciją ir (arba) tam tikros informacijos skleidimo ribojimų. Šiuo metu įstatymuose įtvirtintas teisinis reguliavimas yra pernelyg bendro pobūdžio, jame nepakankamai atsižvelgiama į interneto, kaip informacijos sklaidos erdvės, specifiką. Tai gali sudaryti prielaidas ateityje atsirasti ir

tokioms teisinėms situacijoms, kai dėl nepakankamo įstatyminio teisinio reguliavimo, viena vertus, nebus užtikrinta informacijos laisvė, kita vertus, visuomenė ir (arba) jos atskiri nariai nebus apsaugoti nuo tokios informacijos, kurią skleisti draudžia arba kurios sklaidimo ribojimus numato Konstitucija, poveikio ir dėl nekontroliuojamo (nedelsiant nestabdomo) tokios informacijos sklaidimo bus neapsaugotos ir neapgintos įvairios Konstitucijoje įtvirtintos vertybės.

II.9. Dėl vaistų reklamos (2005.09.29)

Šiame KT nutarime konstatuojama informacijos laisvės samprata yra itin plati, ji apima laisvę ieškoti, gauti ir skleisti kuo įvairiausią informaciją. Informacija gali apimti ir tokias žinias, kurias sklaidžiant siekiama padaryti poveikį žmonių elgesiui, pasirinkimui, *inter alia* paskatinti juos pasirinkti, įsigyti ir naudoti tam tikras prekes ar naudotis tam tikromis paslaugomis arba jų nepasirinkti. Tokios informacijos sklaidimą įprasta vadinti reklama. Šioje byloje pasakyta, kad Konstitucijoje įtvirtinta informacijos laisvė apima ir reklamos laisvę, *inter alia* laisvę reklamuoti prekes ir paslaugas. Netiesioginis skatinimas naudoti tam tikras prekes ar naudotis tam tikromis paslaugomis (kai tai daroma tokiu būdu, kad reklamos gavėjai nesuprastų, jog jiems sklaidžiama būtent reklaminio pobūdžio informacija) traktuotinas kaip paslėpta reklama. Naudoti tam tikras prekes ar naudotis tam tikromis paslaugomis gali paskatinti ir tokia informacija, kurią sklaidžiant nėra siekiama paskatinti tai daryti (pavyzdžiui, statistiniai duomenys, techninės ir kitos žinios, kuriomis kas nors garsinama, atkreipiamas dėmesys į ką nors ir t. t.). „Tokios informacijos sklaidimas tam tikromis aplinkybėmis šios informacijos gavėjams gali daryti tokį pat poveikį, kaip ir reklama, taigi šiuo atžvilgiu prilygti reklamai.“³⁶

Vėl naudojama skirtingų konstitucinių vertybių balansavimo ir svėrimo metodika ir įstatymų leidėjas raginamas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų išlaikyta protinga pusiausvyra tarp Konstitucijoje valstybei nustatyto įpareigojimo rūpintis žmonių sveikata ir žmogaus konstitucinės teisės ieškoti informacijos, ją gauti bei

³⁶ LR KT 2005-09-29 nutarimas. Dėl farmacijos įstatymo. Vastybės žinios. // Valstybės žinios, 2006-12-28, Nr. 141-5430

skleisti. Informacija, taip pat ir reklaminio turinio, negali būti ribojama vien dėl to, kad, įstatymų leidėjo nuomone, ji žmonėms nėra naudinga, bet kartu ir nėra jiems žalinga. Įstatymais nustatyti reklamos laisvės ribojimai pagal Konstituciją negali būti didesni nei būtina inter alia žmogaus sveikatai apsaugoti. Neturi būti sudaroma prielaidų skatinti nekontroliuojamą vaistų vartojimą, kuris gali pakenkti žmonių sveikatai. Įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją pasirinkti, kaip, atsižvelgiant į tai, kad tam tikri vaistai gali pakenkti žmonių sveikatai, o informacijos apie juos skleidimas gali sudaryti prielaidas pakenkti žmonių sveikatai, diferencijuoti vaistų įsigijimo, apyvartos, vartojimo, taip pat informacijos apie vaistus skleidimo (įskaitant vaistų reklamą) teisinį reguliavimą. Šiame skunde nagrinėjamas farmacinės veiklos įstatymas yra susijęs su diferencijuotu reklamos traktavimu. Visame pasaulyje yra paplitęs vaistų skirstymas į receptinius ir nereceptinius, kai tam tikri - receptiniai - vaistai dėl to, kad jų nevaržomas įsigijimas, apyvarta, vartojimas galėtų sudaryti prielaidas pakenkti žmonių sveikatai, gali būti įsigijami, būti apyvartoje, vartojami tik pagal gydytojų receptus, tuo tarpu kitų - nereceptinių - vaistų įsigijimas, apyvarta, vartojimas nėra varžomi. Tam tikrų vaistų (jų grupių) priskyrimas receptiniams arba nereceptiniams bei vaistų paskyrimas pacientams yra atitinkamos srities specialistų profesinės kompetencijos dalykas. Teismas ragina sukonkretninti įstatymu vaistų skirstymą į receptinius ir nereceptinius. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota ir tai, kad kriterijai, pagal kuriuos vaistai yra priskiriami tokiems, kurių reklama gali sudaryti prielaidas pakenkti žmonių sveikatai ir dėl to yra ribojama arba apskritai draudžiama, turi būti nustatyti įstatymu.

II.10. Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių (2006.13.31)

Šiame KT nutarime ypač plačiai aptariamas visuomenės informavimo priemonių pliuralizmas. Nubrėžiamos LRT pareigos ginti plačius viešuosius interesus. Visoje eilėje Lietuvos parlamento ratifikuotų tarptautinių sutarčių sakoma, kad visuomeninio transliavimo sistema yra tiesiogiai susijusi su kiekvienos visuomenės demokratiniiais, socialiniais bei kultūriniais poreikiais ir su poreikiu išsaugoti žiniasklaidos pliuralizmą.

Jame konstatuota, kad politinės reklamos draudimu siekiama užkirsti kelią įtakingoms finansinėms grupėms įgyti konkurencinį pranašumą politikos srityje, taip pat užtikrinti transliuotojų nepriklausomumą, apsaugoti politinius debatus nuo pernelyg didelės komercinės įtakos, užtikrinti vienodas skirtingų socialinių jėgų galimybes, apsaugoti visuomenės nuomonę nuo galingų finansinių grupių spaudimo ir pernelyg didelės komercinės įtakos. Įtakingos finansinės grupės gali įgyti konkurencinį pranašumą komercinės reklamos srityje ir dėl to daryti spaudimą televizijos ir radijo stotims, transliuojančioms reklamą, ir galiausiai apriboti jų laisvę. Šiame KT nutarime nedviprasmiškai formuluojama, kad „Visuomeninio transliuotojo misija yra užtikrinti viešąjį interesą - Konstitucijoje įtvirtintą, jos ginamą ir saugomą visuomenės interesą būti informuotai. Visų radijo ir televizijos transliuotojų, visuomeninio taip pat, samprata yra glaudžiai susijusi su viešuoju interesu - visuomenės interesu būti informuotai bei informacijos laisve, taip pat su konstitucine sąžiningos konkurencijos samprata”³⁷. Konstitucijos garantuojamas ir saugomas visuomenės interesas būti informuotai suponuoja atitinkamas valstybės konstitucines priedermes. Viena vertus, turi ne tik negatyvaus turinio pareigą nekliudyti visuomenėje laisvai sklusti informacijai bei idėjoms, bet ir pozityvaus turinio pareigą imtis visų reikiamų priemonių, kad tam nekliudytų kiti asmenys. Laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratinių procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei visos Tautos valios formavimą. Valstybė yra konstituciškai įpareigota ne tik nekliudyti visuomenėje laisvai sklusti informacijai bei idėjoms, imtis visų reikiamų priemonių, kad tam nekliudytų kiti asmenys, bet ir pati (per savo institucijas) imtis priemonių (pozityvios veiklos), kad visuomenė būtų informuota apie svarbiausius visuomenėje ir valstybėje vykstančius procesus, kad piliečiai gautų kuo tikslesnę informaciją apie tuos dalykus, kuriuos jiems būtina žinoti, kad piliečiai galėtų dalyvauti priimant valstybinės reikšmės sprendimus, kad žmonės galėtų dalyvauti priimant kitus sprendimus, susijusius su viešųjų reikalų tvarkymu, taip pat sprendimus, susijusius su

³⁷ LR KT 2006-12-21 nutarimas. Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių. // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 141-5430

savo teisių ir laisvių įgyvendinimu. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos pažeisti ne tik asmens teises bet ir kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes. “Brandi ir išplėtota visuomenės informavimo priemonių sistema yra būtina viešojo intereso - visuomenės intereso būti informuotai užtikrinimo sąlyga.”³⁸ Konstitucija netoleruoja tokios situacijos, kai visuomenės poreikis būti informuotai būtų tenkinamas naudojant tik kurią nors vieną visuomenės informavimo priemonę, nes tai reikštų žiniasklaidos monopolizavimą, kurį Konstitucija eksplicitiškai draudžia, - minėta, kad pagal Konstitucijos 44 straipsnio 2 dalį valstybė, politinės partijos, politinės ir visuomeninės organizacijos, kitos institucijos ar asmenys negali monopolizuoti masinės informacijos priemonių. Vadinasi, pagal Konstituciją radijo ir televizijos programų transliavimas negali būti paliktas vien valstybei, lygiai taip pat jis negali būti patikėtas tik vienam juridiniam ar fiziniam asmeniui ar nedaugeliui asmenų, kurie galėtų monopolizuoti žiniasklaidos audiovizualinį sektorių ar jo dalį. Pernelyg ryškus dominavimas žiniasklaidos audiovizualiniame sektoriuje būtų nepateisinamas Konstitucijos požiūriu. Įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, tokius apribojimus, kad tokios (monopolizavimo arba pernelyg ryškaus dominavimo) tendencijos neišsivalytų. Pirma karta pasisakyta ir apie visuomenės informavimo priemonių atsakomybę. Naudojimasis informacijos laisve, jos įgyvendinimas visuomenės informavimo priemonėmis sietinas su ypatingomis priedermėmis ir atsakomybe. Radijo ir televizijos, kaip visuomenės informavimo priemonių, specifiškumas šią atsakomybę dar labiau padidina.

Tai, kad Konstitucijoje nėra vartojama visuomeninio transliuotojo sąvoka, nereiškia, kad visuomeniniam transliuotojui iš Konstitucijos nekyla jokių reikalavimų, kuriuos lemia jo ypatumai, palyginti su kitais - privačiais (komerciniais) - transliuotojais. Priešingai, iš Konstitucijos kylanti valstybės (jos institucijų) pareiga per žiniasklaidą, inter alia radiją ir televiziją, skleisti visuomenei informaciją, susijusią su įvairių Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių puoselėjimu, įvairių Konstitucijos principų įgyvendinimu, ir tai, kad valstybės galimybės patikėti privatiems transliuotojams skleisti tokią informaciją, teikti atitinkamas viešąsias paslaugas yra ribotos, suponuoja konstitucinį būtinumą įsteigti visuomeninį radijo ir

³⁸ Ten pat.

televizijos transliuotoją ir su jo veikla susijusius santykius reguliuoti taip, kad minėta valstybės pareiga būtų deramai vykdoma. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad visuomeninio transliuotojo pareiga yra užtikrinti viešąjį interesą - Konstitucijoje įtvirtintą, jos ginamą ir saugomą visuomenės interesą būti informuotai. Tai suponuoja ypatingą visuomeninio transliuotojo misiją. Nacionalinis visuomeninis transliuotojas - atitinkamas viešąsias paslaugas jis turi teikti taip, kad jos aprėptų visą visuomenę ir padėtų užtikrinti nacionalinius interesus, būtų skirtos pilietinei visuomenei ugdyti, kultūrai puoselėti. Visuomeniniam transliuotojui tenka ir svarbus vaidmuo valstybei vykdant savo konstitucinę priedermę remti kultūrą ir mokslą, rūpintis Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga. Pliuralistinėje demokratijoje (o Lietuva pagal Konstituciją yra pliuralistinė demokratija) visuomeninio transliuotojo veikla turi būti grindžiama objektyvumu, nešališkumu, teisingumu, ji negali priklausyti nuo partinių ar kitokių politinių preferencijų. Visuomeninio transliuotojo veikla turi telkti, o ne skaldyti visuomenę. Šio transliuotojo transliuojamose programose turi būti atstovaujama įvairiems požiūriams, propaguojamos universalios, žmogiškosios, civilizacijos ir laiko patikrintos vertybės, atspindima visa visuomenės ir valstybės gyvenimo įvairovė, taip pat kultūrų įvairovė, gvildenamos įvairios temos ir problemos, inter alia tokios, kurios skiriamos tokiems specifinių poreikių turintiems žmonėms, kurių socializacija ir integravimasis į visuomenę yra sunkesni nei kitų žmonių (pavyzdžiui, negalią turintiems žmonėms). Svarbi iš Konstitucijos kylančios visuomeninio transliuotojo misijos dalis - siekti, kad jo perduodamos informacijos skleidimas padėtų didinti socialinį kapitalą, mažinti socialinę atskirtį ir didinti socialinį solidarumą, stiprinti konstituciškai vertingus socialinius ryšius, pilietiškumą ir atvirą, teisingą, darnią pilietinę visuomenę, padėti visuomenei suvokti save kaip valstybinę bendruomenę - pilietinę tautą, didinti visuomenės kūrybinį potencialą, ugdyti civilizuotumą, ekologinę sąmonę, puoselėti visuomenės kultūrą, tautos kultūrinį bendrumą ir kultūros tęstinumą, žmonių saviraišką, skatinti racionaliai spręsti visuomenės ir valstybės problemas. LRT vadovai turi išreikšti visos visuomenės interesus. Tačiau pabrėžtina, kad valstybės įsteigtas visuomeninis transliuotojas tik tuomet gali būti pagrįstai laikomas visuomeniniu, kai institucija, turinti įgaliojimus spręsti svarbiausius visuomeninio

transliuotojo veiklos klausimus, susideda ne iš valstybės pareigūnų ar tarnautojų, bet iš asmenų, kuriuos pagrįstai galima vadinti visos visuomenės, o ne kokių nors interesų grupių (taip pat ir profesinių bei institucionalizuotų, *inter alia* susijusių su žiniasklaida, ypač radiju ir televizija, taip pat vienijančių asmenis, kurių kūrybą arba produkciją visuomeninis transliuotojas gali įvairiai populiarinti) atstovais. Jie turi išreikšti būtent visos visuomenės interesus. Šie asmenys turi atstovauti kuo platesniam socialiniam spektrui. Aukščiausios institucijos, turinčios įgaliojimus spręsti svarbiausius visuomeninio transliuotojo veiklos klausimus, narių rinkimo ar skyrimo procedūra turi būti vieša ir skaidri.

III. VIEŠOJO INTERESO IR SAVIRAIŠKOS LAISVĖS KONFLIKTAS EŽTT PRAKTIKOJE

Lietuva 1995 metais ratifikavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau Konvencija)³⁹. Nuo 1998 m. iki šios dienos Lietuvos piliečiai pateikė net 2464 pareiškimus, iš jų 2021 buvo pripažintas nepriimtiniu ir nenagrinėtiniu. Dar 420 pareiškimų laukia pirmojo nagrinėjimo. Šio darbo temai aktualus Konvencijos 10 straipsnis sako: „Saviraiškos laisvė. 1. Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis netrukdo valstybėms licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigų. 2. Naudojimasis šiomis laisvėmis, kadangi tai yra susiję ir su pareigomis bei atsakomybe, gali būti priklausomas nuo tam tikrų formalumų, sąlygų, apribojimų ar sankcijų, kurias nustato įstatymas ir kurios demokratinėje visuomenėje yra būtinos dėl valstybės saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar morale, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią išlaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą.“⁴⁰ Ši Konvencijos tekstą galima atskleisti taip. Kalbama apie teisę skleisti informaciją ir ją gauti. Bet kaip ir kitos Konvencijos ar Konstitucijos

³⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr.: 40-987

⁴⁰ Ten pat.

numatytos žmogaus teisės, ji nėra absoliuti. Nėra kalbama ir apie pareigą atskleisti informacijos šaltinio (EŽTT praktikoje įtvirtinta informacijos šaltinio atskleidimo pagrindai ir aplinkybės) būtinybės. Bet to gali būti reikalaujama 10 str. 2 dalyje numatytais pagrindais. Straipsnis numato ir pareigas, tuo pačiu atsakomybę už neteisingos informacijos paskleidimą tuo atveju, jei buvo įsikišimas į saviraiškos laisvę. Remiantis Konvencija ir EŽTT jurisprudencija, galima teigti, jog Teismas tikrina šiuos dalykus:

1. Ar įsikišimas į saviraiškos laisvę yra teisėtas, ar jis numatytas įstatyme;
2. Ar buvo veikama dėl būtinumo demokratinėje visuomenėje, tai yra ar egzistuoja viešieji interesai, dėl kurių apsaugos buvo būtina įsikišti, ir kokia jų svarba;
3. Ar įsikišimas buvo leidžiamas dėl egzistavusių spaudžiančių socialinių poreikių (“pressing social needs”), ar visuomenė tikrai turėjo teisę tam tikrą informaciją žinoti (tai siejama su 10 str. 2 punktu);
4. Ar išlaikytas proporcingumo principas? Kiek žurnalisto (EŽTT praktikoje dėl šios laisvės ribojimo dažnai kreipiasi žurnalistai) nubaudimas yra proporcingas valstybės siektam teisėtam tikslui: apsaugoti kitų asmenų privatumą, valstybės interesus, išaiškinti nusikaltimus, apginti moralę ir pan. Čia vertinama ir tai, koks straipsnių tonas, kiek plačiai pateikti faktai ir jų vertinimas, kuris gali būti ir subjektyvesnis, galimi perdėjimai, tam tikri išgalvojimai ir pan. Iki kokio lygio tai leidžiama, nustatinėjama kiekvienoje byloje, atsižvelgiant į aplinkybes. Apie tai bus kalbama daugiau analizuojant konkrečias bylas.

Šio darbo kontekste negalima pamiršti ir sąlyčio su privataus gyvenimo apsauga, tai yra kiek plačiai galima rašyti apie privatų gyvenimą ir kiek tai nepažeidžia Konvencijos 8 str. numatytos privataus gyvenimo apsaugos. Konkrečiomis bylomis bus parodyta, kaip šios dvi Konvencijoje įtvirtintos lygiavertės vertybės yra sveriamos *ad hoc*.

Yra kelios EŽTT bylos, kuriose aiškiai formuluojama šiame magistro darbe analizuojama riba tarp Konvencijos 10 str. vertybių ir vyriausybių gaimybės riboti saviraiškos laisvę. “Būtinumas” (“Necessity”) yra raktinis tokio ribojimo žodis. Byloje „Kommersant Moldovy“ v Moldova (2007)⁴¹ “būtinumo” testas reikalauja nustatyti :

⁴¹ EŽTT byla 2007-01-09. „Kommersant Moldovy“ v. Moldova. Bylos nr. 2547/07

1. Ar valstybės įsikišimas atitinka aktualų visuomenės interesą („pressing social need“);
2. Ar jis buvo proporcingas ribojančiame saviraiškos laisvę įstatymo numatyto tikslo siekimui;
3. Ir ar priemonės, kurias nurodo nacionalinės vyriausybės, yra tinkamos ir efektyvios.

Šioje byloje pareiškėjas laikraštis buvo labai kritiškas dėl Moldovos vyriausybės pozicijos Padnestrio Moldavų Respublikos atžvilgiu. Vyriausybė nubaudė ir uždarė laikraštį, kuris, vyriausybės nuomone, kenkė valstybės nacionaliniam saugumui ir viešajam saugumui. Vyriausybės nuomone, laikraščio elgesys galėjo išprovokuoti neigiamą visuomenės nusiteikimą valdžios atžvilgiu. Pagal Moldovos Konstitucijos 32 str. bet kuriam piliečiui yra garantuojama įsitikinimų, nuomonės ir jos reiškimo laisvė. Bet saviraiškos laisvė neturi pažeisti kitų asmenų garbės ir orumo. Taigi kas duota viena ranka yra atimta kita. Teismas nusprendė, kad šiuo atveju buvo pažeistas Konvencijos 10 str. Ir suformulavo bendruosius tokių bylų sprendimų principus:

1. Saviraiškos laisvė yra viena iš fundamentalių teisių demokratinėje visuomenėje;
2. Spaudos apsauga yra labai svarbi. Tačiau spauda negali perženti nustatytų ribų;
3. Spaudos pareiga yra pranešti informaciją ir idėjas, kurios atitinka viešąjį interesą;
4. Yra atitinkama visuomenės teisė gauti tokią informaciją ir idėjas;
5. Spauda turi vaidinti „sarginio šuns“ vaidmenį;
6. EŽTT pareiga yra užsiimti kuo kruopštesniu tyrimu, kai nacionalinė institucija varžė spaudos dalyvavimą debatuose dėl teisėto visuomenės susirūpinimo;
7. Saviraiškos laisvė apima ir teisę skleisti idėjas ir nuomones, kurios žeidžia, šokiruoja ar trikdo Valstybę ar bet kurią visuomenės dalį;
8. Žurnalistų laisvė apima perdėjimus ir net provokacijas.

Konvencijos 10 str. ne tik garantuoja nuomonės reiškimo laisvę, bet ir numato atsakomybę asmenims, kurie naudojami savo saviraiškos laisve. Skleidžiama informacija turi būti patikima, patikrinta ir teisinga, be to, nuomonės reiškėjas turi ją pateikti etiškai („Frssor ir Roire v. Prancūzija, Byla Nr. 29183/95, Pederseen and Baadsgaard v. Danija, Bylos Nr. 49017/99). Ne visuose Konvencijos straipsniuose yra kalbama apie atsakomybę. Būtent šis straipsnis numato atsakomybę. Iš EŽTT praktikos matyti, kad

Konvencija gina vadinamąjį „chilling effect” (šiuurpinimo efektas - magistro darbo autoriaus vertimas). Tai reiškia, kad yra leidžiamas tam tikras perdėjimas. Spaudai leidžiama skleisti ir negerą, neigiamą informaciją, siekiant visuomenę informuoti apie jai reikšmingus dalykus. Toks perdėjimas buvo analizuojamas byloje „Tammer v. Estija”⁴². Šioje byloje žurnalistais labai neigiamai aprašė Estijos Prezidento p.Savisaaro draugės, taip pat viešojo asmens, asmeninį gyvenimą. Teismas nusprendė, kad ši moteris yra viešas asmuo ir buvo galima paskelbti jos asmeninio gyvenimo detales. Buvo pripažinta, kad yra pateisinamas siekimas skatinti visuomenę aptarti įvairius aspektus. Bet žurnalistas naudojo itin įžeidžiančio tono klausimą, todėl įsikišimas į tokią žodžio laisvę Konvencijos požiūriu yra pateisinamas, atitinka proporcingumo principą. „Monnat prieš Šveicariją” buvo pripažinta teisė labai plačiai ir aštriai pasisakyti dėl Šveicarijos vaidmens II pasauliniame kare. Šioje byloje buvo pasisakyta apie tai, jog nepaisant to, kad teisėjas yra viešas asmuo, informacijos pateikėjas privalo gerbti teismo nešališkumo ir nepriklausomumo principus ir stengtis neįtakoti teismo sprendimo, iš anksto formuojant neigiamą nuomonę teismo atžvilgiu. (Barford v. Denmark, Lingens v. Belgija 1986 m. liepos 8 d. sprendimas).

Santykis tarp 8 ir 10 straipsnio yra šių dviejų Konvencijos vertybių kolizijos problema ir EŽTT analizuodamas privataus gyvenimo apsaugos bylas visada gilinaisi į konkrečias situacijas. Ir sverdamas bei balansuodamas šias Konvencijos vertybes bando nuspręsti, kas ką nusveria. Ar šioje situacijoje didesnė vertybė yra privatus žmogaus gyvenimas, ar visuomenės teisė žinoti tam tikrą informaciją.

Lingens byloje (Lingens v. Austria, 1986) EŽTT pasakė, kad spauda negali peržengti jai nustatytų apribojimų, kurių reikia „kitų asmenų reputacijai garantuoti”, tačiau iš kitos pusės, spauda privalo informuoti visuomenę apie politinius reiškinius, kurie yra svarbūs visuomenei. Šioje byloje Teismas išsakė svarbią nuomonę dėl politikų kritikos, kuri gali būti „platesnė viešųjų asmenų nei kitų privačių asmenų atžvilgiu”⁴³.

2006 m. sausio 5 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė nutarimą dėl pareiškimų Kuolelis prieš Lietuvą (Nr. 74357/01), Bartoševičius prieš Lietuvą (Nr. 26764/02) ir Burokevičius prieš Lietuvą (Nr. 27434/02) priimtimumo ir sujungė pareiškimus į vieną

⁴² EŽTT 2001-02-06. Tammer v. Estija. Bylos nr. 41205/98.

⁴³ Jočienė, Danutė., Čilinskas, Kęstutis. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005. p. 122

bylą. Vienas iš Konvencijos straipsnių, dėl kurių šie asmenys krieipėsi buvo 10 str., susijęs su saviraiškos laisve. Pareiškėjai skundėsi, ar jų nuteisimas atitiko Konvencijos 9, 10 ir 11 straipsnius, imant atskirai ir kartu su Konvencijos 14 straipsniu, atsižvelgiant į pareiškėjų teiginius, jog bylai reikšmingu laikotarpiu jie negalėjo numatyti, kad komunistų partijos bei jai pavaldžių organizacijų veikla yra nusikalstamo pobūdžio. Ir be to, šie asmenys tikėjosi, jog gali naudotis savo saviraiškos laisve, numatyta Konvencijos 10 str. Teismas pažymėjo, kad toks pareiškėjų kreipimasis yra nesuderinamas su Konvencijos *ratione materiae*. Asmenys buvo nuteisti pagal LR Baudžiamojo kodekso 68 ir 70 str. dėl jų antivalstybinės veiklos, o ne dėl jų žodinių ar rašytinių pareiškimų. Jauna Lietuvos demokratija turėjo teisę gintis nuo tokių asmenų veiklos. Taigi valstybės įsikišimas atitiko proporcingumo principą.

EŽTT byloje “Colombani ir kiti prieš Prancūziją”⁴⁴ (Bylos nr.. 51279/99), 2002 birželio 25 teismo sprendimas buvo priimtas byloje, kurioje Maroko karalius krieipėsi dėl jo, kaip užsienio valstybės vadovo, įžeidimo „Le Monde“ laikraštyje, kuriam vadovavo ponas Colombani. Laikraštyje buvo paskelbta publikacijų serija apie Maroko vadovų dvideidiškumą, gudravimą ir išsisukinėjimus kovojant su narkotikų auginimu šioje šalyje ir jų transportavimu į Europos valstybes. Šioje byloje teismas konstatavo, kad prie spaudos laisvės ir uždavinio skleisti informaciją prisideda ir visuomenės teisė gauti tokią informaciją. Jei būtų kitaip, spauda negalėtų atlikti savo, kaip „sarginio šuns“, pareigos. Viešieji asmenys gali būti labiau kritikuojami, nei privatūs. Jie turi kantriai priimti žurnalistinę ir visuomeninę kritiką. Savaimė suprantama, kad viešasis asmuo taip pat gali ginti savo garbę ir orumą bei privatų gyvenimą. Tokiu atveju turi būti aiškiai įrodyta būtinybė pažeisti tokį privatumo ribojimą, ar pasinaudojimą saviraiškos laisve. Šiuo atveju teismas pripažino, kad suteikti tam tikrą valstybinį statusą turintiems asmenims privilegijų juos labiau saugant nuo kritikos yra neteisingas ir visai nebūtinai demokratinėje visuomenėje. Ypač svarbu tai, kad valstybės vadovo orumas nėra Konvencijos 10 str. 2 d. vertybė. Tokiu būdu, ordinarinių įstatymų normos, kurios yra skirtos valstybės vadovų garbei ir orumui ginti neatitinka Konvencijos *ratione materie*.

Viena iš pastarųjų EŽTT bylų, kuriose plačiai analizuojamas saviraiškos laisvės ir kitų žmonių teisių kolizija, yra “Stoll prieš Šveicariją” byla (Nr. 69698/01, 2007 m. gruodžio

⁴⁴ EŽTT 2002-06-25 Colombani ir kiti prieš Prancūziją (Bylos nr. 51279/99) .

10 d.).⁴⁵ Didžioji kolegija nenustatė Konvencijos 10 str. pažeidimo, nors žurnalistas pagal Šveicarijos Konfederacijos teisę buvo nubaustas už kelias publikacijas Šveicarijos spaudoje, kuriose itin šiukrščiai kritikavo Šveicarijos ambasadorių JAV. Byla susijusi ir su konfidencialiu dokumentu, kurio kopija pateko į žurnalisto rankas. Buvo įtariama, kad ne be įstatymo dėl valstybės paslapties pažeidimo. Šį dokumentą žurnalistas citavo bei darė neigiamus komentarus, kritikuodamas privatų ambasadoriaus ir jo šeimo narių (žmonos atžvilgiu) gyvenimą. Šis slaptas dokumentas, kurį Ambasadorius siuntė iš JAV į Berną, buvo susijęs su labai jautria II pasaulinio karo problema - holokausto aukų turto ir finansiniais resursais Šveicarijoje. Taip pat šio turto kompensavimo žydams klausimais. Dokumente buvo ambasadoriaus mintys apie tai, kad Šveicarijai daromas spaudimas, kad reikalaujamos sumos turi būti sumokėtos, kad siūloma pagaliau visam laikui baigti tą klausimą, jog turi būti aiški padėtis, kad Šveicarija nebūtų kaltinama šių finansinių lėšų slėpimu ir pasisavinimu. Iš to straipsnio autorius ir pareiškėjas padarė daug vertinimų ir itin neigiamai atsiliepė ambasadoriaus atžvilgiu. Teismas, apžvelgdamas bylos faktus, cituoja Šveicarijos žurnalistų deklaraciją (kelių žurnalistus vienijančių organizacijų patvirtintas žurnalistų savivaldos instrumentas). Teismas pasisakė apie tai, kad viešojo intereso laipsnis negali būti nustatytas kažkokiais tiksliais ir objektyviais kriterijais. Jis priklauso nuo ideologinių, kultūrinių, ekonominių ir reklamos kontekstų, kuriuose žiniasklaida veikia. Šiuo atveju holokausto aukų finansinės lėšos ir turtas tikrai yra reikšminga tema Šveicarijos visuomenei ir tai daro būtinybę susipažinti su Šveicarijos diplomatų pažiūromis apie šiuos procesus. Bet ar ta informacija buvo tinkamai pateikta, ar nebuvo peržengtos kritikos proporcingumo ribos? EŽTT nuomone, žurnalistai yra stipresniosios pusės (jėgos) pozicijoje, nes jie ne tik informuoja, bet ir renkasi tos informacijos pateikimo būdą, taigi gali nulemti, kaip į tą ar kitą informaciją reikia vertinti. Šiuo atveju ambasadoriaus rašytus žodžius komentavo tretieji asmenys, kurie niekada nematė konfidencialaus teksto, bet formulavo savo komentarus taip, kad į žmonių sąmonę buvo nukreipta nuomonė, jog ambasadoriaus pozicija ižeidžia žydus. Buvo galima išspausdinti visą konfidencialų tekstą ir tuomet daryti išvadas. Teismas konstatavo, jog spaudos laisvė yra per daug fundamentali žmogaus teisė, kad ją būtų

⁴⁵ EŽTT 2007-12-10 Stoll v. Šveicariją. (Bylos nr. 69698/01).

galima priversti tarnauti valstybės interesams. Kritikos ir sarginio šuns vaidmuo, kurį demokratinėje visuomenėje atlieka spauda, reikalauja paskleisti informaciją viešai ten kur visuomenės interesas yra pavojuje. Nesvarbu, ar informacijos šaltinis yra prieinamas viešai, ar konfidencialus. Jei paskleista informacija yra svarbi viešajam interesui, net ir valstybinės paslapties atskleidimas yra Konvencijos ginama vertybė. Ir dėl to negalima bausti. Konfidencialios informacijos spausdinimas turi būti pasveriamas labai rūpestingai. Ar tikrai saugomą informaciją yra būtina atskleisti? Ar nebus dėl atskleidimo didesnė žala, nei visuomenės interesas, kurį apsaugosime tą informaciją atskleidę? Tarptautiniai diplomatų dokumentai yra konfidencialūs pagal gerus teisės papročius (ir pagal Šveicarijos Baudžiamąjį kodeksą), bet visiškai nebūtina juos saugoti baudžiamuoju įstatymu. Spaudos laisvės reikšmė, kaip kritiko ir sarginio šuns, yra didžiulė ir turi būti taikoma užsienio politikos dokumentams, jei jų paviešinimas atitinka viešąjį interesą. Taigi, konfidencialus diplomatinis paštas gali būti atskleistas visuomenei, jei yra viešas interesas. Pono Jagmetti atveju buvo aiškus viešasis interesas, kad visuomenė būtų supažindinta su Šveicarijos diplomatų nuomone apie holokausto aukų turtą ir finansus, kaip politinių debatų dalis, kaip pozicija, kurią Šveicarijos diplomatai užims JAV sostinėje Vašingtone. Bet šiuo atveju „Sonntags-Zeitung“, neetiškai pateikė diplomato Jagmetti pažiūras - šokiruojamai ir skandalingai: išspausdino konfidencialaus dokumento ištraukas ir nesuteikė laiko komentatoriams gerai suvokti reikalo esmę. Bet ar Baudžiamojo kodekso straipsnio pažeidimas dėl konfidencialios informacijos atskleidimo pažeidė Šveicarijos valstybės pamatus? Šveicarijos Baudžiamajame kodekse yra pasakyta, kad valstybės paslaptys gali būti saugomos tik tais aspektais, kai tai atitinka saugomos paslapties tikslo proporcingumo principą. Patys valdininkai negali įtraukti informacijos, neatsižvelgdami į proporcingumo principą. Konfidencialios informacijos esmė buvo ta, kad susirašinėjime diplomatų pozicija skyrėsi nuo oficialios Šveicarijos pozicijos. Svarbi ir bylos detalė, susijusi su Šveicarijos teismų analize, ar atskleista konfidenciali diplomatų susirašinėjimo informacija pablogino Šveicarijos valstybės užsienio politikos padėtį. EŽTT padarė išvadą, kad nepadarė. Priešingai, prasidėjusi diskusija padėjo suformuluoti aiškesnę ir nuoseklesnę užsienio politikos doktriną šiuo klausimu. Taigi Teismas pripažįsta, kad buvo viešasis interesas žinoti. Bet vis vien analizavo, ar žurnalisto nuteisimas pagal Šveicarijos Baudžiamąjį kodeksą buvo

proporcingas valstybės siekiamam teisėtam tikslui apginti ambasadoriaus garbę ir orumą. Paliestas ir baudos dydžio proporcingumo aspektas. Žurnalistas ubaustas baudžiamąja tvarka, bet tik 476 eurų bauda. Teismas konstatuoja, kad pats žurnalistu nubaudimo faktas yra pakankamas ir tam tikrais atvejais yra daug svarbesnis nei pats baudos dydis. Taigi, teismo verdiktas aiškus. Nacionalinių teismų buvo paskirta sąlygiškai menka bauda ir toks baudos dydis nepažeidžia proporcingumo principo, kuris šiuo atveju sako, kad žurnalistu informacijos pateikimo būdas (jokiu būdu ne turinys) yra netinkamas ir todėl žurnalistas tinkamai nubaustas dėl įžeidimo, bet ne dėl konfidencialios diplomatinės informacijos atskleidimo.

Praėjusių metų pabaigoje išnagrinėta ir garsi byla, kurioje buvo nagrinėjama Prancūzijos Nacionalinio Frontu partijos lyderio Jean'o –Marie Le Pen⁴⁶ veikla, kurio atžvilgiu autorius ponas Lindon'as parašė novelę, iškėldamas klausimą dėl Le Pen'o atsakomybės už jo sekėjų įvykdytus nužudymus. Le Penas buvo pavadindas žudikų gaujų vadovu. Tai buvo primta kaip įžeidimas ir pradėtas procesas prieš novelės autorių, dėl to vėliau novelės autorius ir jo kolega buvo nuteisti ir turėjo sumokėti Le Penui ir Nacionaliniam frontui atitinkamas pinigines kompensacijas. Vėliau visi tie patys įžeidžiantys kaltinimai peticijos forma, kurią pasirašė 97 autoriai, buvo išspausdinti laikraštyje „Liberation“, protestuojant prieš novelės autoriaus nuteisimą. Šioje byloje Teismas nenustatė Konvencijos 10 str. pažeidimo, nors asmuo, kuriam buvo skirti kaltinimai ir įžeidimai, ir nėra visų mėgstamas ar politiškai palaikomas plačių visuomenės sluoksnių Prancūzijoje. Teismas nurodė, kad tam tikras perdėjimas yra galimas, bet teisės turi būti apsaugotos, kad politikų kritikos ribos yra platesnės, tačiau pabrėžė, jog tokie pasakymai, kad Le Pen'as yra “žudikų gangsterių vadas, kad jis vampyras ir minta rinkėjų kraują”, peržengia visas leidžiamos kritikos ribas. Teismas taip pat šioje byloje pabrėžė, kad nors skirtos baudos gana didelės, tačiau pati kriminalinė sankcija nusikaltimuose už įžeidimus negali būti laikoma kaip savaime neproporcinga siekiamam tikslui. Šiuo atveju net ir didelės piniginės baudos buvo proporcingos siekiamam teisėtam tikslui apginti Le Peno, kaip politiko reputaciją ir užkirsti kelią melagingų žinių apie jį skleidimui. Ši byla vėl leidžia kelti klausimą, ar

⁴⁶ EŽTT 2007-10-22. Lindon, Otchakovsky-Laurens ir July v. Prancūziją (Bylos nr. 21279/02 ir 36448/02)

visuomenės teisė žinoti, tai yra viešieji interesai, gali nusverti kad ir tokio asmens kaip Le Pen'o teisių apsaugą ir melagingų, neatitinkančių tikrovės žinių apie jį skleidimą.

EŽTT praktika liudija, kad “telefono skambučiai, gauti privačiose ar darbo patalpose, yra laikomi privataus gyvenimo dalimi”⁴⁷. Svarbiausia problema, kurią tenka išspręsti vertinant ar telefoninis pokalbis yra privatus nustatyti, ar įsikišimas į Konvencijos 8 str. 1 d. apsaugos sferą yra pateisinamas Konvencijos 8 str. 2 d. vertinimu. Taigi įsikišimas turi būti besąlygiškai numatytas įstatymo, t.y. remtis vidaus teise ir būti būtinas demokratinės visuomenės interesams apsaugoti. Be to, įstatymas turi nustatyti detalias teises garantijas ir apsaugą dėl galimo piktnaudžiavimo ar neskaidrumo. “Kopp byloje prieš Šveicariją” buvo konstatuota, jog vidaus teisė šioje srityje turi būti preciziškai aiški, kad suteiktų individams aiškų supratimą, kokioms aplinkybėms ir sąlygoms esant pareigūnai turės galimybę taikyti slaptas priemones.

Dažnas Lietuvos viešojo gyvenimo reiškiny - tai operatyvinės informacijos nutekėjimas į visuomenės informavimo priemones. Aktualioje LR Operatyvinės veiklos įstatymo 17 str. sako, kad “išslaptinta operatyvinė informacija įstatymų nustatyta tvarka gali būti išslaptinama ir panaudojama baudžiamajame procese”⁴⁸. Taigi, tik išslaptinta gali būti panaudota baudžiamajame procese. Tik išslaptinta informacija gali būti panaudojama kaip įrodymai. Yra ir kitų reikalavimų, susijusių su neviešu teismo posėdžiu, draudimu paskelbti ikiteisminio tyrimo duomenis. EŽTT praktika šiuo klausimu suformuota byloje Craxi prieš Italiją (Bylos nr. 255337/94, 2003). Šioje byloje EŽTT teko spręsti slaptai užfiksuotų telefoninių pokalbių paviešinimo ir publikavimo atitikimą Konvencijos 8 str. (teisė į privataus gyvenimo gerbimą). Kaip ir Lietuvos politinio gyvenimo kasdienybėje įtariamai korupcija politikas krieptėsi į EŽTT dėl slaptų pokalbių, kurie neturėjo jokios įrodomosios galios, paviešinimo spaudoje. Skundas buvo grindžiamas Konvencijos 8 str. pažeidimu. Pareiškėjas taip pat skundėsi dėl prokuroro sprendimo perduoti slaptus telefoninius pokalbius į teismo raštinę. Teismas sverdamas ir balansuodamas susiduriančias vertybes atskyrė slaptųjų pokalbių perdavimą teismui ir tokių pokalbių paviešinimą spaudoje.

⁴⁷ EŽTT 1997-06-25. Halford v. Jungtinę Karalystę, Bylos nr. 5624/97

⁴⁸ LR Operatyvinės veiklos įstatymas. // Valstybės žinios 2002, Nr. 65-2633

Dėl telefoninių pokalbių perdavimo teismui nekyla didelių vertinimo problemų, nes toks privatumo apribojimas yra numatytas įstatymo, ir politiko įtarimai kyšininkavimu buvo pakankamai pagrįsti. Bet analizuojant „proporcingumo“ požiūriu šio asmens asmeninį gyvenimą, kai kurie pokalbiai buvo susiję ne su politine veikla, ar korupcija, o su išimtinio privataus pobūdžio informacija. Buvo paskelbti pokalbiais su p. Craxi žmona, jo advokatu, buvusiais kolegomis, kito Italijos politiko S.Berlusconi žmona. Šių pokalbių turinys visai nebuvo ar labai menkai tebuvo susijęs su baudžiamąja byla. Savaimė supranatama, kad tokiu atveju nusveria asmens privataus gyvenimo konvencinė vertybė ir EŽTT pripažino, kad šių privačių pokalbių publikavimas nebuvo būtinas visuomenės interesams užtikrinti. Todėl pareiškėjo teisės, numatytos Konvencijos 8 str. 1 dalyje, apribojimas nebuvo proporcingas Konvencijos 8 str. 2 dalies tikslams. Šioje byloje, kaip ir daugeliu atveju Lietuvos politiniame ar teisėsaugos gyvenime, nebuvo aišku, kaip informacija pasiekė privačias visuomenės informavimo priemones. EŽTT nuomone, buvo būtina nustatyti, ar valstybė yra atsakinga dėl tokio teisės į privatumą pažeidimo. Nors pareiškėjas šio aspekto neakcentavo ir jis liko už teismo sprendimo ribų, teismas pasisakė, jog valstybė turi pozityvią pareigą imtis priemonių, kad būtų užtikrintos asmens teisės į privatų gyvenimą. Turi būti nacionalinės teisės infrastruktūra, kuri įpareigotų valstybę būtinai imtis tam tikrų veiksmų, kad būtų išaiškinta, kaip slapta medžiaga pateko iš teismo raštinės į žurnalistų rankas, ir pritaikyti atitinkams sankcijas už tokios informacijos paviešinimą. Prancūzija pralaimėjo dar kelias bylas dėl telefoninių pokalbių paviešinimo (Kruslin v. Prancūziją ir Huvig v. Prancūziją) ir turėjo aiškiai reglamentuoti savo baudžiamojo proceso kodeksą, tvarkingiau ir aiškiau sunorminti telefoninių pokalbių pasiklausymo ir jų viešinimo tvarką.

EŽTT byloje „Salov v. Ukraina“ teismas apibendrina iki tol nusistovėjusią Konvencijos 10 str. taikymo praktiką. Teismas apibendrintai konstatavo, kad šio Konvencijos straipsnio požiūriu praktiškai nėra jokių galimybių apriboti politinių diskusijų ar diskusijų, kuriose yra svarstomi viešieji interesai (tokia praktika suformuota bylose „Lingens v. Austrija“, „Castells v. Ispanija“). „Būtinybės demokratinėje visuomenėje“ Konvencijos principas reikalauja iš teismo nustatyti, ar įsikišimas į saviraiškos laisvę buvo pateisinamas dėl „pressing social needs“, ar jis buvo proporcingas siekiamam tikslui, ar nacionalinio teismo, kuris baudė už saviraiškos laisvę, išvados buvo pagrįstos ir

pakankamos („Sunday Times v. JK“, 1979 m.). Šioje byloje teismas, pasisakydamas dėl vertinimo, ar buvo įsikišimas į saviraiškos laisvę būtinas, atkreipia dėmesį į tai, kad sufalsifikuoto laikraščio, kuriame buvo paskelbtos apie pil. Kučmos mirtį, tiražas buvo viso labo 8 egzemplioriai. Taigi tokios paskelbtos informacijos poveikis visuomenei buvo menkas.

Viena iš dažniausiai Lietuvos teismų praktikoje minimų bylų yra „Lingens v. Austrija“⁴⁹. (A.Paulauskas prieš G.Šurkų, LAT baudžiamoji byla). Ši byla svarbi tuo, kad ypač plačiai konstatuojama viešųjų asmenų sąvoka ir politinės diskusijos turinio ribojimo aspektai. Austrų „Profil“ žurnalo žurnalistas kritikavo politikus, kurie II pasaulinio karo metu buvo nacionalsocialistų partijos nariais, arba bandė ginti savo bendražygius nuo S.Wiesenthalio centro persekiojimų ir kritkos. Konstatuota, kad politinės diskusijos yra demokratinės visuomenės šerdis ir jos turi būti labai plačiai toleruojamos. Žurnalistas p. Lingen vartojo vertinamojo pobūdžio frazes “basest opportunism”, “immoral” ir “undignified”. Teismo nuomone, tai buvo žurnalisto nuomonės išreiškimas (“value-judgments”). Ir tokia savo nuomone žurnalistas kritikavo tuometinį Austrijos kanclerį. Teismas ragina rasti skirtumą tarp faktų, kurie gali būti patvirtinti ar įrodyti, ir nuomonės, kurios įrodymas neturi prasmės, nes faktai gali būti vertinami subjektyviai. Teismas pabrėžė, kad iš egzistavusių faktų žurnalistas Lingens darė teisingas ir sąžiningas išvadas, teisingai pagrindė savo nuomonę. Teismas šiuo atveju nusprendė, kad buvo pažeistas Konvencijos 10 str. Įsikišimas į žurnalisto žodžio laisvę šiuo atveju nebuvo būtinas demokratineje visuomenėje saugant viešuosius interesus.

Žurnalisto medžiagos ruošimo kruopštumo ir atsakingumo aspektai aptarti praėjusių metų EŽTT byloje “Standart verlagsgesellschaft mbg v. Austria.”⁵⁰ Šioje byloje p. Haideris, Austrijos Karintijos žemės valdytojas, “Der Standaard” laikraštyje buvo apklatintas tuo, kad pažeidė Austrijos Konstituciją, kai vietinės elektros tiekimo bendrovės valdybos nariai buvo išrinkti pažeidžiant teises procedūras. Žurnalistas savo pranešime rėmėsi kitos politinės partijos pasamdyto teisininko ekspertu išvadomis. Nacionalinis teismas, kuris nubaudė žurnalistą, savo sprendimą motyvavo tuo, kad tik Konstitucinis teismas gali nuspręsti, buvo ar nebuvo konkrečiais p. Haiderio veiksmais

⁴⁹ EŽTT 1986-07-08. Lingens v. Austrija. Bylos nr. 9815/82.

⁵⁰ EŽTT 2007-05-22. Standart verlagsgesellschaft mbg v. Austrija. Bylos nr. 37464/02

pažeista Austrijos Konstitucija. Žurnalistas naudodamas eksperto išvadamis jas neteisingai interpretavo. Ekspertas tik pareiškė savo nuomonę, o žurnalistas pats konstatavo Konstitucijos pažeidimo faktą. Teismas konstatavo, kad Konvencijos 10 str. reikalauja iš žurnalistų elgtis sąžiningai ir rūpestingai, laikytis žurnalistų etikos kodekso, pateikiant patikrintą informaciją. Šiuo atveju Austrijos teismai balansuodami konfliktuojančius interesus, t.y. žurnalisto saviraiškos laisvės iš vienos pusės ir p. Haiderio teisę apsaugoti savo garbę ir orumą iš kitos pusės, palaikė p. Haiderio pusę. Taip nusprendė todėl, kad žurnalistas pritempė savo nuomonę prie eksperto išvados, nepateikė kito eksperto išvados, kuri taip pat buvo prieinama. EŽTT konstatavo, kad šiuo atveju buvo diskutuojama dėl svarbių viešųjų interesų, paskiriant valstybinės elektros tiekimo bendrovės vadovus, ir tai buvo susiję su politinių partijų ir jų vadovų veikla. Tokiu atveju, teismas pripažįsta tam tikrus perdėjimus ar net provokacijas iš žurnalistų pusės. Bet teismas pripažįsta, kad žurnalistas su informacija elgėsi netinkamai. Eksperto nuomonė buvo iškraipyta ir net pakeista žurnalisto straipsnyje. Teismas nusprendė, kad nebuvo nepagrįsto įsikišimo į Konvencijos 10 str. saugomą saviraiškos laisvę, nes žurnalistas, perteikdamas kitos partijos spaudos pranešime pateiktą informaciją, turi ją tinkamai patikrinti, užuot besalygiškai pasitikėdamas ir darydamas kategoriškas išvadas.

Dar viena EŽTT byla, kuri yra labai dažnai cituojama LAT praktikoje, yra “Castells v. Ispanija”⁵¹. Savaitiniame žurnale “Punto y Hora de Euskalherria” buvo paskelbtas p. Castells straipsnis apie Baskų separatistų organizuotas žudynes. Vyriausybė buvo kaltinama tuo, kad nesiima tinkamų priemonių žudikams išaiškinti. Ispanijos Aukščiausiasis teismas panaikino p. Castells parlamentinį imunitetą ir nuteisė už įžeidimus vyriausybės ir valstybės tarnautojų adresu. P. Castells negalėjo pasinaudoti ir savo, kaip parlamentaro, politinių pasisakymų laisve. Pareiškėjas kreipėsi dėl jo saviraiškos teisės, įtvirtintos Konvencijos 10 str. pažeidimo. Tai viena pirmųjų EŽTT bylų (panaši doktrina suformuota ir “Handyside v. Jungtinė Karalystė”⁵² byloje, 1976 m.). Saviraiškos laisvė yra esminė kuriant demokratinę visuomenę, yra pagrindas ir sąlyga jos demokratinio vystymosi ir bendro progreso. Konvencijos 10 str. turi būti taikomas ne tik informacijai ir idėjoms, kurios neįžeidžiančios ar tiesiog indiferentiškos,

⁵¹ EŽTT byla. 1992. Castells v. Ispanija. Bylos nr.. 11798/85.

⁵² EŽTT byla. 1976. Handyside v. Jungtinę Karalystę. Bylos Nr. 5493/72

bet ir toms, kurios įžeidžia, šokiruoja ar trikdo. Tokia yra pliuralizmo, tolerancijos ir plataus požiūrio sąlyga, be to yra neįmanoma demokratinė visuomenė. Tai ypač taikytina asmenims, kurie turi rinkėjų mandatą. Šiuo atveju p. Castells pasirinko ne parlamento tribūną, bet savaitraštį, kuriame išdėstė savo pažiūras. Tai jokių būdu nereiškia, kad jis prarado savo teisę kritikuoti vyriausybę, tai darydamas ne parlamente, o periodinėje spaudoje. Teismas pasisakė, kad buvo pažeistas Konvencijos 10 str., saugantis p. Castells saviraiškos laisvę.

IV. VISUOMENĖS INTERESAI IR ŽODŽIO LAISVĖ LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

IV.1. Nuomonės ir fakto, bei viešųjų asmenų teisinė problema

Žodžio laisvės ir viešųjų interesų susikirtimo bylose būtina atskirti pareikštas nuomones nuo pateiktų faktų. LAT praktikoje dažnai minima civilinė byla, kurioje buvo nagrinėjama Rimanto Čeponio ieškinys atsakovui UAB „Žeimenos krantai“ dėl garbės ir orumo gynimo bei moralinės žalos atlyginimo⁵³. Naujojo Civilinio kodekso komentare apibrėžiamos „garbės“ ir „orumo“ sąvokos. Jos analogiškos literatūrinei kalbai: „Asmens garbė – tai visuomenės pripažįstama pagarba už nuopelnus, geras vardas. Asmens garbės sinonimas yra asmens reputacija. Asmens orumas – tai subjektyvus asmens savęs vertinimas, savo vertės pajautimas.“⁵⁴ Ar konkrečiame teiginyje yra paskelbta žinia, ar išsakyta nuomonė, turi būti sprendžiama vadovaujamosi nuostatomis, kad žinia - tai informacija apie faktus ar jų duomenis, o nuomonė - tai asmens subjektyvus tų faktų vertinimas. Šios nuostatos įtvirtintos teismų praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1.7 punktas): „Sąvoka „duomenys“ reiškia nurodytas, konstatuotas tam tikras aplinkybes, faktus, t.y. informaciją, kurios tikrumą galima patikrinti taikant tiesos ar netiesos kriterijus. Todėl komentuojama norma netaikoma nuomonei, nes jai negali būti taikomi tiesos ir netiesos kriterijai, o reikšti nuomonę yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių (Konstitucijos 25 str.). Tačiau reikšdamas nuomonę tokiu būdu, forma ar priemonėmis, kurios akivaizdžiai žemina kito

⁵³ LAT Civilinė byla Nr. 3K-3-973/2002

⁵⁴ LR Civilinio kodekso komentaras. II knyga. Asmenys. Justitia. Vilnius, 2002 p.65

asmens garbę ir orumą, ir vien turėdamas tikslą kitą žmogų pažeminti, asmuo piktnaudžiauja savo teise reikšti nuomonę (CK 1.137 str. 3 dalis), todėl privalo atlyginti tokiu piktnaudžiovimu kitam asmeniui padarytą turtinę ar neturtinę žalą⁵⁵. Ne visuomet paprasta, vadovaujantis tik lingvistiniu teksto aiškinimu, nuspręsti, ar konkretus pasakymas yra fakto, ar asmens įspūdžio apie faktą perteikimas. Asmuo formuluodams savo mintis, konstatuodamas faktus dažnai prideda subjektyvumo: „jeigu tai yra subjektyvus fakto perteikimas, tai galima išvada, kad pateikiama nuomonė.“⁵⁶ Siekiant nuspręsti, ar pareikšti su pagrindiniu faktu susiję duomenys yra nauja informacija, ar pagrindinį faktą apibūdinanti nuomonė, išreiškianti požiūrį į faktą, turi būti atkreipiamas dėmesys, ar pagrindinis faktas gali būti traktuojamas vienareikšmiškai. Jei faktas aiškus ir vienareikšmis, tai kitoks jo traktavimas būtų nesąžiningas ir pateikti duomenys prie dėl jo vertinimo kitokia prasme galėtų būti pripažinti nauju faktu. Tuo atveju, kai pagrindinis faktas nėra visiškai aiškus ir gali būti įvairiai interpretuojamas, tai teigiamo ar neigiamo turinio interpretacija gali būti vertinama kaip asmeniui palanki ar nepalanki nuomonė arba vertinimas. Dažnai duomenys skelbiami visuomenės informavimo priemonėse yra pateikiami nevisiškai tiksliai ir net vartojant literatūros išraiškos priemones (metaforas, hiperbolizavimą) siekiama tam tikrus aspektus paryškinti, sustiprinti jų įspūdį. Tiek LAT, tiek EŽTT praktikoje žinią nuo nuomonės rekomenduojama atskirti taikant tiesos kriterijų žiniai, nes įrodymais galima patikrinti, ar paskleisti faktai ir duomenys egzistuoja. Savaimė suprantama, kad nuomonei negali būti taikomas tiesos kriterijus - tai asmuo, kuris naudojasi savo saviraiškos laisve, subjektyvus dalykas. Žinoma, atsakomybė už pareikštą nuomonę gali ir turi būti taikoma, jeigu šia teise reikšti nuomonę yra piktnaudžiaujama. Sprendžiant ar *ad hoc* buvo piktnaudžiaujama teise reikšti nuomone reikia atsižvelgti į nuomonę skleidusio asmens tikslus, nuomonės pareiškimo būdą ir aplinkybes. Kalbos ar teksto etiką. Visuomenės informavimo įstatyme (2 str. 33 dalis) yra nubrėžiamos nuomonės reiškimo ribos: „Nuomonė gali remtis faktais, pagrįstais argumentais ir paprastai yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiami sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nuslepiančios ir neiškreipiančios

⁵⁵ LR Civilinio kodekso komentaras. II knyga. Asmenys. Justitia. Vilnius, 2002 p.66

⁵⁶ LAT. Civilinė byla Nr. 3K-3-973/2002.

faktų ar duomenų.⁵⁷ Tokios problemos spręstos ir suformuota EŽTT praktika bylose „Salov v. Ukrainą“ ir „Xarlamov v. Latviją“.

LAT baudžiamoji byla Nr. 2K-7-645/2005, kurioje nuteistasis kasaciniame skunde yra užšifruotas inicialais V.M., o nukentėjęsysis A.P., sukelia daug problemų bandant įvertinti, ar byloje dalyvaujantys asmenys yra viešieji, ar paskleistos informacijos mastas yra reikšmingas, koks šių asmenų autoritetas visuomenėje ir įtaka bei kaip šios aplinkybės verčia sverti ir balansuoti Konstitucines vertybes (EŽTT byla „Salov v. Ukrainą“) Argumentas, kad bylose dalyvaujančių asmenų duomenys turi būti saugomi dėl privatumo, yra svarbus. Bet lieka neatsakytas klausimas kaip žodžio laisvės konflikto su viešaisiais interesais byloje pasinaudoti svėrimo ir balansavimo bei proporcingumo principo metodika, nežinant nei konkretaus viešojo asmens ar žiniasklaidos priemonės kurioje informacija buvo paskelbta. Lieka neaišku, kaip taikyti svėrimo ir balansavimo metodika, kuri taip plačiai naudojama tiek LR KT jurisprudencijoje, tiek EŽTT praktikoje, ir naujausiose LAT bylose įsigilinant į smulkiausias žurnalisto asmenybės, jo teksto ar žodžio, paskleidimo aplinkybes, viešojo asmens padėtį visuomenėje, informacijos paskleidimo mastą. Kaip įvertinti tokios informacijos (tiek fakto, tiek nuomonės paskelbimą), jei negalima įvertinti padarytos žalos dydžio dėl paskleistų žinių viešosios erdvės ar asmens, kuris skleidė tą informaciją, įtakingumo, jo autoriteto. Kyla pagrįstas klausimas, ar toks teismo sprendimas atitinka elementarius teisingumo skelbimo reikalavimus. Šiame magistro darbe LAT ir kitų teismų bylos bus analizuojamos atskleidžiant tikruosius asmenis, kurie dalyvauja byloje.

Nors po LR KT nutarimo dėl „teismų precedentų“ (2007 m. Salio 24 d. nutarimas) LAT teisėjų Senato nutarimai nebegali būti laikomi teisės šaltiniu, bet tai *de facto* išlieka *soft law* dokumentu, kuriuo įvairių grandžių teisėjai vadovaujasi siekdami vieningos teismų praktikos. Šio magistro darbo temai aktualus 1998 m. Gegužės 15 d. LAT teisėjų Senato nutarimas Nr.1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7 (1) straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje

⁵⁷ LR Visuomenės informavimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 82-3254

nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas.“⁵⁸ Nors šiandien jau galioja naujas Civilinis kodeksas (nuo 2001 m . liepos 1 d.) ir visiškai nauja Visuomenės informavimo įstatymo redakcija, šis LAT teisėjų Senato nutarimas išlieka aktualus savo pasisakymais, susijusiais su LR Konstitucija ir EŽT Konvencija. Čia pasakyta apie tiesioginį Konstitucijos taikymą: „Asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas, teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra žmogaus konstitucinės teisės (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21, 22, 25, 44 str.). Tai įpareigoja teismus, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo bylas, derinti Konstitucines nuostatas - teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, gauti, skleisti informaciją bei idėjas ir teisę į garbę, orumą, privataus gyvenimo neliečiamumą. Atskirtas privataus gyvenimo neliečiamumas nuo asmens garbės ir orumo pažeidimo: „LR Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 str. 1 d.). Tiesiogiai vadovaudamasis Konstitucija, teismas gali užpildyti teisės spragą ar išspręsti įstatymų koliziją . CK 71 str. 1 d. numato moralinės žalos atlyginimą paskleidus informaciją apie asmens privatų gyvenimą be jo sutikimo, o Visuomenės informavimo įstatymo 21 str. 1 ir 3 d. nustato, kad tokia informacija turi būti ir žeminanti asmens garbę ir orumą. Šiai įstatymų kolizijai spręsti taikytinas Konstitucijos 22 str., nesiejantis privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimo su garbės ir orumo žeminimu“⁵⁹. Šiam magistrui darbu reikšminga ir tai, kad šiame LAT teisėjų Senato nutarime pasakyta, kad teismai turi vadovautis EŽTT praktika. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir taikoma tiesiogiai kartu su nacionaliniais įstatymais, reguliuojančiais ginčo santykį (Konstitucijos 138 str. 3 d., Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” 12 str., CPK 11 str.). EŽTT jurisdikcija apima visus Konvencijos aiškinimo bei taikymo klausimus (Konvencijos 45 str.). Teismas, taikydamas teisės aktus, turi vadovautis EŽTT priimtais sprendimais, kuriais aiškinamos Konvencijos nuostatos bei jų taikymo klausimai. Šiame LAT teisėjų Senato nutarime yra minimi ir du *soft law* dokumentai, kurie gali būti reikšmingi nagrinėjant bylas, susijusias su saviraiškos laisve

⁵⁸ 1998 m. Gegužės 15 d. LAT teisėjų Senato nutarimas Nr.1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7 (1) straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“

⁵⁹ Ten pat.

ir viešojo intereso konfliktais. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija dėl žurnalistikos etikos Nr. 1003 (1993)⁶⁰ yra rekomendacinio pobūdžio tarptautinės teisės aktas, kuriame išdėstytų pagrindinių žurnalistikos etikos principų rekomenduojama laikytis spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių žurnalistams bei darbuotojams, taip pat valstybės bei savivaldos institucijų pareigūnams (Lietuvos Respublikos Seimo 1995 09 26 nutarimas Nr. I-1046 “Dėl pritarimo Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijai dėl žurnalistikos etikos”). Žurnalistų ir leidėjų profesinę etiką visuomenės informavimo srityje reguliuoja Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (VII 23 str.). Šiame LAT nutarime nieko nepasakyta apie balansavimo ir svėrimo metodiką, kurią naudoja EŽTT savo praktikoje. Vietoj šios metodikos LAT nurodo loginius testus, kuriuos teismai turi naudoti nagrinėdami garbės ir orumo bei informacijos paskleidimo apie privatą asmens gyvenimą: “3. Asmens garbė ir orumas pagal CK 7, 71 str. ir Visuomenės informavimo įstatymą yra ginami, kai nustatoma šių faktų visuma: a) žinių paskleidimo faktas; b) faktas, jog paskleistos žinios yra apie ieškovo; c) faktas, jog paskleistos žinios žemina asmens garbę ir orumą; d) faktas, jog paskleistos žinios neatitinka tikrovės. Kai žinios apie juridinį asmenį yra paskleistos per visuomenės informavimo priemones, įstatymas nereikalauja nustatyti fakto, jog žinios žemina juridinio asmens gerą vardą (VII 20 str. 1 d.). Žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą pagal CK 71 str. ir Visuomenės informavimo įstatymą yra ginamos, kai nustatoma šių faktų visuma: a) informacijos paskleidimo faktas; b) faktas, jog paskleista informacija yra apie ieškovo; c) faktas, jog paskleista informacija yra apie žmogaus privatą gyvenimą; d) faktas, jog informacija paskleista be asmens sutikimo; e) faktas, jog informacija paskleista nesant teisėto visuomenės intereso.”⁶¹ Pirmojo testo atveju kalbant apie asmens garbę ir orumą visiškai nieko nepasakyta, kad EŽTT yra atveju, kai paskleista informacija žemina asmens garbę ir orumą, bet toks paskelbimas yra pateisinamas. Ir asmuo, paskelbęs tokią informaciją yra baudžiamas tik nedidelėmis baudomis („Soll v. Šveicarija“). Privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimo teste nurodyta, kad būtina tikrinti, ar paskleista informacija nesant teisėto visuomenės intereso.

⁶⁰ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija dėl žurnalistikos etikos Nr. 1003 (1993).

⁶¹ 1998 m. gegužės 15 d. LAT teisėjų Senato nutarimas Nr.1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7 (1) straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“.

Verta analizuoti patį žodį “teisėto”. Ar šis sžodis tinka balansavimo ir svėrimo metodikoje, kai gali būti net pozityvistine prasme neteisėtas veiksmas, pavyzdžiui VSD ikiteisminiame tyrime prieš “Laisvo laikraščio” redaktorių Aurimą Drižių, kuris turėjo ir paskleidė informaciją, sudarančią valstybės paslaptį. Šiuo atveju galima teigti, kad tokio smedžiagos paskelbimas buvo neteisėtas, bet visuomeniškai reikšmingas. Tiek VSD, tiek teismas, nagrinėjęs šią bylą, turėjo sverti visuomenės poreikį žinoti, asmens saviraiškos laisvę ir valstybės paslapties turinį, galimą žalą valstybės interesams. LAT nutarime nieko nekalbama apie tai, kad jei paskiriama bauda, kaip nustatyti tos baudos dydį. Ar čia galėtų padėti balansavimas ir svėrimas? Atskleista ir savokų „garbė“, bei „orumas“ prasmė: “Teismas, nustatydamas faktą, jog paskleistos žinios žemina asmens garbę ir orumą, turi vadovautis šiomis sampratomis. Garbė - tai viešoji teigiama nuomonė apie asmenį, asmens geras vardas. Orumas - tai asmens savęs vertinimas, kurį lemia visuomenės įvertinimas. Gynimo objektas šios kategorijos bylose yra: fizinio asmens - garbė ir orumas, juridinio asmens - geras vardas.” Aptarta ir žinios (fakto ir duomenų) atskyrimo nuo nuomonės problema. Ir pateikiama pozityvistinė samprata, kaip reikia elgtis su šiomis sąvokomis sprendžiant bylas. Nurodoma, kad teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes, kiekvienu atveju turi spręsti, ar paskleistos žinios, ar tik pareikšta nuomonė. Atribojant žinią (faktą ir duomenis) nuo nuomonės, teismas rekomenduoja vadovautis šiomis sampratomis. Faktas - tikras, nepramanytas įvykis, reiškiny, dalykas. Duomenys - fakto turinį atskleidžianti informacija. Žinia - tai informacija apie faktus ir jų duomenis, t. y. reiškinius, dalykus, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kurią galima užtikrinti patikrinimo bei įrodymo priemonėmis (VIĮ 2 str. 14 d.). Nuomonė - asmens subjektyvus faktų ir duomenų vertinimas, požiūris, perduoda-mos mintys, idėjos bei pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais (VIĮ 2 str. 15 d.). Žiniai taikomas tiesos kriterijus, nes fakto ir duomenų egzistavimą galima nustatyti CPK 57 str. numatytais įrodymais. Nuomonei tiesos kriterijus netaikomas, bet ji turi remtis tikrais faktais.

IV.3. Civilinės bylos

Didelį rezonansą visuomenėje sukėlė įvykiai susiję su Valstybės saugumo departamento (toliau VSD)veiksmiais prieš UAB „Šilo bitė” ir jos vadovą A.Drižių. tai

itin geras pavyzdys, kaip Lietuvoje siaurai ir neadekvačiai Konstitucijai suvokiama žodžio laisvės vertybė visuomenės interesų kontekste. Po EŽTT bylų, LR Konstitucijos Teismo nutarimų analizės susidaro įspūdis, kad šalies teisėsaugos institucijų pareigūnų, teisėjų surašomi motyvų ir argumentų tekstai nėra skirti tiems patiems adresatams kaip ir EŽTT ar LR KT tekstai. VSD apeliacinio skundo nagrinėjimas dėl Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimo civilinėje byloje Nr.2-1462-67/2007 pagal ieškovo UAB „Šilo bitė“ ir Aurimo Drižiaus ieškinį atsakovams LT VSD ir Arvydui Pociui dėl pažeistos dalykinės reputacijos ir orumo gynimo. Šioje byloje UAB „Šilo bitė“ direktorius A. Drižius prašė pripažinti neatitinkančiomis tikrovės ir pažeidžiančiomis ieškovo UAB „Šilo bitė“ dalykinę reputaciją bei žeminančiomis ieškovo A.Drižiaus garbę ir orumą atsakovo VSD generalinio direktoriaus viešai LR Seimo (toliau LRS) 2006-09-12 posėdyje Nr.207 paskleistas žinias: „departamentui buvo žinomi „Šilo bitės“ ryšiai su buvusių KGB darbuotojų valdomomis bendrovėmis - „Verslo prognozės“, „Statusas“. (...) „Šios bendrovės parūpindavo nemažą dalį įvairios skandalingos informacijos, kurios po to pasirodydavo leidinyje“ - pripažinti neatitinkančiomis tikrovės ir pažeidžiančiomis ieškovo UAB „Šilo bitė“ dalykinę reputaciją bei žeminančiomis ieškovo A.Drižiaus garbę ir orumą atsakovo A.Pociaus dienraščio „Lietuvos rytas“ 2006-09-12 numeryje 208 (4775) paskleistą žinią: „Yra žinomi „Šilo bitės“ ryšiai su kai kuriomis bendrovėmis, kurias iki šiol valdo būvą kadriniai KGB darbuotojai.“ Teismas visiškai neanalizavo su saviraiškos laisve susijusių vertybių, apsiribojo vien tuo, kad jam nepakako įrodymų, kad VSD, A.Pociaus asmenyje galėjo skleisti tokią informaciją, kuri žemina VIP (šiuo atveju “laisvo laikraščio”) reputaciją, visiškai nemotyvuojant ir neargumentuojant, kad net jei ir “Laisvas laikraštis” būtų gavęs šią informaciją iš su KGB susijusių verslo struktūrų visvien būtų egzistavęs arba neagzistavęs (reikia papildomai argumentuoti) visuomenės interesus žinoti šią informaciją. Tai teismui lyg ir nesvarbu. Tai kertasi tiek su EŽTT, tiek su LR KT jurisprudencija. EŽTT byloje, analizuojant net ir valstybės paslaptį sudarančios informacijos nutekėjimą dėl to būtina ne bausti VIP, pas kurią ši informaciją atsidūrė, o instituciją, kuri ją nutekino („Stoll v. Šveicarija“ byla). Teismas neįvertino to, jog žinios, kurios tariamai žemina ieškovo dalykinę reputaciją, garbę ir orumą, buvo paskleistos iš esmės apie trumpalaikį viešąjį asmenį, tuoj po įvykių, susijusių su ieškovo

A.Drižiaus baudžiamuoju procesiniu sulaikymu. A.Drižius baudžiamojo proceso nustatyta tvarka buvo sulaikytas 2006-09-07, įtariant jį neteisėtu disponavimu informacija, kuri yra valstybės paslaptis (BK 124 str.).

Tenka apgailestauti, kad nesukurta naujo rimto teismo precedento analizuojant, ar pats veiksmas, kai žurnalistas yra sulaikomas dėl tariamai valstybės paslapties atskleidimo, yra teisėtas ir būtinas demokratinėje visuomenėje. Juolab, kad vėliau toks ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas dėl neva sunkumo įrodyti, kad A.Drižius šią informaciją, sudarančią valstybės paslaptį, paskleidė žinodamas, jog ta informacija sudaro valstybės paslaptį. Ir visiškai neanalizuojama, kad tos informacijos turinys turėjo ar ne visuomenės intereso tenkinimo turinį. Ar VSD veiksmai šiuo atveju atitinka proporcingumo principą atliekant ikiteisminį tyrimą dėl A.Drižiaus dėl galimos valstybės ir tarnybos paslapties atskleidimo? Šiuo atveju A.Drižiaus atstovai praleido progą prisiteisti neteisėtais pareigūnų veiksmais padarytą žalą. Žurnalistų sulaikymas yra neeilinis įvykis. Ar tos informacijos turinys, dėl kurio buvo atliktas šis procesinis veiksmas yra pagrįstas. Ar toks jų įsikišimas buvo pateisinamas ir atitiko Konvencijoje numatytos saviraiškos laisvės ribojimą skleidžiant informaciją? Tokios problematikos nebuvimas tiek VSD pareiškimuose visuomenei ir politikams, tiek teismų sprendimuose, patvirtina šio tyrimo išvadą, kad nėra naudojama skirtingų konstitucinių vertybių balansavimo ir svėrimo metodika, proporcingumo principas.

Šio magistro darbo turiniui aktuali ir Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo nutartis Nr. N(8)-1920-05, kurioje „Liasvo laikraščio“ redaktorius nubaustas pagal ATPK 214 (6) straipsnį už LR Prezidento įžeidimą. Čia numatyta, kad Respublikos Prezidento įžeidimas arba šmeižimas visuomenės informavimo priemonėse užtraukia įspėjimą arba baudą nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio litų. „Laisvame laikraštyje“ buvo paskelbta publikacija „V.Adamkus – KGB agentas „Fermeris“ ir keletas kitų straipsnių su panašaus tono kaltinimais LR Prezidentui V.Adamkui. Žurnalistų etikos inspektorius surašė administracinės teisės pažeidimo protokolą pagal aukščiau minimą straipsnį. Tokio straipsnio egzistavimas disonuoja su EŽTT byla Colommbani prieš Prancūziją, kurioje buvo pripažinta, kad šalies vadovai negali turėti privilegijų ribojant kitų asmenų saviraiškos laisvę.

Civilinėje LAT byloje Nr. 3K-3-87/2004 pil. G.Grudzinskienė reikalavo pripažinti jos privataus gyvenimo pažeidimo faktą (ieškinyje UAB „Lietuvos rytas“)⁶². Šioje byloje teismas pasisakė apie būtinybę ieškoti Konstitucijos ginamų vertybių pusiausvyros. Teisėjų kolegija konstatavo, kad atsakovas UAB „Lietuvos rytas“ dienraščio „Lietuvos rytas“ priede „Gyvenimo būdas“ 2001 m. lapkričio 10 d. numeryje Nr. 263 išspausdintu straipsniu „Kūno žaizdas moterys gydo naujo gyvenimo viltimi“ siekė ne abstrakčiai, o per konkrečius asmenis atkreipti dėmesį į opią visuomenės problemą - smurtavimą šeimose, informuoti visuomenę, kad įkurtas visuomeninis moterų klubas „Nora“, kuris vienija smurtą patyrusias moteris. Tokia publikacija buvo siekiama padėti panašaus likimo moterims, paskatinti jas užimti aktyvią poziciją ir straipsnyje pateikiamais būdais ginti savo teises. Taigi šiuo atveju buvo siekiama informuoti visuomenę apie egzistuojančią problemą, o ne pažeminti ieškovo. Tokį įsikišimą į privatų gyvenimą leidžia tiek LR Konstitucijos 22 str., tiek Konvencijos 8 str. Įvertinus minėto straipsnio tikslą ir aktualumą, nėra pagrindo sutikti su kasacinio skundo motyvu, kad šiuo konkrečiu atveju informacija apie ieškovo gyvenimą santuokoje nėra reikšminga, nes pats straipsnis, kuriame yra išdėstyta ir ieškovo pozicija, skirtas šeimos problemų svarstymui. Ginant asmens teisę į privatų gyvenimą tokiais atvejais turime dviejų lygiaverčių konstitucinių vertybių - teisės į privatų gyvenimą ir visuomenės teisės žinoti (teisės skleisti informaciją) koliziją. Todėl kiekvienu atveju būtina ieškoti protingos ir sąžiningos šių dviejų vertybių pusiausvyros. Teisėjų kolegija, sutikdama su kasacinio skundo argumentu, kad šiuo konkrečiu atveju ieškovo kaip advokato nebuvo pagrindo laikyti viešuoju asmeniu, kartu konstatuoja, kad atsižvelgiant į minėtame straipsnyje nagrinėjamą problemą, kuri verta nuolatinio visuomenės dėmesio, taip pat į ieškovo specifinę padėtį visuomenėje, šiuo atveju informacijos apie ieškovo privatų gyvenimą paskleidimas atitiko teisėtą ir pagrįstą visuomenės interesą tokią informaciją žinoti (CK 2.23 straipsnio 3 dalis), jos paskelbimas buvo proporcingas teisėtam tikslui pasiekti ir nėra pagrindo teigti, kad atsakovas elgėsi nesąžiningai. Teisėjų kolegija, vadovaudamasi išdėstytais motyvais, palaikė apeliacinės instancijos teismo išvadą, kad ieškovo nuotraukos išspausdinimas šiuo atveju negali būti vertinamas kaip atskiras privataus gyvenimo pažeidimo faktas, kadangi nuotrauka buvo panaudota tik kaip vaizdinė

⁶² LAT Civilinė byla. Nr. 3K-3-87/2004 (G.Grudzinskienė prieš UAB „Lietuvos rytas“)

priemonė, suteikianti informacijos apie straipsnyje išdėstytus faktus. Šios nuotraukos išspausdinimu nebuvo pažeminta ieškovo garbė, orumas ar dalykinė reputacija.

Viena pastarųjų šių metų rezonansinių bylų yra Ž.Žvagulis prieš UAB „Ekstra žinios“ (dienraštis „LT“) ⁶³. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija išnagrinėjo Ž.Žvagulio apeliacinį skundą dėl teisės į privatų gyvenimą pažeidimo ir neturtinės žalos atlyginimo. Savo reikalavimus ieškovas grindė tuo, kad atsakovui UAB „Ekstra žinios“ 2006 m. lapkričio 11 d. laikraštyje „L.T.“ Nr. 209 išspausdinus K. Z. straipsnį „Ž. slepia nesantuokinį sūnų“ ir L.V. straipsnį „Meilės įkaitai“, kuriuose paskelbta informacija apie ieškovo nesantuokinį sūnų ir iki santuokinius santykius, buvo pažeista ieškovo teisė į privataus gyvenimo neliečiamybę. Teismas pripažino, kad visuomenės informavimo priemonėse buvo neabejotinai paskleista informacija apie iškovą, nurodytas jo vardas, pavardė, išspausdintos jo nuotraukos. Informacija apie nesantuokinį sūnų yra priskirtina prie slaptų asmeninių faktų. Šiuo atveju tokia informacija buvo paskleista be ieškovo sutikimo. Teismas konstatavo, kad muzikinė veikla nereiškia, kad Ž.Žvagulis yra viešasis asmuo. Juolab šiuo atveju nebuvo jokio (teisėto ar pagrįsto) visuomenės intereso žinoti apie ieškovą paskleistą informaciją. Be to, netgi apie viešą asmenį gali būti skelbiama tik tokia informacija, kuri atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes. Ieškovas neįrodė visuomenės intereso žinoti apie ieškovo nesantuokinį sūnų. Byloje atskleistas informacijos rinkimo būdas ir jos pateikimas rodo, kad šiuo atveju sensacingumo interesas buvo svarbesnis už konkretaus fizinio asmens privataus gyvenimo neliečiamumą. Šioje Apeliacinio teismo nutartyje minima ir EŽTT byla „Tammer v. Estija“, (2001 m., bylos nr. 41205/98), kurioje plačiai buvo aptarta viešojo asmens kritikos ribų teisinė problematika. Šio magistro darbo turinio požiūriu svarbu, kaip teismas argumentavo tai, jog Ž.Žvagulis nėra viešasis asmuo. Teismo kolegija konstatavo, kad ieškovo pasirinkta profesija yra susijusi su buvimu dėmesio centre, dažnu bendravimu su žiniasklaida, ir dėl šių priežasčių jis privalo įvertinti tai, kad jo gyvenimu domimasi. Pats ieškovas pripažino, kad iki šios bylos aplinkybių atsiradimo jis yra bendravęs su žurnalistais, pateikęs jiems detalių iš savo asmeninio gyvenimo. Tokiu atveju paskleistos žinios turi mažesnę emocinį poveikį. Tai gali būti reikšminga

⁶³ LAT Civilinė byla Nr. 2A-205/2008

analizuojant neturtinės žalos dydžio nustatymą kitu atveju. Nes kiekvieno asmens vidiniai išgyvenimai yra subjektyvūs ir konkrečiais vienetais neišmatuojami. Ieškovas savo apeliaciniame skunde nurodė, kad jis pats nusistato savo privataus gyvenimo ribas ir be jo sutikimo niekas jų neturi teisės pažeisti.

2008 m. sausio 2 d. LAT paskelbė nutartį Civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2008. Ši LAT nutartis yra puikus pavyzdys, kaip EŽTT nutarčių ir LR KT nutarimų rašymo technika įgyvendinama Lietuvos teismų praktikoje. Aptariant ankstesnes LAT bylas, nutarčių turinį, buvo pateikti jų trūkumai ir problematika, susijusi su jų adresato – visuomenės galimybe suvokti, kokiais motyvais vadovavosi teisėjas, priimdamas vieną ar kitą sprendimą. Ši nutartis, puikiai sprendžia beveik visas aptartas problemas. Problema išlieka su bylininkų duomenų nuslėpimu, kas neleidžia adekvačiai suvokti visų konflikto aplinkybių. Šioje nutartyje LAT dalį ieškovo ieškinio tenkino, dalį perdavė nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Viename dienraštyje 2008 m. gegužės 5 d. buvo išspausdinta medžiaga, kurioje paskelbta informacija apie ieškovų sūnaus sveikatos būklę ir mirties priežastį (“mirė nuo apsinuodijimo”, “kraujyje rasta kokaino”, “porą pakirto heroinas”). Ieškovai kreipėsi dėl to, kad buvo pažeista jų sūnaus teisė į atvaizdą, ir prašė priteisti neturtinės žalos atlyginimą. LAT konstatavo, kad yra pažeista ieškovų sūnaus teisė į privatų gyvenimą, nes pagal medžiagos pasirodymo metu galiojusį Sveikatos apsaugos sistemos įstatymo 52 str. 2 d. buvo draudžiama skelbti visuomenės informavimo priemonėse informaciją apie asmens sveikatą be rašytinio jo sutikimo. LAT atmetė apeliacinės instancijos argumentus, kad publikacija neva pasitarnavo visuomenės interesui žinoti apie narkotikų vartojimo pasekmes. Tokia išvada konstatuota todėl, kad žurnalisto pateiktoje medžiagoje buvo pateikiama informacija apie dviejų giminaičių ginčą dėl mažamečių vaikų globos. O informacija apie mergaičių tėvo gydymą Toksikologijos centre buvo pateikta kaip pikantiška, intriguojanti, skaitytojų dėmesį patraukianti detalė. LAT nuomone, šiuo atveju prioritetas turi būti suteiktas teisei į privatų gyvenimą ir negali būti pateisintas kaip diskusija visuomenei reikšmingu klausimu. Šioje nutartyje paminimas ir kitas nagrinėjamai bylai aktualus LAT precedentas.: “Teismas pažymėjo, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. vasario 23 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje J. G. v. UAB „Lietuvos rytas“, bylos Nr. 3K-3-87/2004, aiškindamas CK 2.23 straipsnio 3 dalies turinį, nurodė, jog nors fizinio asmens

privatus gyvenimas neliečiamas, tačiau įstatyme, vadovaujantis bendrąja nuostata, kad nė viena subjekcinė teisė, taigi ir teisė į privatų gyvenimą, nėra absoliuti, nustatyta, jog tais atvejais, kai informacijos apie privatų gyvenimą skleidimas atitinka teisėtą ir pagrįstą visuomenės interesą žinoti, galimas šios teisės protingas ribojimas.”⁶⁴ Šioje nutartyje minimi ir gausūs EŽTT sprendimai, kurie susiję su šioje byloje nagrinėjamu privataus gyvenimo, atvaizdo apsaugos ir viešo intereso – visuomenės teisės žinoti konfliktai.

Žmogus turi teisę gyventi savo gyvenimą, taikant tik minimalius apribojimus. Ši privatumo teisė apima privatų šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, nereikšmingų ir “nepatogių” asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmenines nuotraukas, draudimą skelbti konfidencialią informaciją. Šioje nutartyje tiksliai ir aktualiai nagrinėjamai bylai cituojami ir nurodomi tiek LR Konstitucijos, tiek Konvencijos straipsniai, aktualios įstatymų redakcijos, EŽTT praktika, LAT praktika, Europos Tarybos ir ES rekomendacinio pobūdžio dokumentai. Tai suteikia teismo nutarčiai didelio vidinio gylio, daro ją aiškiai suvokiamą ir parodo, kad teismo dispozicija sprendžiant viešojo intereso ir žodžio laisvės konfliktą, teisėjo dispozicija turi labai aiškius rėmus. Šioje byloje teismas nurodo, kokios konkrečios vertybės susikerta: “Skelbiant informaciją, susijusią su asmens privačiu gyvenimu, apribojama jo teisė į privatų gyvenimą, garantuojama Konstitucijos 22 straipsnyje, Konvencijos 8 straipsnyje, taigi toks apribojimas galimas tik laikantis Konstitucijos, Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje ir įstatymų nustatytų sąlygų. Antra vertus, ribojant žiniasklaidos teisę skelbti informaciją apie asmens privatų gyvenimą, ribojama laisvė skleisti informaciją, garantuojama Konstitucijos 25 straipsnyje, Konvencijos 10 straipsnyje, todėl draudimas skelbti nurodytą informaciją galimas tik laikantis Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje, Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje ir įstatymuose nustatytų sąlygų. Kiekvienu atveju būtina ieškoti protingos ir sąžiningos šių dviejų teisės saugomų vertybių pusiausvyros, atsižvelgiant į konkrečios bylos faktus. Be to, turi būti atsižvelgiama į EŽTT praktiką dėl Konvencijos 8 ir 10 straipsniuose įtvirtintų teisių įgyvendinimo ir gynimo.”⁶⁵ Tie Konstitucinių vertybių susikirtimai įpareigoja teismą taikyti A.Barako vadinamąją balansavimo ir svėrimo metodiką, ar EŽTT praktikoje

⁶⁴ LAT Civilinė byla. Nr. 3K-7-2/2008.

⁶⁵ Ten pat.

vadina proporcionalumo principą. Vertinti, ar buvo būtina įsikišti į žodžio laisvę, ar buvo būtinas privataus gyvenimo ribojimas. Kuri vertybė *ad hoc* yra svaresnė. LAT kolegija šioje byloje pažymėjo, kad žmogaus sveikata neabejotinai yra konfidenciali informacija, saugoma privataus gyvenimo dalis. Žurnalistai gali tokią informaciją rinkti tik pagal įstatymą ir skelbti tik paties asmens sutikimu arba remdamiesi įstatyme nustatyta teisėse į tokios informacijos konfidencialumą ribojimu, būtinu demokratinėje visuomenėje, siekiant teisėto tikslo.

Šioje byloje taip pat vartojamas terminas "realus socialinis interesas žinoti" tam tikro asmens privataus gyvenimo faktus. EŽTT praktikoje šio termino ir vertinimo analogas būtų "pressing social needs" (Sallov v. Šveicarija). Visuomenės intereso žinoti, kuri turi būti teisėta ir pagrįsta, negalima visiškai sutapatinti su visuomenės intereso patenkinti savo smalsumą. Todėl būtina *ad hoc* atriboti visuomenės norą žinoti sensacijas ir teisėtą bei pagrįstą visuomenės interesą. Informacijos apie privatų asmenį rinkimas ir paskelbimas, siekiant suaktualinti publikaciją sensacingais atspalviais, negali būti kvalifikuojamas kaip teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso patenkinimas.

Viešojo asmens privataus gyvenimo atskleidimas, atsižvelgiant į asmens pareigas ar padėtį visuomenėje, yra viena iš draudimo skleisti informaciją apie privatų asmens gyvenimą be šio sutikimo išimčių. Viešasis asmuo savo padėti visuomenėje dažniausiai įgyja dėl padidėjusio visuomenės dėmesio jam. Jo elgesys turi įtakos kitų visuomenės narių gyvenimui, todėl jis negali pretenduoti į tokį patį jo traktavimą, kaip privataus asmens. Bet ir apie viešąjį asmenį informacija turi būti renkama teisėtais būdais, jos skelbimas turi turėti teisėtą tikslą, t.y. visuomenės informavimo tikslą, patenkinti teisėtą ir pagrįstą viešąjį interesą žinoti tam tikrus viešojo asmens privataus gyvenimo faktus. Bet jokių būdu ne smalsumo patenkinimo tikslams. Įmanomas ir trumpalaikis susidomėjimas konkrečiu asmeniu dėl jo veiklos ar su juo susijusio įvykio. Ir tokiu atveju turi būti taikomas proporcionalumo principas į tokio asmens privatų gyvenimą įsikišimo proporcionalumo principas pagrįstam visuomenės interesui žinoti tam tikrus asmens privataus gyvenimo faktus⁶⁶. Teismas padarė išvadą, kad *ad hoc* teisėse į privatų gyvenimą ir teisėse į saviraiškos laisvę, apimančią tiek teisę skleisti informaciją, tiek visuomenės teisę ją gauti, pusiausvyra, yra pagrindas ginti teisę į privatumą, nes ginčo informacijos

⁶⁶ LAT Civilinė byla Nr. 3K-3-569/2006

paskelbimo metu atsakovo – visuomenės informavimo priemonės – laisvė skleisti informaciją buvo apribota įstatymų, reglamentuojančių asmens teisės į privatų gyvenimą apsaugą. Nurodytu apribojimu buvo siekiama teisėto tikslo – saugoti asmenis nuo nepagrįsto kišimosi į jų privatų gyvenimą. Toks apribojimas, atsižvelgiant į nagrinėjams bylos aplinkybių visumą, būtinas demokratinėje visuomenėje, nes yra proporcingas siekiamam tikslui. Taip pat žurnalisto informacija turi atitikti rūpestingumo ir kruopštumo pareigą, siekiant, kad pateikta informacija būtų tiksli (EŽTT 2007 m. Vasario 22 d. sprendimas byloje „Sandart Verlagsgesellschaft mbh v. Austrija“, bylos nr. 37464/02⁶⁷).

IV. Baudžiamosios bylos

LAT nutartis Baudžiamojoje byloje Nr.2K-295/2005, Kurioje išplėstinė 7 teisėjų kolegija nutarė išteisinti G.Šurkų, kelia daugybę kontroversijų. Tiek nutarimo motyvais bei argumentais, tiek jo turiniu kelią daug klausimų ir disonuoja su EŽTT praktika. Tai konstatuotina tiek nutarimo turinio, tiek jo technikos prasme. Kyla apskritai pagrįstas klausimas, ar toks LAT nutarimas gali vadintis teisingumo įvykdymu. Šioje byloje: “G. Š. nuteistas už tai, kad per visuomenės informavimo priemonę paskleidė tikrovės neatitinkančią informaciją, pažeminusią kitą asmenį bei galinčią pakirsti pasitikėjimą juo: 2003 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos Prezidentūros patalpose, esančiose Vilniuje, S. Daukanto a. 3, duodamas interviu (duomenys neskelbtini) televizijos laidai „(duomenys neskelbtini)“, kuri buvo parodyta (duomenys neskelbtini) per visuomenės informavimo priemonę, t. y. (duomenys neskelbtini) televiziją, paskleidė tikrovės neatitinkančią informaciją, pažeminusią Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininką A. P. bei galinčią pakirsti pasitikėjimą juo, kad A.P. dešimt dienų prieš pateikdamas Lietuvos Respublikos Prezidentui R.P. ir Lietuvos Respublikos Seimo nariams laikė pas save Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento generalinio direktoriaus M.L. jam pateiktą pažymą, taip pat pradėjo sąmokslą Lietuvos Respublikos Prezidentą R.P. pašalinti iš pareigų, ir šiam tikslui pasiekti buvo sudarytas štabas ir sukaupti pinigai daryti įtaką žiniasklaidai.”⁶⁸ Pirma, šioje byloje apskritai suformuota keista praktika, nes G.Š.

⁶⁷ EŽTT byla. Sandart Verlagsgesellschaft mbh v. Austrija, Bylos nr. 37464/02.

⁶⁸ LAT Baudžiamoji byla Nr. 2K-295/2005

buvo kaltinamas pagal BK 154 str. 2 dalį, ir kaltinimas gali būti pareikštas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas. Pagal BPK 412 str. skundas privataus kaltinimo bylose pateikiamas išskirtinai teismui, nenumatant nukentėjusiam teisės kreiptis į prokurorą bei imperatyviai nurodant, kad šių reikalavimų neatitinkantis skundas gražinamas jį padavusiam asmeniui. Šiuo atveju prokuroras pradėjo ikiteisminį tyrimą. Kasatoriaus nuomone, baudžiamasis persekiojimas prieš G.Š. vertintinas kaip nepagrįsta nuomonė, kuria siekiama riboti opozicijos saviraišką, bauginant ją baudžiamuoju persekiojimu ir kriminalinėmis baudomis. Taip pat kasatorius pasisako apie tai, kad teismai neįvertino tos aplinkybės, kad ginčas kilo tarp politikų, viešųjų asmenų, o ne privačių interesų pagrindu. Jos teigia, jog pareigūno – politiko statusas visuomenėje praplečia jo teisės į diskusiją ir teisės kritikuoti ar būti kritikuojamam ribas, ir tai rodo EŽTT bylos „Lingens prieš Austria“ ir „Castells prieš Ispaniją“ . Kelia abejonių, ar šios bylos nagrinėjimo atveju pilnai suvokiama nuomonės ir fakto sąvokos. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse yra nurodoma kad turėtų būti skiriamos šios sąvokos: „4 straipsnis. Žinios ir nuomonės turi būti aiškiai skiriamos. Žurnalistai ir viešosios informacijos rengėjai privalo užtikrinti, kad nuomonė būtų reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai neiškreipiant faktų ar duomenų.“⁶⁹ Šioje byloje G.Šurkaus kaltinimas remiasi konkrečiais nurodytais faktais: „kad A. P. dešimt dienų prieš pateikdamas Lietuvos Respublikos Prezidentui R.P. ir Lietuvos Respublikos Seimo nariams laikė pas save Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento generalinio direktoriaus M.L. jam pateiktą pažymą, taip pat pradėjo sąmokslą Lietuvos Respublikos Prezidentą R.P. pašalinti iš pareigų, ir šiam tikslui pasiekti buvo sudarytas štabas ir sukaupti pinigai daryti įtaką žiniasklaidai.“⁷⁰ G.Šurkaus ir žurnalistų pareikštos nuomonės lieka už šios kasacinės bylos rėmų. Pasitelkiant kasatoriaus ir LAT išplėstinės teisėjų kolegijos bylas, kuriomis argumentuojama atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl to, kad ginčas kilo tarp politikų, viešųjų asmenų, o ne privačių interesų pagrindu. Ir remiamasi dviem EŽTT bylomis: „Lingens v. Austrija“ ir „Janovski v. Lenkija“.

⁶⁹ Lietuvos Žurnalistų ir Leidėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą <http://www.lzs.lt>

⁷⁰ LAT Baudžiamoji byla Nr. 2K-295/2005

Kitoje baudžiamojoje byloje (LAT Baudžiamoji byla nr. 2K-7-645/2005) Seimo narys V. Mazuronis padavė kasacinį skundą dėl Vilniaus miesto antrojo apylinkės teismo 2004 m. rugpjūčio 31 d. nuosprendžio, jis buvo nuteistas pagal LR BK 154 str. 2 dalį (asmens šmeižimas, neva šis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, arba per visuomenės informavimo priemonę ar spaudinyje⁷¹) ir paskirta 40 MGL dydžio bauda. Taip pat skundžiama Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 11 d. nutartis, kuria nuteistojo V.M. apeliacinis skundas atmestas. Teismas nustatė, kad „V. M. nuteistas už tai, kad per visuomenės informavimo priemonę paskleidė tikrovės neatitinkančią informaciją, pažeminusią kitą asmenį bei galinčią pakirsti pasitikėjimą juo: UAB „(duomenys neskelbtini)“, esančios Vilniuje, (duomenys neskelbtini), sukurtoje sistemoje „(duomenys neskelbtini)“ 2003 m. gruodžio 22 d., 11 val. 18 min., atsiuntė pranešimą „Į mitingą susirinkę Lietuvos piliečiai nepasidavė suplanuotoms provokacijoms“, kuris buvo išplatintas bendrovės „(duomenys neskelbtini)“ terminalo nemokamoje informacijos zonoje „(duomenys neskelbtini)“, taip paskleisdamas tikrovės neatitinkančią informaciją, pažeminusią Lietuvos Respublikos Seimo pirmininką A.P. bei galinčią pakirsti pasitikėjimą juo, būtent: A.P. į 2003 m. gruodžio 20 d. įvykusį mitingą „Už Prezidentą ir teisingą Lietuvą“ atsiuntė buvusį antivalstybinio judėjimo „(duomenys neskelbtini)“ lyderį V.I.; A.P. sąsajos su šiuo žmogumi žinomos nuo seno; jis su tokiais žmonėmis geriau sutaria nei su demokratijos šalininkais ir disidentais.“⁷² Nuteistojo nuomone: „Nurodo, kad pirmosios instancijos teismas negalėjo taikyti BK 154 straipsnio, nes jis prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio ir Konvencijos 10 straipsnio nuostatomis bei teisės doktrinai, be to, nuosprendyje neįvertintas BPK 409 straipsnio neatitikimas asmenų lygybės prieš įstatymą principui. Kasatorius mano, kad pirmosios instancijos teismas turėjo atsižvelgti į tai, kad jau ikiteisminio tyrimo pradžioje buvo pažeista V. M. nekaltumo prezumpcija, nes 2003 m. gruodžio 24 d. nutarime pradėti ikiteisminį tyrimą, konstatuota, jog V. M. apšmeižė A. P.“⁷³ Apeliacinės instancijos teismas, ignoruodamas Konvencijos nuostatas ir EŽTT praktiką, neskiria privataus asmens ir politiko veiklos. Išskirtinę politinės veiklos ir politiko padėtį abipusės kritikos požiūriu pripažino ir LAT byloje Nr. 2K-

⁷¹ LR Baudžiamasis kodeksas.// Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341

⁷² LAT baudžiamoji byla Nr. 2K-7-645/2005

⁷³ Ten pat.

295/2005, remdamasis EŽTT byla „Lingens prieš Austriją“ ir „Janovski prieš Lenkiją“, nurodydamas, kad politinėse diskusijose gali būti toleruojama net labai aštri kritika, kurios ribos yra daug platesnės nei privačių asmenų ir jie (politikai) turi tolerantiškai į ją reaguoti”. Kasacinis teismas skundą atmetė ir šioje byloje plačiai pasisakė dėl saviraiškos laisvės ir jos įgyvendinimo ribos, kartu primenant, kad EŽTT praktika yra sudėtinė Lietuvos teisinės sistemos dalis. Teismo nuomone, minėtos teisės turinį sudaro: “Minėtos teisės turinį pagal Konvencijos 10 straipsnio 1 dalį sudaro teisė laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas. Teisė skleisti ir gauti informaciją - vienas svarbiausių demokratinės visuomenės pagrindų, kurio neužtikrinus, neįmanoma nei demokratinė visuomenė, nei laisvas kiekvieno individo egzistavimas. Teisė skleisti informaciją ir idėjas apima ne tik teisę skleisti neutralią informaciją ir idėjas, kurios yra palankios ir neįžeidžiančios, bet ir tikrovę atitinkančią informaciją, kuri yra šokiruojanti, erzinti ar trikdanti visuomenę ar jos dalį”. Taip pat teismas pagrindžia tipiška EŽTT argumentais tokį požiūrį saviraiškos laisvę, nubrėždamas jos vertybes: “Toks šios teisės normos turinio aiškinimas tarnauja pliuralizmo, tolerancijos, abipusio pakantumo ir plačių pažiūrų formavimui, be kurių demokratinė visuomenė neįmanoma. Konvencija gina ne tik asmenį, paskleidusį absoliučiai teisingą informaciją, bet ir ne visiškai tikslią informaciją, tačiau tai privalu padaryti sąžiningai, nepiktnaudžiaujant teise skleisti informaciją (EŽTT 1976 m. byloje „Handyside v. Jungtinę Karalystę) bei asmenį, kuris, įgyvendindamas teisę reikšti savo nuomonę, pavartojo tam tikro laipsnio faktų perdėjimą - hiperbolizavimą (EŽTT 1986 m. liepos 8 d. byloje „Lingens prieš Austriją“), neperžengdamas Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų šios teisės įgyvendinimo ribų. Minėtos ribos yra nustatytos Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje: tai viešas interesas (būtinybė užtikrinti nacionalinį saugumą, teritorijos vientisumą, visuomenės saugumą, kelio nusikaltimams užkirtimą, sveikatos ir moralės apsaugą); kitų asmenų teisės ir laisvės (būtinybė užtikrinti kitų asmenų teisių ir orumo apsaugą, informacijos apie privatų gyvenimą konfidencialumą); teisminės valdžios nešališkumas ir autoritetas. Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies nuostatos patvirtina, kad informacijos laisvė nėra absoliuti ir visa apimanti. Jos apribojimus lemia santykis su kitomis teisinėmis vertybėmis, išreiškiančiomis kitų asmenų teises ir laisves bei būtinus visuomenės poreikius.” Toliau ieškome ir LR Konstitucijoje, bei KT jurisprudencijoje atitinkamo teisinio turinio:

“Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnis nustato, kad, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Vadinasi, sprendžiant konfliktą, kilusį tarp teisės į garbės ir orumo gynimą ir teisės skleisti informaciją, būtina vadovautis proporcingumo ir šių teisių pusiausvyros principais. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika patvirtina, kad Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintos teisės gali būti ribojamos tik laikantis protingumo kriterijaus (2000 m. birželio 13 d. KT nutarimas). Šiame nutarime KT nurodė, kad laisvė turėti įsitikinimus apskritai negali būti ribojama, o laisvę reikšti įsitikinimus galima riboti įstatymo nustatyta tvarka tada, kai būtina apsaugoti Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nurodytas vertybes – žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą. Tai reiškia, kad asmuo, įgyvendindamas savo teises bei laisves, tarp jų ir teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, turi neperžengti jų įgyvendinimo ribų, antraip bus pažeistos kito asmens teisės ir laisvės, ginamos įstatymo, ir kils atsakomybės klausimas.” Bet kartu teismas mini jau šiame magistro darbe aptartą bylą „Castells v. Ispanija“, kurioje nurodoma galimybė valstybinei valdžiai, kaip visuomenės tvarkos garantui, imtis priemonių, net ir baudžiamojo poveikio, nukreiptų į tai, kad adekvačiai be nereikalingų ekscesų būtų reaguojama į nepagrįstus ir nesąžiningus žeminančio pobūdžio kaltinimus. LAT kolegija pritarė apeliacinės instancijos teismo nutartyje išdėstytai pozicijai, kad nusikalstama veika – šmeižimas išplaukia iš Konvencijos bei LR Konstitucijos esminių nuostatų, tikslingai bei teisėtai apriboja laisvę skleisti informaciją ir kartu nepagrįstai neapriboja saviraiškos laisvės.

IŠVADOS

1. Iš LR Konstitucijoje, EŽT Konvencijoje, EŽTT sprendimų tekstuose, LR KT jurisprudencijoje yra įtvirtinta, kad žodžio laisvė (saviraiškos laisvė) yra viešasis interesas. Tik šį viešąjį interesą tinkamai įgyvendinus yra įmanomas darnios demokratijos egzistavimas, piliečių ir valstybės vystymasis civilizacijos ir progreso keliu.
2. Žodžio laisvė (saviraiškos laisvė) susiduria su kitais Konstituciniais ir Konvenciniais viešaisiais interesais, kurie riboja žodžio laisvę. Tokie viešieji interesai yra susiję su kitų asmenų teisių apsauga. Žodžio laisvė (saviraiškos laisvė) gali būti ribojama tik pasveriant skirtingų Konstitucinių ir Konvencinių vertybių svorius *ad hoc* ir remiantis proporcingumo principu pagrindžiant įsikišimą į vieną ar kitą Konstitucinę žmogaus teisę. Negali būti jokio teismo sprendimo saviraiškos laisvės ir viešųjų interesų sankirtos byloje, jei teismo motyvuose ir argumentuose nėra šių Konstitucinių vertybių balansavimo ir svėrimo.
3. Analizuojant Konvenciją, EŽTT praktiką, neišvengiamai kyla tas pats klausimas kaip ir analizuojant LR Konstituciją ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Konkrečiose bylose nustatinėjama ar egzistavo viešieji interesai, kurie leido valstybei pasielgti vienaip ar kitaip ribojant žodžio laisvę. Tiriama ar egzistavo vadinamieji spaudžiantys visuomenės poreikiai („pressing social needs“) sužinoti vieną ar kitą informaciją ar nuomonę. Jei žurnalistas nubaustas, analizuojama, kiek tas nubaudimas pagrįstas pagal nacionalinį įstatymą, kiek jis buvo būtinas demokratinėje visuomenėje ir kiek proporcingas siektam teisėtam tikslui. Visuomenės intereso žinoti, kuris turi būti teisėtas ir pagrįstas, negalima visiškai sutapatinti su visuomenės interesu patenkinti savo smalsumą. Todėl būtina *ad hoc* atriboti visuomenės norą žinoti sensacijas ir teisėtą bei pagrįstą visuomenės interesą. Informacijos apie privatų asmenį rinkimas ir paskelbimas, siekiant suaktualinti publikaciją sensacingais atspalviais, negali būti kavalifikuojamas kaip teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso patenkinimas.

4. Tik nedaugelyje Lietuvos teismų sprendimų, analizuojant žodžio laisvės ir viešojo intereso kolizijas, yra įvertinami visi konfliktuojantys visuomenės interesai ir teismo motyvuose pateikiami teismo argumentai iškeliant vieną ar kitą vertybę aukščiau ir taikomas proporcingumo principas. Skirtingų Konstitucinių vertybių balansavimas ir svėrimas įneša tvarkos į teisinę sistemą. Jis reikalauja teisėjo identifikuoti ir įvertinti konkuruojančias konkrečioje byloje susidūrusias konstitucines vertybes, gilintis į šios dienos socialinę realybę. Jis reikalauja visuomenei pateikti savo mąstymo, teisėjų mąstymo būdą. Tai leidžia vidinį kritiškumą ir skatina išorinę kritiką. Pozityviai apriboja teisėjo dispoziciją.
5. Lietuvos teismų sprendimuose tik konstatuojant, kad byloje dalyvauja viešasis asmuo, kurio kritikos ribos, ar privataus gyvenimo ribos yra daug platesnės nei privačių asmenų, bet neargumentuojant ir nemotyvuojant, kokioms Konstitucinėms vertybėms teismai suteikia prioritetą, pasinaudoja proporcingumo principu, kuriama ydinga praktika, nes teismas nusišalina nuo Konstitucinių vertybių svėrimo ir balansavimo, neparodo tiek bylininkams, tiek visuomenei *ad hoc* susidūrusių Konstitucinių žmogaus teisių vertybių ir užsisklendžia pozityvistiniuose ordinarinės teisės straipsniuose. Taip menkindamas pasitikėjimą teismais.
6. Lietuvos teismų praktikoje įsitvirtina byloje dalyvaujančių asmenų duomenų nuasmeninimas. Tokia praktika yra grindžiama būtinybę saugoti asmens duomenis. Argumentas, kad bylose dalyvaujančių asmenų privatumas yra svarbus, labai reikšmingas. Bet lieka neatsakytas klausimas, kaip visuomenei ir žurnalistams, bei studentams susipažinti su žodžio laisvės ir viešųjų interesų sankirtos byloje įvertinti tokios informacijos žalingumą, jos paplitimo mastą, viešojo asmens, kuris skleidė tą informaciją, įtakingumą, jo autoritetą, būtinybę įsikišti ribojant žodžio laisvę ar apsaugoti asmens privatų gyvenimą. Kyla pagrįstas klausimas, ar toks teismo sprendimas atitinka elementarius teisingumo skelbimo reikalavimus. Nuasmeninant bylas nėra galimybės įvertinti realią žalą, daromą informacijos paskleidimu ar jos ribojimu. Taip pat ir įsitikinti proporcingumo principo taikymo pagrįstumu įsikišant į saviraiškos laisvę ar privatų gyvenimą. Bent jau visuomenės informavimo priemonė, kuri naudojosi

saviraiškos laisve, turėtų būti atskleidžiama. Visuomenės informavimo priemonė savo saviraiškos laisve naudojasi viešai. O piliečiai tokią bylą galėtų lengviau susirasti teismų duomenų bazėse.

7. Viešojo asmens privataus gyvenimo pavišimas, atsižvelgiant į asmens pareigas ar padėtį visuomenėje, yra viena iš draudimo skleisti informaciją apie privatų gyvenimą be sutikimo išimčių. Viešasis asmuo savo padėtį visuomenėje dažniausiai įgyja dėl padidėjusio visuomenės dėmesio jam. Jo elgesys daro įtaką kitų visuomenės narių gyvenimui. Bet ir apie viešą asmenį informacija turi būti renkama teisėtais būdais, jos skelbimas turi turėti teisėtą tikslą, t.y. visuomenės informavimo tikslą, patenkinti teisėtą ir pagrįstą viešąjį interesą žinoti tam tikrus viešojo asmens privataus gyvenimo faktus. Bet jokių būdu ne smalsumo patenkinimo tikslą. Saviraiškos laisvė yra esminė formuojant demokratinę visuomenę, yra pagrindas ir sąlyga jos demokratinio vystymosi ir progreso. Konvencijos 10 str. turi būti taikomas ne tik informacijai ir idėjoms, kurios neįžeidžiančios ar tiesiog indiferentiškos, bet ir toms, kurios įžeidžia, šokiruoja ar trikdo. Viešieji asmenys turi susitaikyti, kad jiems teks patirti tokią saviraiškos laisvę iš juos kritikuojančių asmenų. Tokia yra pliuralizmo, tolerancijos ir plataus požiūrio sąlyga, be to yra neįmanoma demokratinė visuomenė. Konvencijos straipsnio požiūriu praktiškai nėra jokių galimybių apriboti politinių diskusijų ar diskusijų, kuriose yra svarstomi viešieji interesai.
8. ATPK 214(6) straipsnis (ir kitos panašios normos), pagal kurį už LR Prezidento įžeidimą žurnalistų etikos inspektorius surašo administracinės teisės pažeidimo protokolą, disonuoja su EŽTT byla „Colombani v. Prancūzija“, kurioje buvo pripažinta, kad šalies vadovai negali turėti privilegijų ribojant kitų asmenų saviraiškos laisvę. Šie asmenys savo garbę ir orumą, privataus gyvenimo apsaugą turėtų ginti bendra tvarka, pagal LR CK normas.

Darbo santrauka

Šio tyrimo metu, analizuojant EŽTT bylas, LR KT jurisprudenciją, Lietuvos teismų civilines, baudžiamąsias ir administracines bylas, nustatyta, kad žodžio laisvė

demokratinėje visuomenėje yra vertinama kaip viena iš svarbiausių žmogaus teisių. Nuo šios teisės tinkamo realizavimo priklauso demokratijos kokybė, jos teikiamų privalumų pasireiškimo galimybė, visuomenės progresas per atskirų individų saviraiškos mechanizmus.

EŽTT bylose ir LR KT nutarimuose plačiai naudojama skirtingų LR Konstitucijoje ir Konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių balansavimo ir svėrimo metodika. *Ad hoc* kolizijose susiduriančios saviraiškos laisvė, visuomenės teisė žinoti, teisė į privatų gyvenimą, asmens garbės ir orumo pažeidimai bei kiti viešieji interesai išplaukiantys iš Konstitucinės valstybės santvarkos. Tačiau ši balansavimo ir svėrimo metodika, proporcingumo principo taikymas sutinkami ne visuose Lietuvos teismų sprendimuose. Lietuvos teismai šiuos tarpatutinių teisminių institucijų pripžintus mechanizmus nevisada naudoja pateikdami savo sprendimų motyvus tiek aprašomosiose, tiek rezoliucinėse teismų sprendimų dalyse. Naujausių LAT, kitų instancijų Lietuvos bendrųjų teismų, Administracinių teismų sprendimų bei nutarčių analizę ap sunkina, o neretais atvejais ir daro apskritai neįmanoma, byloje dalyvaujančių asmenų duomenų įslaptinimas. Tokia praktika gal ir galėtų būti pateisinama privačių asmenų atžvilgiu, bet teisine prasme yra sunkiai suvokiama viešųjų asmenų atžvilgiu. Viešųjų asmenų statusas, lemiantis šių asmenų veiklą, susijusią su visos visuomenės ar jos grupių reikalų tvarkymu, turi užtikrinti šių asmenų tarnybą visuomenei bei kritikos galimybę. Tokių asmenų duomenis įslaptinus byloje visuomenė nebeturi galimybės sužinoti kaip šie asmenys atlieka savo visuomeninę misiją. Kiek ir kokių teisės pažeidimų yra padarę konkretūs viešieji asmenys. Toks duomenų įslaptinimas neatitinka viešojo intereso žinoti visą informaciją apie šių asmenų viešąją veiklą, bei privataus gyvenimo detales, kurių žinojimas yra būtinas ir pateisinamas demokratinėje visuomenėje.

Study Summary

PUBLIC INTEREST DEFENCE AND FREEDOM OF SPEECH IN DEMOCRATIC SOCIETY

EŽTT cases, LR KT jurisprudence and civil, criminal and administrative cases from the courts of Lithuania were analyzed for this study. This analysis determined that freedom

of speech is considered one of the most important human rights in a democratic society. The quality of the democracy, the opportunity for expressing the virtues it provides and the progress of society via mechanisms of individual self-expression depend on the adequate actualization of this right.

The methodology for balancing and weighing the different human rights established by the Constitution and Convention of the Republic of Lithuania are broadly applied in EŽTT cases and LR KT decisions. The freedom of self-expression, public right to know, right to privacy, derogations of personal honor and dignity and other public interests involved in ad hoc clashes flow from the constitutional state system. However, such a method for balancing and weighing and the application of the principle of proportion are not found in all of Lithuania's court decisions. Lithuania's courts do not always use these mechanisms, which are internationally recognized by institutions of jurisprudence when submitting the motives for their decisions, neither in written reports nor in the of court decision resolutions.

The analysis of decisions and resolutions by the latest LAT, general courts of Lithuania in other instances and Administrative Courts are made difficult, and often entirely impossible, by the restrictions on disclosure of persons participating in a case. This practice might possibly be justified regarding private persons, but, in cases involving public persons, its judicial relevancy is difficult to understand. The status of public persons which determines the actions by such persons and relates with the handling of matters for the entire society or its groups must assure the public service by such persons and the possibility of critique. Society no longer has the opportunity to learn how such persons are accomplishing their public mission when the data about them are concealed in court cases. Information regarding how many and what type of legal infractions are made by specific public persons is not made available. Confidentiality of such data precludes the public's interest to learn all the information about such persons' public activities and the details of their private lives, information which is necessary and justifiable in a democratic society.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

A. 1. Teisės norminiai aktai

1. LR Konstitucija. // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40 - 987
3. LR Visuomenės informavimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 82-3254
4. LR Civilinis kodeksas. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262
5. LR Civilinio proceso kodeksas. // Valstybinės žinios. 2002. Nr. 36-1340
6. LR Baudžiamasis kodeksas. // Valstybės žinios. 2000. Nr.89- 2741
7. LR baudžiamojo proceso kodeksas. // Valstybės žinios. 2002 Nr. 37-1341
8. Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas. // Valstybės žinios. 1999, Nr. 105-3019
9. LR Operatyvinės veiklos įstatymas. // Valstybės žinios 2002.06.28. Nr. 65-2633
10. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo. 2003 m. Kovo 5 d. Nr. 290.// Valstybės žinios. 2005. Nr.113-4131
11. LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios, 2002. Nr.: 91-3890

A. 2. LR Konstitucinio Teismo nutarimai

1. LR KT 1995-04-20 nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto“. // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 34-847.
2. LR KT 1996 nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos“. // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 34-847.
3. LR KT 1997-02-13 nutarimas „Dėl alkoholio ir tabako reklamos“. // *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 15-314.
4. LR KT 2000-01-07 nutarimas „Dėl savivaldybių teisės nustatyti nuolatinės susirinkimų vietas“. // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 3-78.
5. LR KT 2002-10-23 nutarimas „Dėl viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ir žurnalisto teisės neatskleisti informacijos šaltinio“. // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.
6. LR KT 2004-01-26 nutarimas „Dėl Alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių“. // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 15-465.
7. LR KT 2005-07-08 nutarimas „Dėl Lietuvos menininkų rūmų“. // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 87-3274.

8. LR KT 2005-09-19 nutarimas „Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos“. // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 113-4131.
9. LR KT 2005-09-29 nutarimas „Dėl vaistų reklamos“. // *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 117-4239.
10. LR KT 2006-12-21 nutarimas „Dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių“. // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 141-5430.

B. Specialioji literatūra

1. Barak, Abaron. *The Judge in a Democracy*. Princeton University press. Princeton and Oxford, 2006.
2. Kelsen, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Eugrimas. Vilnius, 2002\
3. Šileikis, Egidijus. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005.
4. LR Civilinio kodekso komentaras. II knyga. Asmenys. Justitia. Vilnius, 2002
5. Goda, Gintaras. *Baudžiamasis procesas*
6. Meškauskaitė, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė*. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005.
7. Dworkin, Ronald. *Rimtas požiūris į teises*. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vilnius, 2004.
8. Dworkin, Ronald. *Teisės imperija*. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vilnius, 2005.
9. Dworkin, Ronald. *Principo reikalas*. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vilnius, 2006.
10. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija dėl žurnalistikos etikos Nr. 1003 (1993). Prieiga per internetą
11. Jočienė, Danutė. *Europos žmogaus teisių konvencijos 10 str. taikymo praktika*. Mokslo darbai TEISĖ. 2001, Nr. 39
12. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. Prieiga per internetą.
13. Jočienė, Danutė. *Freedom of expresion ant the right to privacy*. Mokslo darbai TEISĖ. 2001, Nr.38.
14. Jočienė, Danutė., Čilinskas, Kęstutis. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
15. 1998 m. Gegužės 15 d. LAT teisėjų Senato nutarimas Nr.1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7 (1) straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/praktika/tekstas.asp?id=28608&org=0&prn=1>
16. Jočienė D. *Freedom of expresion and the right to privacy* // Mokslo darbai. Teisė. 2001. Nr.8

C. Praktinė medžiaga

C. I. EŽTT praktika

1. EŽTT 2008-02-19 byla. „Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius v. Lietuva“. Bylų nr. 74357/01, 26764/02 ir 27434/02.
2. EŽTT „Stoll v. Šveicariją“. Bylos nr. 69698/01
3. EŽTT 2007-10-22 „Lindon, Otchakovsky-Laurens ir July v. Prancūziją“. Bylų nr. 21279/02 ir 36448/02
4. EŽTT 2005-09-06. „Salov v. Ukrainą“. Bylos nr. 65518/01
5. EŽTT 2004-06-24. „Von Hannover v. Vokietiją“. Bylos nr. 59320/00
6. EŽTT 2003-07-17 „Craxi (No.2) v. Italiją“. Bylos nr. 25337/94
7. EŽTT 2002-06-25 „Colombani ir kiti v. Prancūziją“. Bylos nr. 51279/99
8. EŽTT 2001 „Tammer v. Estiją“ Bylos nr. 41205/98
9. EŽŽT 1999-01-21 „Janowski v. Lenkiją“. Bylos nr. 25716/94
10. EŽTT 1992-04-23 „Castells v. Ispaniją“. Bylos nr. 11798/85
11. EŽTT 1986-07-08 „Lingens v. Austriją“. Bylos nr. 9815/82
12. EŽTT 1976-12-07 „Handyside v. JK“. Bylos nr. 5493/72
13. EŽTT 2001-07-12 „Feldek v. Slovakiją“. Bylos nr. 29032/95

C.II. Lietuvos teismų praktika

1. LAT Civilinė byla 2008-01-02. Nr. 3K-7-2/2008. (Ieškovai S.Š. ir V.Š prieš UAB (Duomenys neskelbtini).
2. LAT Baudžiamoji byla 2005-11-22. Nr. 2K-7-645/2005 (Vytautas Mazuronis v. Artūrą Paulauską)
3. LAT Baudžiamoji byla 2008-03-04. Nr. 2K-7-137/2008 (Algirdas Pilvelis v. M.M.)
4. LAT Baudžiamoji byla 2005-06-28. Nr. 2K-295/2005 (Artūras Paulauskas v. Gintarą Šurkų)
5. Tauragės rajono apylinkės teismo nuosprendis. 2006-06-30. Bylos Nr. 1-5-105/2006. (R.Grinevičiūtė v. Stanislovas Stulpinas)
6. Kauno Apygardos teismas. Civilinė byla Nr.2-1462-67/2007 (Aurimas Drižius, „Laisvas laikraštis v. VSD ir A.Pocių)
7. LAT Civilinė Byla 2006-11-06. Nr. 3K-3-569/2006. (N.K. v LNK „TV popgrupė“.
8. LAT Civilinė byla 2004-02-23. Nr. 3K-3-87/2004. (J.Grudzinskas v. UAB „Lietuvos rytas“).
9. LAT. Civilinė byla 2002-09-09. Nr. 3K-3-973/2002. (Rimantas Čeponis v. UAB“ Žeimenos krantai“)
10. LAT Civilinė Byla 2005-03-23. Nr. 3K-3-205/2005. (I.S. v. UAB „Pūkas“).
11. LAT Baudžiamoji byla. Nr. 2K-7-545/2005 (R.Paksas ir J.Borisovas v. VIP)
12. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas. 2005-12-22. Administracinė byla Nr. N(8) – 1920-05 (A.Drižius v V.Adamkus).
13. LAT Civilinė byla 2005-04-27. Nr. 3K-3-280/2005. (A.Sedeckas v. „Laisvas laikraštis“).

14. LAT Civilinė byla 2006-06-22. Nr. 3K-3-235/2006 (Diplomatai v. LR užsienio reikalų ministerija, UAB „Lietuvos rytas“)
15. LAT Civilinė byla 2003-10-20. Nr. 3K-3-1000/2003 (Rasa Litvinaitė v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“)